

koləktif

ekososyalist dergi | mayıs 2012 | sayı: 13

12 | 13

PAZARTESİ

SALI

ÇARŞAMBA

PERŞEMBE

CUMA

CUMARTESİ

PAZAR

Fotoğraf: Tayfun Ahmet ÇEKİM

İÇİNDEKİLER

Yumurtalar Kırılmadan Omlet Yapılmaz

2 • Siyanürle Yaşamak İşçi Sınıfının Kaderi Değil Sırma Özdem

4 • “Çevresel Etki Değerlendirme” ve İşçi Ölümleri Ekonomiyi “Can”Veriyor

Cömert Uygur Erdem

6 • Rio’ya Giderken Sürdürülebilir Kalkınma’nın Bilonçosu Hande Atay

7 • Geleceğimizi İstiyoruz: Rio+20 ve Ötesi

Via Campesina

10 • Orda Bir Köy Var (dı), Çok Uzakta

İlgin Özkaya

12 • Nükleer Bir Tarihe Not Düşmek ya da ÇED

Toplantılarında Ne Yapmalı?

Göksu Deniz

13 • Fukuşima’nın Gölgesindeki Japonya

Monzurul Huq

17 • Soweto Mahallesinde Sosyalist Bir Kadın ve Hak Mücadelesi

Zodwa Madiba ile Röportaj

19 • Eğitimde 4+4+4 Değişikliği ve AKP’nin

İleri Demokratik Eğitim Anlayışı (1)

Nurhayat Yılmaz, Merthan Özcan

22 • Akademide Paryalaşma: Almanya’dan Bir Deneyim

Baybars Külebi

28 • Avrupa’da Örgütlenme Deneyimi, Proletarya’dan Prekarya’ya

Ulus Atayurt

32 • Yeni Çalışma Sisteminin “Altın Kuralları”: Esneklik ve

Güvencesizlik

Fatma Coşkun

37 • Esnek Planlama, Parçalanmış Kentler

Hatice Kurşuncu

40 • Afet Yönetimi ve Politik Depremlerin Altında Kalmak

Yeliz Galioğlu, Fevzi Özlüer

45 • Pıllı, Pırtı ve Diğerleri: Tarım İşçiliği ve Güvencesizleşme

Üzerine Bir Kaç Not

Ethemcan Turhan

47 • Hindistan’da Çiftçi İntiharları ve Ötesi

Olcay Bingöl

51 • Morales Hükümeti: Kılık Değiştirilmiş Neoliberalizm mi?

Federico Fuentes

58 • Latin Amerika: Yerel Direnişler, Küresel Hareketler

Raúl Zibechi

59 • Mümkün Olan Başka Bir Dünya İçin Ekofeminizm

Alicia Puleo ile röportaj

ekoloji kolektifi derneği adına sahibi: h. hande atay

sorumlu yazı işleri müdürü: cömert uygur erdem

dergi editörü: ethemcan turhan, fevzi özlüer

illüstrasyonlar: derya ülker

kapak foto: pelin kılıç

tasarım konsept: harman saner çakmak • samet zeydan

tasarım uygulama: emin barış tarım, bilal kolbükten

ISSN 2146-9288

yönetim yeri: inkılap sok. 26/4 kızılay/ankara

www.ekolojistler.org • ekolojikolektifi@yahoo.com

telefon: (0312) 425 77 64 • faks: (0312) 425 77 64

yayın tarihi: Mayıs 2012

yayın türü: yerel süreli yayın

basım yeri: korza yayıncılık, büyük sanayi 1. cad. 95/1 iskitler/ankara

tel: (0312) 342 22 08

“Yumurtalar Kırılmadan Omlet Yapılmaz!”

Hayat, koca bir “iş”e dönüştü. Bu işi yaşamak zorundasınız. Zorunluluk alanından özgürlük alanına geçiş için, sıkıntılı bir yol geçmek için çalışıyoruz. Ama çok çalışmak zorundayız. Çalışanlar için bu uzun ince *hicret* neredeyse ömür boyu bitmiyor. Yürüdüğünüz yolu düşünün diyorlar. Sonunda huzur var ya, bu yolculuğun!... Durup bir an, ne yapıyoruz diye sormak için bile vakit yok. Boş zamanlarınızda da, iş üzerine düşünerek ömür dolduruyoruz. Bedenimizin her dokusuna sürekli çalışma refleksi işlemiş durumda. Çalışmazsanız iş yok, çalışmazsanız *huzur* yok! Peki ama nasıl bir çalışma? İnsanın kendi varlığını yeniden üretmesi demek değildir kapitalizm koşullarında çalışmak. Çalışmak, birikime dayalı büyümenin bir türevidir. Bir kaygı halidir. Bir korku halidir. Geleceksizlik halidir. İsmi “de” halinden “den” haline bir durağanlık halidir. Sürekli olmayana ergime halidir. İşten eve, evden işe; çarşıdan pazara... Bir yalın hal sağlamıyor çalışmak. Emeğiyle kendini var edemiyor bu koşullarda insan. Koca bir üretim bandı haline dönüşmüş dünya pazarı içinde ince elleriyle kimi zaman, kimi zaman kalınlaşmış kaslarıyla bir ve aynı işi yapar hale gelmişiz. Statülerin, mesleklerin pek de bir değeri kalmamış. Beyaz yakalılarla mavi yakalılar pazar ekonomisi içinde eşitlenmiş durumda. Okumuşlar kümesi, okumuş olmanın tüm ayrıcalıklarını yitirmiş. Anne ve babalarının daha iyi bir gelecek için çürüttükleri dirseklerin arasından bir “köle” filizlenmiş. Farklılığımızı gösteren markalar birer kimlik halinde pazardan satın alınabiliyor. Elde edebileceğiniz her şeyin pazarda bir karşılığı oluyor. Kendinizi bile pazardan satın almanız mümkün, yeter ki daha çok çalışın! Ama olmuyor. Daha çok çalışmak, daha çok özgürlük anlamına gelmiyor. Daha iyi çalışmak, daha mutlu etmiyor. Birlikte çalışmak da, tek başına çalışmak da hiç kimseyi kesmiyor. Bir mutsuzluk manifestosunun altına imza atıyoruz. Kitlesele bir bohemlik üretiyor, çalışmak. Mutluluğu dahi satın alacak kadar, kendi benliğimize yabancılaştırıyor çalışmak. Tam da istediğini yapıyor, kapitalist üretim tarzı: “kendinden kopmak için çalış; kendini aşmak için değil. Kendinle değil, başkalarıyla kıyasla kendini. Rekabet et. Kazan, kazandır. Sınıf atlama hayallerin için iş koşullarını düşünme, işsiz kalabilirsin. Şehri unut, yeni şehirler var. Gideceğin uzak güzellikler var, doğadaki bir aslan gibi atıl. Benliğini bulursun, nasıl olsa senin değil. Geriye ne bırakacaksın, hiç bir şey, o halde korkularını diri tut. Dünya nasıl olsa yok olacak, o halde sana ne dünyanın gidişinden”. Bir yandan kendini düşün diyor bu üretim tarzı ama diğer yandan kırılan yumurtalardan birinin sen olduğunu hiç sana göstermiyor. Kendini yaratmak, başkasına muhtaç olmadan yaşamak, içinde yaşadığın evrenin tüm değerleriyle özgür ve eşit olmak için başka türlü bir çalışmaya ihtiyaç var oysa ki; disiplin ve terbiye ile kavrulmuş, başarı ve statü ile bünyesini cilalamış bu uygarlığın bizi götürdüğü korku toplumunun varacağı nihai noktanın ne olduğunu görebiliyoruz. Kapitalist üretim, intihar toplumunu üretiyor. İntihar pazarlıyor, şiddeti övüyor. Kapitalist çalışmanın etiği tam da budur: yumurtalar kırılmadan, omlet yapılmaz! Kapitalizmde başkalarının acısı, başkalarının acısıdır. Demirci çırağı, bir çiftçi ya da üniversitede bir akademisyen, hepimiz biriz... Başkalarının yumurtasının kırılmasını bekleyen birer aslan avcısı....

Siyanürle Yaşamak İşçi Sınıfının Kaderi Değil

Sırma Özdem

Kütahya Gümüşköy'de bulunan ETİ Gümüş A.Ş.'ne ait gümüş madeni işletmesinin atık depolama barajında, 7 Mayıs 2011'de taşma, sedde yıkılması olayları gerçekleşmiş, 13.06.2011'de ise tesisin yakınındaki Dulkadir Köyünde, siyanürün suya karışması nedeniyle zehirlenmeler ve hayvan ölümleri yaşanmıştı.

Kütahya-Gümüşköy İzleme Platformu bileşenleri, meydana gelen olayla ilgili başta dönemin Çevre ve Orman Bakanı Veyssel Eroğlu, Sağlık Bakanı Recep Akdağ, Kütahya Valisi olmak üzere olaydan sorumlu kamu görevlileri ile şirket yetkilileri hakkında suç duyurusunda bulunmuştu.

Yapılan suç duyurusu üzerine, şirket çalışanları hakkında "Genel Güvenliğin Taksirle Tehlikeye Sokulması" suçunu işledikleri iddiasıyla Kütahya 1. Sulh Ceza Mahkemesi'nde, Dulkadir Köyü'nde zehirlenmelere ve hayvan ölümlerine sebebiyet vererek "Çevrenin Taksirle Kirletilmesi, Bilinçli Taksirle Birden Fazla Kişinin Yaralanmasına Neden Olmak" suçunu işledikleri iddiasıyla ise Tavşanlı Asliye Ceza Mahkemesi'nde kamu davası açıldı. Veyssel Eroğlu ve Recep Akdağ hakkında takipsizlik kararı verildi. Kamu görevlileri ile ilgili ise İçişleri Bakanlığı soruşturma izni vermedi.

Dulkadir Köyü Muhtarlığı'nın, tesisin kurulmasından sonra köydeki akciğer kanseri vakalarının artışı gösterdiği iddiasıyla yapmış olduğu müdahillik başvurusu, 20.04.2012 günlü duruşmada, Kütahya 1. Sulh Ceza Mahkemesince reddedildi.

Mahkemenin, Dulkadir Köyü Muhtarlığı'nın katılma gerekçelerini de yargılama kapsamına dahil etmesi, ileri sürülen iddiaların gerçek olup olmadığını araştırması gerekiyordu. Bu red kararı ise Türkiye'de kalkınma ve büyümeye dayalı son otuz yıllık faturanın doğayla birlikte emekçilere kesilmesinin de yargısal onaylarından biri haline dönüştü. İşsizlik ortamının baskısı altında çalışan insanların, en temel hakkı olan kendi maddi ve manevi bütünlüğünü koruyarak yaşama hakkını, mahkemeler tesis edemeyecekse, kim nasıl tesis edecektir?

80'li yıllarda kurulan, önceleri devlet eliyle işletilen sonrasında özelleştirilen tesisin atık depolama havuzunda aktif durumda bulunan ağır metallerin (arsenik, kurşun, bakır, çinko vs.) yarattığı kirlilikle ilgili uzun döneme yayılacak bir raporlandırma ve denetim sistemi devlet tarafından kurulmuş durumda değil. Bu işletmeden kaynaklı atıkların, yeraltı sularına ve besin zincirine karıştığı, bölgedeki içme suyunda siyanür miktarının limit değerlerin üzerine çıkmış olduğu iddialar arasında yer alıyor. Ancak bugüne kadar bölgenin içme suyu ile ilgili düzenli raporlandırma idareler tarafından yapılmadı. Bölgede yaşayan insanların sağlık sorunu iddiaları ise ancak siyanürlü havuzların taşma olasılığı gündeme gelince dikkate değer bulundu.

Müdahillik talebinde bulunan köylüler, şirketin atık havuzlarında biriken ağır metallerin içme sularına bulaşması nedeniyle köylerinde zehirlenmeler olduğunu, salgın hastalıkların

ortaya çıktığını, faaliyetten kaynaklı hava kirliliğinin kanser vakıalarının artmasına sebebiyet verdiğini, hayvanlarının telef olduğunu vurguluyor. Bu iddialar yargılama süreçleri içinde, zarar görenlerin tanıklık, beyan, deneyimiyle sorgulanmalıdır. Yargılamalarda bu iddialar tüm yönleriyle araştırılmalıdır. Bu iddiaları araştırmak, yargının ve idarenin sorumluluğunda değil de kimin sorumluluğunda !!

Şirket faaliyetinin yarattığı bu olumsuz koşullar altında barınamayan Dulkadir Köylüleri'nin büyük bir çoğunluğu göç etti. Şu an Dulkadir köyünde 7 hane yaşıyor. Yaşadıkları bölgede giderek yalnızlaşmaya başlayan köylüler, şirketin bölgede yarattığı hukuka ses çıkaramaz halde. Köylülerin, başlarına bu belayı saranlardan yargı önünde hesap soramamaları, "kendi kaderlerine terk edildikleri" sözünden daha derin bir anlam taşıyor.

Yaşama Tahakküm

Sedde çökmesi, zehirlenme ve hayvan ölümleri vakıalarından kısa bir süre sonra Eti Gümüş A.Ş. tekrar çalışmaya başladı. Kazanın halk ve çevre sağlığı üzerindeki etkilerini araştırması, halk ve çevre sağlığını tehdit eden koşulları ortadan kaldırma çalışmaları yürütmesi gereken kamu görevlileri ve şirket yetkilileri, "kazadan kaynaklı bir zararın oluşmadığı" yönünde açıklamalarda bulundu.

Oysa ki iş yerlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanmasına yönelik tedbirlerin alınması ve uygulanmasını sağlama görevi şirketlerin, işçi güvenliğini, çevresel güvenlikle birlikte düşünme ve şirketleri bu açıdan denetleme görevi de idarede-dir. Bu görevi yerine getirmeyen kamu görevlileri, işçiye ve çevreye karşı işlenen suçların failleri sayılmalıdır. Buna karşın yürütülen faaliyetten doğan zararın cezai sorumlulukları şirket çalışanlarına yükleniyor. Doğan zarardan sorumlu tuttuğumuz kamu görevlilerinin bir kısmı hakkında takipsizlik kararı verildi, bir kısmının soruşturulmasına ise İçişleri Bakanlığı izin dahi vermedi. Şirket sahipleri ise soruşturmanın dışında bırakıldı. Kütahya ve Tavşanlı'da açılan davalarda sadece şirket çalışanları sanık sandalyesine oturdu.

Kamu ve çevre sağlığına karşı şirketlerin, işledikleri suçlarda, düşük miktarlarda tazminatlar ödeyerek kurtulması; şirket sahiplerinin ceza hukuku kapsamında yaptırımlara maruz kalmaması tahakküm hukukunun özünü oluşturuyor. Bu durum, şirketlerin uzun bir zaman dilimine yayılmış şiddetinin de görünmez kılınmasına yol açıyor. Şirketlere tanınan bu özgürlük(!), şirketleri buldukları bölgede şiddet tekelinin temsilcisi haline getiriyor. Şirket kaynaklı her göç, her ölüm, her kirlilik, her zehirlenme, her sakatlık, çalışma yaşamının kaderi olarak görülmeye başlanıyor. Sorumluların yargılanması için suç duyurusunda bulunan, halkı bilgilendirme görevini yerine getiren odalar, sendikalar, demokratik kitle örgütleri ise İçişleri Bakanlığı tarafından "Çözümüne katkı bulunmak yerine medya yoluyla korku senaryoları oluşturarak, halkın konunun çözümünde görev alan Valiliğe ve diğer kurumlara olan güvenini sarsma, panik ve kaos ortamı oluşturma çabasına girmekle" suçlanıyor.

Tehlikeli kimyasallar kullanılarak üretim yapılan iş kollarında buna benzer pek çok deneyim yaşanıyor. Bir yandan işçi sağlığı ve güvenliğini diğer yandan çevre sağlığını hiçe sayan uygulamaların artmasını olağan bir gelişme olarak görmemek gerekir. Siyanür kullanımına dayalı üretim süreçlerinde yaşanan kazalar karşısında, şirketlerin ve idarenin sorumluluk altına sokulması için yeni ölümler ve yeni kazalar beklemeye gerek yok. Dulkadir Köylüleri'ni köylü yapan hiç bir özgün form bulamazken, onların işçi sınıfının güvencesiz ve yoksullaştırılmış proletyası olarak çığlıklarına kulak kabartmak gerekiyor. Her duruşmada her süreçte ağır ağır doğayı ve toplumu ölüme götürenleri sorgulayacak bir hukuk için çaba sarfetmek zorundayız. Biz bunun için varız.

“

Tehlikeli kimyasallar kullanılarak üretim yapılan iş kollarında buna benzer pek çok deneyim yaşanıyor. Bir yandan işçi sağlığı ve güvenliğini diğer yandan çevre sağlığını hiçe sayan uygulamaların artmasını olağan bir gelişme olarak görmemek gerekir. Siyanür kullanımına dayalı üretim süreçlerinde yaşanan kazalar karşısında, şirketlerin ve idarenin sorumluluk altına sokulması için yeni ölümler ve yeni kazalar beklemeye gerek yok.

”

Fotoğraf: Cömert Uygur Erdem

“Çevresel Etki Değerlendirme” Süreçleri Ekonomiye “Can” Veriyor

Cömert Uygur Erdem

Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye’de de “enerji sektörü büyük önem arz etmeye başladı” söylemi ile hayata bulaşan kirli enerji modelleri her gün yeni bir ölüm getiriyor.

1948 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 7. maddesi sözleşmeye taraf devletlere, “*adil ve elverişli çalışma koşullarında, özellikle güvenli ve sağlıklı ortamlarda çalışma hakkını*” tanıma ödevini yüklüyor. Bildirgenin 23. Maddesinde “*kendi özgür seçimiyle belirlediği bir işyerinde, adil ve elverişli çalışma koşullarında çalışma hakkı*” tanınıyor.

ILO / WHO Ortak Komitesi’nin 1995 tarihli 12. Oturumunda gözden geçirilen İş Sağlığı tanımında “*hangi işi yaparlarsa yapsınlar bütün çalışanların fiziksel, zihinsel ve sosyal refahlarının mümkün olan en yüksek düzeye çıkarılmasını ve burada tutulmasını; çalışma koşullarından kaynaklanan sağlık sorunlarının önlenmesini; işçilerin fiziksel ve biyolojik kapasitelerine uygun mesleki ortamlarda çalıştırılmalarını; özetle işin insana, insanın da işine uygun hale getirilmesini hedefler*” denilmekte.

Anayasa’da zorla çalıştırılmama, dilediği alanda çalışma, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama haklarının tanınması karşın, sermayenin birikiminin tıkadığı kanallar, ucuz işgücü olmaktan başka bir tercihi kalmayan yoksul halkları sıkıştırmaya devam ediyor.

Eskişehir’de maden göçüğü altında kalan, Erzurum’da boğulan, Elazığ’da hortuma kapılan, Tekirdağ Malkara’da maden ocağında gaz sızıntısından zehirlenen, İstanbul’da AVM şantiyesinde yanan işçiler, “iş kazası” süsü verilerek geçirtilmeye çalışılıyor.

Adana Kozan’da Gökdere Köprü barajı tünelinin patlaması sonrasında sayısı 10’a yakın işçinin sele kapılması ile ilgili konuşma yapan Orman ve Su İşleri Bakanı Veysel Eroğlu, su yapılarının denetlenmesi için hazırladıkları yönetmeliğin mahkeme kararı ile iptal edilmesinden dem vurarak şantiyelerdeki denetimsizliklere meşruiyet kazandırmaya çalıştı. Mahkeme kararını uygulayarak su yapılarının denetimini karara uygun hale getirmesi gereken Eroğlu, açtıkları dava ile yönetmeliğin iptalini sağlayan kurumları, yaşanan vakianın sorumlusu olarak lanse etmeye çalıştı.¹

1- <http://www.kanalhaber.com/korkunc-kaza-ile-ilgili-konustu-haberi-94865.htm>

Eroğlu'nun denetleme mekanizmasının sağlıklı işlemesine ilişkin çözüm önerisi HES, baraj ya da gölet yapan firmaların, bir mühendislik, müşavirlik, denetim firması ile çalışmasını, denetim firmasını ise devletin denetlemesini öngörmekte idi.

Enerji yatırımı yapan şirket - ÇED firması - devlet ilişkisinin ÇED süreçleri ve ÇED raporları üzerindeki yansımaları; su yapıları ya da diğer yatırım alanlarında yaşanan denetimsizliklerin boyutu hakkında ipucu veriyor.

Hazırlanan ÇED raporları, yürütülmesi planlanan projenin kurulacağı alanın fiziki, coğrafi, ekolojik bir takım özellikleri, yürütülecek faaliyetin çevreye olumlu ve olumsuz etkileri ve buna ilişkin alınacak önlemlerin neler olacağı yönünde bir takım açıklamalar içermektedir. Oysa ki yaşanan süreç, ÇED raporlarının, faaliyetin kendisi için ayrıca bir yol haritası olma özelliğini de taşıması gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Bu tür faaliyetlerin olağan bir parçası (!) haline gelen taşkın, heyelan, çığ, erozyon ve deprem gibi doğa olayları ile ilgili risk analizleri, bu risklere karşı alınacak tedbirler, yine şantiyede/işyerinde meydana gelebilecek kazalara karşı alınacak tedbirler, halk sağlığı, çevre sağlığı, iş sağlığı ve iş güvenencesini koruyabilmenin yolları da ÇED raporlarında yer almalıdır. Tabi ki, bilimsel nitelikte ve gerçeğe uygun olması koşuluyla...

Ancak, uygulamada dar kapsamlı olarak ele alınan ÇED raporlarında tamamen projenin hayata geçirilmesine odaklanılarak; çevre ve iş sağlığı, iş güvenliği açısından önem arz eden hususlara ilişkin risk analizlerine değinilmeyerek denetimsizliğe yol açılmakta.

Usulen gerektiği için yapılı hale gelen ÇED süreçlerinin yarattığı denetimsizlik ortamı, bu alanda faaliyet göstermekte olan şirketlerin de işine geliyor. İşçi ve çevre sağlığı ile ilgili tedbir alınmasına yönelik belgeler olması gereken ÇED raporları, şirketlerin mevzuata uygun davranacaklarına dair bir taahhüdü haline geliyor. Ama taahhüde uyan da yok.

ÇED Raporunun konusu olan enerji yatırımı yücelten ÇED raporları, alternatif modelleri yerin dibine batıran bir sistematik içinde hazırlanıyor. Bu davranış, kamu kurumlarını yanlış bilgilendirme suçunun işlendiği anlamını da taşıyor. Denetim mekanizmasını işleterek, bu konuda ince eleyip sık dokuması gereken idare ise, bu raporları gerektiği gibi değerlendirmeden "olumlu" bularak, çevre yıkımına ve iş kazalarına da zemin hazırlıyor.

Sadece bulunduğu coğrafyaları değil, sınırlar ötesini etkileyecek kadar ağır riskler taşıyan nükleer santral ile ilgili hazırlanan ÇED başvuru dosyasında, nükleer santraller bir yandan, "Radyoaktif atık ve depolama sistemleri, acil durum kontrol sistemleri için büyük sermaye ihtiyacı olması ve uzun vadede yüksek düzeye varan atık depolama hususunun çözümü gerekmesi" yönünden dezavantajlı gösterilirken, diğer

yandan "Sera gazı ve asit yağmuru etkisi sıfırdır" denilebilecek kadar avantajlı bir enerji üretim modeli olarak tanıtılıyor. Tabi ki; alternatif enerji modelleri yerin dibine batırılıyor. Akkuyu NGS Projesi ÇED Başvuru dosyası, Gerze Termik Santrali ÇED Raporu, Selin-I Regülatörü ve HES Projesi ÇED başvuru dosyası karşılaştırılmalı olarak incelenecek olursa; bütün dosyalarda diğer enerji modellerinin dezavantajları vurgulandığı, dosya konusu olan enerji modeli doğaya zarar vermeyen ya da daha az zarar veren bir enerji modeli olarak gösterildiği görülecektir. Birbirine çelişkili ifadeler taşıyan bu raporların altında aynı kişilerin imzası var.

Aynı nükleer santral, termik santral projesine ilişkin bir ÇED raporunda yerden yere vuruluyor. HES'ler için ise "Baraj çökmeleri genellikle can kaybına neden olur" deniliyor. Adana Kozan'da, Zonguldak Çaycuma'da, Erzurum Oltu Dutlu Köyünde, Gaziantep Nizip'te HES'lerde verilen can kayıpları ile de bu iddialar gerçekliğini buluyor.

Özensiz şekilde oluşturulan raporlarla ÇED Olumlu kararı alan projelerin şantiyelerinde meydana gelen katliamlardan, ÇED firmaları ve ÇED Olumlu kararı veren makamdaki kamu görevlileri de sorumlu tutulmalıdır.

ÇED Gerekli Değildir Kararı verilen, hiçbir şekilde yol haritası bulunmadan, proje aşamasında iken, tamamen idarenin takdirine denetimsizliğe itilen projelerin şantiyelerinde meydana gelen kazalar ise ayrı bir ihmalkarlık eseridir.

İşyerlerinde teamül haline gelen denetimsizlik halinin yarattığı rant, sömürüyü katmerleştiriyor. Toprağını şirketlere satmak zorunda bırakılan ya da toprağı zorla elinden alınan; havasına, suyuna, iklimine el konulan emekçilere sunulan seçenek; ya doğalarına dayatılmış bu işletmelerde ya da göç ettikleri kentlerde; sağlıksız ve güvencesiz, doğanın, emeğin yaşamın hiçe sayıldığı koşulları kabullenmek.

ÇED süreçlerinin denetimsizliği hukukileştiriyor olması, işyerlerinde çalışanların daha fazla güvencesizleşmesine yol açıyor. ÇED raporları ise iş sağlığı ve güvenliğiyle ilgili mekanizma ortaya koymuyor.

ÇED süreçlerinin yarattığı denetimsizlik, ölümlü iş kazaları ile birlikte şirketlerin yatırımlarının doğa üzerinde yarattığı tahribatı da engelleyecek mekanizmalar sağlamıyor. Bu şekilde ÇED süreçlerinin yarattığı sömürü ve yıkıma karşı etkin bir hukuki araç da ortaya çıkmıyor

Doğanın ve emeğin özgürlüğünün kısıtlanması sonrasında, doğasına ve üretim araçlarına el konulan emekçilerin silkinerek, maruz bırakıldıkları yeni yaşam standartlarına ve ucuz işgücü olarak sağlıksız koşullar altında doğanın ve kendilerinin sonunu getirecek bir eylemin içerisine sürüklenişlerine dur demelerinin gerekliliği kadar denetimsizliğin ve kazaların önünü açan ÇED raporlarına dur demek de hepimizin görevidir.

Rio'ya Giderken Sürdürülebilir Kalkınma'nın Bilonçosu

Hande Atay

Kalkınma Bakanlığı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), İş Dünyası ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği'nin hazırlık çalışmalarında yer aldığı Rio+20 Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'nda sürdürülebilir kalkınma ve yeşil ekonomi uygulamalarıyla Türkiye'yi temsil edecek en iyi uygulamalar açıklandı. İş Dünyası ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği'nin (SKD) Başkanı Galya Frayman Molinas, Rio+20 zirvesinin Türkiye için çok önemli olduğunu vurgulayarak, Türkiye'yi temsil edecek iyi uygulamaların sahibi kurum ve kuruluşların, bu süreçte uluslararası düzeyde tanıtılarak, uluslararası fonlar ve destekleyici kuruluşlar nezdinde de bilinirlik kazanma olanağına sahip olacağını açıkladı.

“
Umudu diriltmek
için şirket
çevreciliğinden
kurtulmak ve
hesap sormak
zorundayız.
”

Rio'daki finale gidecek olan şirketler arasında özel sektörü temsilen Akçansa, Anadolu Efes, Arçelik, Coca Cola, Eczacıbaşı, Ereğli Demir Çelik, Ford, İçdaş, Lipesaa ve Şekerbank yer alıyor. Kamudan ise Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Verimlilik Genel Müdürlüğü, Bursa İl Özel İdaresi, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Konya İl Özel İdaresi, Orman ve Su İşleri Bakanlığı oldu. Sivil toplum kuruluşları arasından ise Çevko, Doğal Hayatı Koruma Vakfı, Greenpeace, Kars Yöresi Doğal Ürün Yetiştiricileri Derneği, Tema ve Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı seçilirken, eğitim alanında ise Boğaziçi Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) ve Süleyman Demirel Üniversitesi yarışmaya katılma hakkı kazandı¹.

Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'ne katılacak şirketlerden Anadolu Efes'in Gerze'deki termik santral “uygulaması”, Coca Cola'nın dünyadaki su kaynaklarını tüketen enternasyonal “uygulamaları”; TEMA'nın mütevelli heyeti mensubu HES şirketi sahiplerinin “uygulamaları” ile Greenpeace'in sermayeye içkin reformist taleplerine yönelik “uygulamaları” tam da ismiyle müstesna “sürdürülebilir kalkınma” kavramının kapitalist bir kalkınma anlayışının tezahürü olduğunu açıkça gösteriyor.

Şirket çevreciliği, eko-avantaj stratejileriyle sermayenin doğal sınırlara dayandığı açmazlara çözüm üretmeye çalışıyor. Şirketler için esas olan kurumsal zorunluluklardır; etik bir değerler prensibi ise hareket noktası değildir.

Kapitalizmin başarısı olarak sunulan “sürdürülebilir kalkınma” ekolojik krizin “sürdürülebilirliği”nden öte bir değer yaratamamıştır. 1992 yılında Brezilya Rio'da yapılan “sürdürülebilir kalkınma” zirvesi sonrası insani ve çevresel yaşam standartlarının dünya genelinde düzeleceğine duyulan umutlar, bu yirmi yıllık deneyime baktığımızda eriyip gitmiştir. Tüm dünya'da iklim değişikliğini önleme, biyolojik çeşitliliği koruma ve aynı zamanda da yaşanılır çevreler oluşturmak için yapılan Habitat Zirvesi, Binyıl Kalkınma hedefleri de Birleşmiş Milletler bünyesinde, şirketler hegemonyası altında biçimlenmiştir.

Bu yirmi yılın muhasebesine baktığımızda büyümeye dayalı strateji, birikim rejimi için sonsuz olanaklar açtı. Ama bu olanaklar eşitsiz kapitalist sistemin mağduru milyonlarca insanın daha iyi yaşamasına olanak sağlamadı. İş sağlığını ve güvenliğini yitiren kuşaklarla birlikte, canlı çeşitliliği de kaybolmaya yüz tuttu. Şimdi Tüm dünya halkları bu acı tablonun altında yoksulluğun kader olmadığını haykırmak için Rio sonrası yirmi yıllık muhasebesini çıkartmak zorundadır. Bu sürecin yaratıcısı şirketlerin yeşil kalkınma stratejileri ise büyümeye dayalı kapitalist mantıktan en ufak bir ödün vermeyi göze alamıyor. Bu felaket tablosunu yaratan şirketler, diğer yandan felaketin yarattığı pazar üzerinden kar elde etmenin yolunu arıyor. Ama verili gelişmeler mevcut büyüme ekonomisinden kopuşu bir zorunluluk olarak dayatıyor.

Bu nedenle Haziran ayında Rio Zirvesi'nin 20. yılında, beş haziran günü ile birlikte tüm dünya belki de yeni bir başkaldırı için geri saymaya başlayacak. Umudu diriltmek için şirket çevreciliğinden kurtulmak ve hesap sormak zorundayız.

1-<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/20389949.asp>

Geleceğimizi İstiyoruz: Rio+20 ve Ötesi Via Campesina'dan Eylem Çağrısı

Via Campesina

Çeviren: Emrah Çınar

İlk kez küresel bir “sürdürülebilir kalkınma” gündeminin oluşturulduğu “Dünya Zirvesi”nin, yani Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı’nın (UNCED), 20. yılı dolayısıyla hükümetler 20-22 Haziran 2012 tarihlerinde Rio de Janeiro’da bir araya gelecekler. 1992’deki zirvede Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (CDB), Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi kabul edilmişti. UNCED “Dünya Zirvesi” kararlarının etkin takibinin sağlanması için Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu kurulmuştu.

Yirmi yıl sonra, hükümetlerin vaatlerini ve kaydedilen ilerlemeyi gözden geçirmek üzere toplanıyor olmaları gerekirdi. Ama aslında bizzat iklim kaosunun ve diğer toplumsal ve çevresel sorunların sorumlusu olan kapitalizmi yeniden üreten

“yeşil ekonomi” odaklı kalkınmayı konuşacaklar.

Herkesin refahı için gıda egemenliğinin uygulanmasını ve doğal kaynakların korunmasını savunan milyonlarca köylünün ve yerli halkların sesi olan Via Campesina bu tarihsel an için harekete geçiyor.

20 yılın ardından: Gezegen Krizde

Dünya Zirvesi’nden yirmi yıl sonra, yaşam dünyadaki insanların çoğunluğu için daha da zor bir hale geldi. Açlık çeken insanların sayısı neredeyse bir milyara yükseldi, yani her altı kişiden biri açlık sınırında yaşıyor; kadınlar ve küçük çiftçiler bu durumdan en çok etkilenenlerden. Bu arada, doğa hızla

tükeniyor, biyoçeşitlilik yok ediliyor, su kaynakları azalıyor ve kirleniyor ve iklim kriz içinde. Yoksulluğun ve eşitsizliğin arttığı bir dönemde, Yeryüzündeki geleceğimiz tehlike altında.

“Kalkınma” ve “Çevre” kaygılarını birleştirmek için 1992’de ortaya atılan “Sürdürülebilir Kalkınma” fikri hiçbir sorunu çözmedi çünkü bütün insanlığı ve doğal kaynakları tüketerek kar elde eden kapitalist sistemi durduramadı.-Gıda sistemi artan biçimde kar amacı güden büyük firmaların eline geçiyor,amaç insanların karnını doyurmak değil.

-Biyçeşitlilik Sözleşmesi çıkar paylaşım mekanizmaları yaratmıştır ama nihayetinde genetik kaynakların özel sektör tarafından sermayeleştirilmesini meşrulaştırıyorlar.

-BM İklim Değişikliği Sözleşmesi ülkeleri ve şirketleri çevre kirliliğini azaltmak için zorlayacağına, karbon ticareti mekanizmasıyla çevreyi kirletenin kirlletmeye devam etmesine ve bundan da kar elde etmesine olanak veren karlı ve spekülâtif bir meta icat etti.

“Sürdürülebilir kalkınma” çerçevesi köylü tarımını geri kalmış ve doğal kaynakların ve çevrenin kötüye gitmesinin sorumlusu olarak görmeye devam ediyor. Temelde kapitalizmin “yeşil sanayileşme” adı altında geliştirilmesinden başka bir şey önermeyen bir kalkınma paradigması kalıcılaştırılıyor.

“Yeşil Ekonomi”: Nihai Kuşatma mı?

Rio+20’ye giderken iyice öne çıkarılan “ekonominin yeşilleştirilmesi” fikri gezegeni yok eden ve insanları aç bırakan sistemle aynı mantığa ve mekanizmalara dayanıyor. Bu ekonomi, örneğin, başarısızlığa uğramış “yeşil devrim”in standartlaştırılmış tohum, patent hakkı şirketlere ait tohum, genetiği değiştirilmiş tohum vs. gibi unsurları yoluyla endüstriyel üretim sektörünün ihtiyaçlarını karşılama amacını güdüyor.

Doğal kaynakların ve insanların aşırı-sömürüsüne dayanan kapitalist ekonomi asla “yeşil” olamayacak. Söz konusu olan, sınırlarına ulaşmış bir gezegende sınırsız büyümeye ve bugüne kadar fiyatlandırmaya tabi olmamış ya da kamunun kontrolünde kalmış olan doğal kaynakların metalaştırılmasına dayanan bir ekonomi.

Küresel kapitalizm bugünkü finansal kriz koşullarında yeni birikim yolları arıyor. Bu gibi kriz dönemleri kapitalizme fazlasıyla birikim yapma olanağı sunar. Bugün kapitalizmin hedefinde topraklar ve müşterek alanlar var. Bu anlamıyla yeşil ekonomi kapitalizmin yalnızca yeşil bir maskesi olmaktan öte bir anlam taşıyor. Ayrıca ormanlarımıza, nehirlerimize, arazilerimize el koymanın yeni bir yolunu oluşturuyor.

Rio+20’nin geçen yıl yapılan hazırlık toplantılarından beri

tarım iklim değişikliğinin sebeplerinden biri olarak sunuluyor. Resmi müzakerelerde endüstriyel ve köylü tarımı arasında bir ayırım yapılmıyor. Yoksulluk, iklim ve karşılaştığımız diğer toplumsal sorunlar üzerindeki etkileri arasındaki fark gözletilmiyor.

Yeşil ekonomi yüksek derecede yoksulluk, açlık ve sefalet çeken ülkelerde sürdürülebilir kalkınmayı uygulatmanın bir yolu olarak pazarlanıyor. Gerçekte önerilen “yeşil uyum programları” olarak tanımladığımız şeyin başka bir aşaması. Bunun amacı ulusal piyasaları yeniden düzenlemeye tabi tutarak hızla gelen “yeşil kapitalizm”e teslim olmalarını sağlamak.

Yatırımcı sermaye “yeşil ekonomi” aracılığıyla yeni pazarlar peşinde; doğal varlıkları karbon yutakları ve hatta spekülasyon nesnesi haline getirerek doğayı sanayi üretiminde kullanılacak temel bir girdiye ve metaya dönüştürmek istiyor. Hem ihracata yönelik hem de agro-yakıt üretiminde kullanılan ürünlerin yetiştirilmesi için küresel düzeyde gerçekleştirilen arazi gaspındaki atış bunun göstergesi. Tarımın “sürdürülebilir yoğunlaştırılması” çağrısı yapan “iklime zarar vermeyen” (*climate smart*) tarım gibi öneriler, şirketlerin ve ticari tarımın (*agri-business*) doğayı sömürürken bunu “yeşil” diye nitelenebilmesinin ve köylülerin yüksek fiyatlı tohumlara ve girdilere bağımlı kılınmasının taşıyıcılığı görevini görüyor.

Ormansızlaşmadan ve Orman Bozulmasından Kaynaklanan Emisyonların Azaltılması (*Reducing Emissions from Deforestation and Forest Degradation* (REDD)) ve diğer çevresel düzenlemeler yoluyla, özellikle gelişmiş ülkelerde, sanayi sektörü için yeni nesil kirlenme izinleri oluşturuluyor.

Yeşil ekonomi biyoteknoloji, yapay teknoloji, jeomühendislik gibi farklı alanlardaki teknolojilerin yoğun kullanımıyla gezegenimizin ekolojik ve biyolojik sisteminin kapitalizmin hizmetinde kalmasını sağlamaya çalışıyor. GDO’lar ve biyoteknoloji “yeşil ekonomi” çerçevesinde desteklenen endüstriyel tarımın ayrılmaz parçaları.

Yeşil ekonomiye verilen destek DTÖ’nün Doha Kalkınma Turu’nda dillendirilen, “yeşil çözümlerin” önündeki ticari engellerin kaldırılması, Dünya Bankası gibi mali kurumların veya Birleşik Devletler Uluslararası Kalkınma Ajansı (US-AID) programlarının destek ve fonlarının önünün açılması ve küresel kapitalizmi yerleştiren uluslararası kurumların meşruiyetinin iyice artırılması gibi taleplerin tam olarak hayata geçirilmesi çağrısını içeriyor.

Köylü Çiftçilerin Harekete Geçmesinin Sebebi

Küçük-ölçekli çiftçiler, aile tarımı yapan çiftçiler, topraksızlar, yerliler, –kadın ve erkek- göçmenler hayatın herhangi bir biçimde metalaştırılmasına karşı çıkmak ve doğayla olan iliş-

kimizi düzenlemek için tarımsal reforma, gıda egemenliğine ve köylülük temelli ekolojik tarıma dayanan başka bir yol önermek amacıyla harekete geçmeye kararlılar.

Şu anda, Rio+20 sürecinde yürütülen “Yeşil Ekonomi”yi reddediyoruz. Bu, dünyadaki gıda emperyalizminin ve şirketlerin zaten hep mevcut olan ve artan açgözlülüğünün yeni bir maskesidir.

-Karbon ticaretine ve çevresel krize dair “çevresel hizmetlerin” DTÖ altında liberalleştirilmesini de içeren, tüm piyasa çözümlerine karşıyız.

-Zengin ülkelere, gelişmekte olan ülkelerde zararlı projeleri finanse ederek, kendi karbon salınımlarını azaltmaktan kaçınma olanağı sağlayan Ormansızlaşmadan ve Orman Bozulmasından Kaynaklanan Emisyonların Azaltılması Programı'nı (REDD) reddediyoruz.

-Rio+20 sürecinin şirketler tarafından ele geçirilmesini ve Birleşmiş Milletler'deki tüm çok taraflı süreçleri teşhir ediyor ve reddediyoruz.

-Toprağın, suyun, tohumların, ormanların ve bütün kaynakların gasp edilmesine karşıyız!

-Sermayenin saldırgan ve özelleştirmeci temellüküne karşı ülkelerimizdeki doğal kaynakları ulusal ve halk egemenliği meselesi olarak savunuyoruz;

-Hükümetlerin nüfusun çoğunluğunun özellikle de en yoksulların ve topraksız köylülerin çıkarlarını koruyacak kamusal politikalar geliştirmelerini talep ediyoruz;

-“Yeşil” veya “temiz” teknoloji adı altında ticari tarımın çıkarlarına hizmet eden jeomühendislik projelerinin ve deneylerinin tümüyle iptal edilmesini istiyoruz. Bunlar jeomühendislik ve “iklime zarar vermeyen tarım” (*climate smart agriculture*) adı altında geliştirilmiş, iklim değişikliğini iyileştirici olduğu iddia edilen yeni teknolojileri, iklim değişikliğine uyum sağladığı ileri sürülen gen nakli yapılmış bitkiler ya da toprağı karbonla tazeleyeceği düşünülen “**biochar**” gibi sahte çözümleri içeriyor.

- Bizler kendi yerel tohumlarımızı ve bunları mübadele etme hakkımızı korumaya kararlıyız.

- Üretimdeki ana unsur olan toprağın dağıtımını ve yeniden dağıtımını sağlayacak, özellikle kadınları ve gençleri hesaba katan, gerçek bir tarım reformu istiyoruz.

Toprak insanların geçimlerini güvence altına alacak bir üretim aracı olmalıdır, uluslararası piyasalarda spekülasyonu yapılabilecek bir meta değil. Toprağın özelleştirilmesinin bir

diğer adı olan “piyasa destekli toprak reform”unu reddediyoruz.

- Ticari tarıma, ihracata yönelik monokültür plantasyonlarına karşı topluluk ve yerel tüketim için küçük ölçekli sürdürülebilir gıda üretimi için mücadele ediyoruz.

- Herkes için gıda egemenliğini ve kaynaklarımızın kolektif biçimde yönetimini esas alan, ekolojik tarım temelli bir üretimi örgütlemeye ve uygulamaya devam ediyoruz.

Eylem Çağrısı

Sizleri hükümetlerin ve sermayenin zirvesine karşı 18-26 Haziran arasında dünya düzeyinde bir eylemliliğe sahne olacak Halkların Zirvesi için daimi bir kampın da kurulacağı Rio de Jenerio'ya çağırıyoruz.

Bizler antikapitalist hareketlerin buluşacağı Rio'da Halkların Zirvesinde olacağız ve birlikte gerçekçi çözümler sunacağız. Haziranın 18'inden 22'sine kadar olan sürede Halkın Daimi Meclisi kapitalizmin destekçilerine karşı verilen mücadeleleri ve topraklarımıza yönelik saldırıları ele alacak.

Rio de Jenerio bugün küresel sermayenin en çok yatırım yaptığı şehirlerden birisi ve Dünya Kupası ve Olimpiyatlara ev sahipliği yapacak. Kentlerden topraksızlar hareketine ve balıkçılara uzanan sembolik mücadelelerimizi birleştireceğiz.

Ayrıca 5 Haziran haftasını çokuluslu şirketlere karşı çevrenin savunulmasında dünya çapında önemli bir hafta olarak ilan ediyor ve herkesi harekete geçmeye çağırıyoruz:

- Sürdürülebilir köylü tarımını savunun

- Ekolojik tarımla yapılan ve piyasa güdümünde olmayan bir gıda üretimi için toprakları işgal edin

- Yerli tohumlarınızı geri alın ve mübadele edin

- Mübadele ve Pazarlama Kurulu'nun (*Exchange and Marketing Board*) ofislerini protesto edin ve spekülatif meta ve toprak piyasalarının sonlandırılmasını isteyin

- Kapitalizmden zarar görenlerin yerel meclislerini kurun

- Başka bir dünyanın hayalini kurun ve onu yaratın!!

-Bizim istediğimiz geleceğe ulaşmak Tarım Reformundan, köylülük temelli sürdürülebilir tarımdan ve gıda egemenliğinden geçiyor!

MÜCADELEYİ KÜRESELLEŞTİRİNİ!
UMUDU KÜRESELLEŞTİRİNİ!

Orda Bir Köy Var(dı), Çok Uzakta

İlgın Özkaya

2011 Mayıs'ında yürürlüğe giren 6223 sayılı "Kamu Hizmetlerinin Düzenli, Etkin ve Verimli Bir Şekilde Yürütülmesini Sağlamak Üzere Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Teşkilat, Görev ve Yetkileri ile Kamu Görevlilerine İlişkin Konularda Yetki Kanunu"na dayanarak çıkarılan 35 tane kanun hükmünde kararname sadece hukuk dünyasına değil, yönetsel dünyanın tamamına sirayet etmeye başladı. Güçlendirilen merkezi idare, bakanlıkların faaliyet alanlarına, isimlerine ve çalışma usullerinde değişiklik olarak somutlaştı. Özellikle, su ve ormanlara ilişkin görevleri içinden alınarak ayrı bir bakanlık olarak örgütlendiği, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, kentleşme ve daha doğru bir deyişle yapılaşma alanında tek ve güçlü merkez haline geldi. Afet riski altındaki alanların dönüştürülmesi hakkında kanun tasarısının gündeme gelmesi ile birlikte bu merkez, yürütmenin tam bir egemenlik gösterisine dönüştü. Söz konusu değişim, tek başına güçlendirilmiş idare yapısı ile değil, aynı zamanda kamu hizmetlerinin örgütlenişi alanında ve aynı zamanda bakanlıkların ve hizmetlerin uygulama alanlarında/mekânlarında da kolaylıkla görülebilir bir hal aldı.

Köylerin mahalli müşterek ihtiyaçları karşılayan birimlerden biri olduğu malum. Bu anlamıyla da köyün yalnızca bir coğrafi alanı değil, yaşayanlarla birlikte bir yerleşim yeri olması, bir arada yaşamaktan kaynaklı yapısal özelliklere sahip ve aynı zamanda tarım toplumu olarak süregelen karakterine uygun bir üretim biçimini göstermesi açısından da tarihsel bir anlamı var. Ancak bilindiği gibi, gerek kırsalda yaşanan dönüşüm ve buna bağlı göçün yarattığı azalma bir yana devletin kalkınma projesi kapsamında kırsal nüfusun azaltılarak bu alanda çalışanların kentlerde hizmet sektörüne zorunlu ilhakı da köy'de bir değişikliğe neden oluyor.

Diğer yandan yaşanan krizin bir kurtarıcısı olarak görülen ve ekonominin lokomotifine haline getirilen yapı ve inşaat sektörünün kenti ve kent sayılan alanları genişleterek varlığını koruması ve sermayenin yeni üretim alanı haline getirilen arazi açılığının gidermesinin yegane yol olarak da kırsal alanları gözüne kestirmesi bu alanların yeni bir pazar olarak kurgulanmasını ve köylerin günümüz konumunun değişmesinde oldukça etkili. Özellikle kentsel dönüşüm ve yenileme faaliyetlerinin kentlerin daha uzunca bir süre peşini bırakmaya çağa benzer gidişatı aynı zamanda kırsal ve kentin birlikte "dönüştürülmesi" projelerini de birlikte getirdi. Bu nedenle de kırsal alan bir inşaat alanı, kentsel planlama faaliyeti açısından da saçılarak büyümede saçılan yer anlamı taşımaya başladı.

Son olarak hangi hizmetlerin kamu hizmeti olduğu, hizmetin asli sahibi ve yürütücüsünün kim olduğu, bu sahip ve yürütücü karşısında hizmetten yararlananların konumunun ne olduğu, ne düzeyde karar süreçlerine dahil olacağı gibi sorular ve sorunlar büyüyerek önümüzde yığılırken kamu hizmetinin ne olduğu tartışmaları da yeniden önem kazanıyor. Özellikle devletin hizmetlerin kurucusu ve yürütücüsü olduğu süreçten, rekabetçi bir sektörün denetleyicisi ve düzenleyicisi olma hedefine doğru kendinden emin yürüyüşü, bakanlıkların teşkilat ve görevlerinin khk'ler düzeyinde yeniden düzenlenmesi ile daha da hız kazandı. Devlet, hizmetin asli sahibi olma özelliğini, hizmetin kendisini bir sektör olarak kurgulayarak sektörün güçlendirilmesi ve yaygınlaşmasına yardımcı ayrıca özel sektörün gelişmesinde asli katalizör olma görevi ile değiştirmiş oldu.

Tüm bu değişiklikler, son olarak bir KHK ile kurulan Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı teşkilatının oluşturulması ile somutlaştı. Köy hizmetlerinin il özel idarelerine devrinden sonra, bakanlığın bir hizmetin örgütlenmesi ve taşra teşkilatlarına dek teması yerine isimleri sayılan alanları bir sektör olarak görüp bunlar düzenlediği, diğer yandan köyleri de bir coğrafi alan olarak görüp kırsal alan genelleşmesi içinde eritildiğini söylemek mümkün. Söz konusu bakanlık ile ilgili çıkarılan 2 khk'da da ismen yer verilmeyen köyler, tohumculuk kanunu gibi kanunlarla tohumundan, toprağından koparılan köylülükle birleşince, küçük üretici ve köylüler açısından sektörle entegre olunabildiği düzeyde ayakta kalabilen bir köy gerçeği anlamına gelmeye başladı. Bu yönüyle mekansal olarak sektörün yayılma alanları haline getirilen köyler, hizmetler açısından da köyün ve köylülerin desteklenmesi amacından uzaklaştırılarak sektörün emek ve doğası ile birlikte bir girdisi haline dönüştürüldü.

Kırsal ve kentin birlikte örgütlenmesi ve birlikte planlamasına dair söylemin ve taleplerin karşılığı olarak bu alanların birlikte ve birlikte sömürünün bir nesnesi haline getirilmesi ise bir gerçeğin yeniden ve yüksek sesle söyle ihtiyacını yeniden doğurdu. Bu alanların birlikte mücadelesi için, yerelin ihtiyacını gören bir kamu hizmeti anlayışının ve tarımsal üreticinin ve üretimin merkezi planlamanın yeniden gündemini alacak ısrarın yükseltilmesi gerekiyor. Bu ısrar, üretim araçlarından, enstitülerinden koparılan köylerin bir aydınlı projesinin de nesnesi haline getirilmeden fakat marketleştirilmiş ve paketlenmiş ürünlerin gölgesinde yaşamayı da reddederek mümkün görünüyor.

Fotoğraf: Pelin Kılıç

Nükleer Bir Tarihe Not Düşmek ya da ÇED Toplantılarında Ne Yapmalı?

Göksu Deniz

Ankara'dan kalkan otobüsümüz, Akkuyu'da yapılacak toplantı için bir gece öncesinden yola çıktı. Yirmidokuz Mart sabahında Akkuyu'da hazır bulunmak üzere Torosları Silifke üzerinden geçtik. Sabahın erken saatlerinde Akkuyuda'ydık. Önce bizi Bölge Jandarma karşıladı. Bayanlar Baylar kimlikler. Genel Güvenlik taramasından geçtikten sonra, toplantının yapılacağı yere ulaşmıştık. İki otobüs çevik ve yüze yakın Jandarma toplantı salonu kapısında güvenlik almıştı. Salona önce yerel halkı alacağız, dediler. İtirazlar yükseldi. Yerel Halk kimdi? Nasıl teşhis etmişlerdi, etki alanı yüzlerce kilometreyi bulan bir enerji projesi için muhatap aldıkları kişiler Akkuyu köylüleriydi. Kapıdaki emniyet amiri itiraf etmişti gerçi, "önce içeriye, Santral'den zarar görececek köylüler alınacak" deyivermişti. Demek köylüler zarar görecek ve bunu biliyordunuz..

Öyle olmaz, böyle olur itirazları, kapıyı zorlamalar, itiş kakış arasında salona girmeyi başaranlar arasındaydık. Tabi bir de hiç istifini bozmadan kenarda bekleyen barışçı arkadaşlar vardı. Sonra kendilerini basına demeç verirken gördük. Toplantı salonununun protokol kısmında nükleer yanlısı seçkinler ordusu, seçkinler ordusunun ulemaları dizilmişti. Salonun arkasından birden "Nükleer Santral İstemiyoruz" sloganları patladı. Ama kürsüde oturan Nükleer Güç Santrali A.Ş. yetkilisi rus ve türk güzelleri, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın memurları hızlıca toplantıyı açmak için kulaklıklarında yüksek sesle Ajda Pekkanın "Aman Petrol" şarkısı çalıyor gibi devam etmek istediler. Kürsünün önünde insanlar birikmeye başladığı anda, birden sivil jandarma ekipleri insanların kendilerini kürsüden ifade etmesini engellemek için etten bir duvar ördüler.

Toplantıya katılan nükleer karşıtları, bu toplantının açılması için önce kimler huzurda tespitinin yapılması gerektiğini, toplantının bu ortamda dinlemeye ve konuşmaya müsait olmadığını, salonun yeterli olmadığını dile getirdiler. Ama aynı anda, "Canım Petrol" nakaratına geçmişti. Söz alıp, bu toplantının yapılmaması gerektiğini, bu haliyle toplantının yapılamayacağını söyleyen Nükleer Karşıtı Platform'un yerel temsilcilerinin sözü de kayıt altına alındı. Ama salonda sloganlar susmadı. Bu arada resmi olarak Bakanlık görevlileri tarafından toplantının yapılıp yapılmadığı, yapıldıysa nasıl yapıldığını gösterir tutanak el altından tutulmaya başlandı. Bazı avukatlar bu durumu fark etti. Bu konuda nükleer karşıtlarını uyardı. Tam toplantının yapılmadığı ile ilgili tutana-

ğın tutulması gerektiğini söylemek için kürsüye hareket etmiştik ki bu anda salonda bulunan Bakanlık yetkilileri madem dinlemek istemiyorsunuz, biz de salonu terk ediyoruz, deyi verdiler. Arkalarına taktıkları Nükleer yandaşlar da onlarla birlikte salondan çıktı. Bu arada salondaki arbedede gözaltına alınan dört nükleer karşıtının sebest bırakılması için sloganlar devam etti. Salon dışına çıkıp, gözaltıların bulunduğu alanda kısa bir basın açıklaması yapılmasının ardından gözaltılar serbest bırakılmıştı. Devlet nükleer santral halkın katılımı toplantısını bir formalite olarak gördüğünden, bir an önce toplantının yapıldığı tutanağını tutup, apar topar gitmek istiyordu. Bakanlık yetkilileri halkın huzurunda bitirmedikleri tutanağı, Jandarma'nın arkasında tamalamışlardı. Ama bu yaptıkları suçtu. Kamu Görevlileri bu tutanağı halkın huzurunda tutmaları gerekirdi. Bu durumda avukatlar kendi aralarında toplantıya katılan kitle örgütü temsilcileri ile bir tutanak tutarak toplantının yapılmadığını, resmi tutanağın hukuka aykırı düzenlendiğini belirtir bir tutanak kaleme aldılar.

Bu belge ile de ilgili kamu görevlileri hakkında suç duyurusunda bulunmak için harekete geçtiler. Toplantı, yerel halkın katılımına sıkıştırılmadan tüm Türkiye'den gelen nükleer karşıtlarının direnişi ile yarıda kesildi. Ama Bakanlık, toplantı yapıldı diye tutanak tuttu. Bunu tarihe not düştük. Daha sonra ki yargısal süreçlerde kullanacaktık. Bu toplantıdan iki gün önce de Recep Tayyip Erdoğan Başbakanlık Genelgesiyle, nükleer santral projesine hız verilmesi gerektiğine yönelik bir Genelge yayınlamıştı. Biz de bakalım genelge işe yararmış mı diye toplantı sonrası santralin bulunduğu alana gittik. TMMOB'ye bağlı odalar, KESK Tarım Orkam Sen Temsilcisi, Ekoloji Kolektifi üyeleri ile birlikte kapıya geldik, alanı gezmek istediğimizi söyledik. Aldığımız yanıt ilginçti: Bizim izin vermemiz yetmez, Ruslar'dan da izin alın. Hemen ben telefonuma sarıldım. Rusları aradım. Ama bir yanıt alamadım. Telefonuma yanıt vermiyorlar, dedim. Israrla çaldır der gibi baktı, özel güvenlik. Yerde bir gazete savrulurak önümüzden geçti. Rusya, Suriye'ye destek için Akdeniz'e gemilerini göndermişti. Ben bir gemiye bindim. Suriye'ye gitmeye karar verdim. Rusları bulup izin almak için. Başbakan yoldayken bir genelge yayınlar mı diye düşündüm. Ortadoğu dengemiz için Çin'e Sinop'u; Rusya'ya Akkuyu Projesi verile deyüü!. Bilemedim. Kapıdaki görevli tamam kardeşim, hadi gidin, dedi. Canın saolsun Başbakanım dedim.. Canın Sağolusun..

Fukuşima'nın Gölgesindeki Japonya

Monzurul Huq¹

Çeviren: Doğu Eroğlu

Fotoğraf: Yoshikazu Tsuno

Aralarında bedenleri hala bulunamayanların da olduğu 20 bin kişiyi ölüme götüren trajik deprem ve tsunami felaketlerinin üzerinden geçen bir yılın ardından, Japonya, doğanın büyük öfkesiyle yerle bir olan kuzey doğu sahil kesiminde yaşamını yitirenlerin yasını tutmaya devam ediyor. Trajedinin gerçek boyutlarının algılanabilmesi zaman aldı. çekilen acıları ve yapılan fedakarlıkları fark ettikçe, felaketin dünyanın en gelişmiş ülkelerinden birindeki insanların konforlu yaşamlarını ellerinden çekip alışına şahit olduk. Uluslararası kamuoyu da iyi niyet gösterileriyle vakit kaybetmeden, İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkımın ardından tüm dünyaya emsal gösterilecek bir dirayet ve cesaretle mucizevi bir başarıya imza atan Japon halkının yardımına koştu.

1-Bangladeş merkezli Dhaka Courier gazetesi yazarı.

Lakin, ilk felaketin üzerinden çok geçmeden bir başka trajedi ortaya çıktı. Japonya'nın önde gelen nükleer santrallerinden birinde meydana gelen felaketle birlikte, aynı uluslararası kamuoyu – özellikle de gelişmiş Batılı devletler – Japonya'nın durumu kontrol altına alamayacağından kuşkulandı. Pek çok ülke radyasyon sızıntısının ciddi sağlık riskleri teşkil ettiğini belirterek vatandaşlarına ülkeyi terk etme çağrısında bulundu. Tüm sene boyunca farklı şekillerde tartışılan ve tüm ülkenin temel gündem maddesi haline gelen çelişki işte böyle başladı.

Japonya'nın başına gelen talihsizlikler dizisini başlatan, 9 şiddetindeki deprem ve buna bağlı oluşan boyu 35 metreyi

Fotoğraf: Yoshikazu Tsuno

bulan tsunami dalgalarıydı. Dalgalar, yoluna çıkan arabaları, evleri, dalgakıranları, köprüleri ve elbette insanları önüne katarak Pasifik Okyanusu kıyısındaki yerleşim birimlerini yerle bir etmişti. Bazı bölgelerde tsunami dalgaları o denli yıkıcıydı ki, son derece dirençli yapılar bile, binaların üçüncü katına dek yükselen dalgalara karşı direnememişlerdi. Binaların üst katlarında tsunamiye karşı güvende olacaklarını umanlar ise yaşamlarını yitirmişlerdi.

Dalgalar geldikleri yere dönüp medya felaketin geride bıraktığı ölümleri saymaya dalmışken, **Fukuşima** trajedisinin sonuçları da yavaşça ortaya çıkmaya başladı. Santralin hem depremin merkez üssüne olan yakınlığı, hem de deniz kıyısına kurulu oluşu, tsunami ve depremin Fukuşima'ya vurduğu darbeyi çok daha etkili kılmıştı. Çok zaman geçmeden, endişelerin varsayımlardan ibaret olmadığı anlaşıldı; medya, otoritelerin durumu kontrol altına alabilmek için her şeyi denediğini ortaya çıkarttı. **“Nükleer”** denen şeyin tıpkı lambasına hapsedilmiş şeytani bir cin olduğunu biliyorduk, esaretinden kurtulup bir kez dışarı çıktı karşısındaki her şeyi yıkacak kudrette bir cin. Deprem ve tsunami işte tam da bunu yaptı, şeytani esaretten kurtardı.

Fukuşima'nın yarattığı kargaşanın üzerindeki esrar perdesi kalktığından beri, kazanın sebeplerine ilişkin pek çok varsayım tartışmalara konu oldu. Kazanın gerçek nedeni ne olursa olsun, inkar edemeyeceğimiz şey, Fukuşima nükleer enerji santralinin yol açtığı trajedinin, denizlerin ve nehirlerin çıldırıldığı doğal felaketten çok daha elim sonuçlara sebebiyet verdiğidir. Olayın üzerinden geçen bir yılda doğal felaketin yıktığı

yerler yavaş yavaş kendini toparlamaya başlamışken Fukuşima nükleer santralinin ve onunla birlikte Japonya'nın nükleer enerji politikasının kaderi belirsizliğini koruyor.

Deprem ve tsunami kıyıları vurduğu sırada, Tokyo'nun 250 kilometre kuzeyindeki Fukuşima eyaletinde, toplamda 10 faal reaktöre sahip 2 nükleer enerji santrali bulunuyordu. İki santral içinde şanslı olan ise **Fukuşima Dai-ni** idi; 6 reaktöre sahip **Fukuşima Dai-ichi**'nin 10 kilometre güneyine konuşlandırılmış olan Dai-ni santrali, konumu sayesinde felaketi daha az hasarla atlattı. Dai-ichi'de ise durumlar o kadar da parlak değildi. Santraldeki 6 reaktörün 4'ünde tsunami dolayısıyla soğutma sistemleri devre dışı kalmış, hatta mazotla çalışan acil durum soğutma sistemleri bile çalışmaz hale gelmişti. Böylelikle **“cini”** lambasına hapseden en hayati öge olan ana soğutma sistemi tamamıyla devre dışı kalmıştı. Bu durum, birbirine son derece yakın inşa edilmiş dört reaktörün üçünde hidrojen patlamalarına yol açtı. Bağımsız bir soğutma sistemine sahip olan diğer iki reaktör ise, 13 soğutma pompasından bir tanesinin felakete karşın işlevini koruyabilmesi sayesinde, **“soğuk kapama”** (radyoaktif birikimin ısısının düşürülmesi) durumuna geçirilebilmişti.

Patlamalar neticesinde reaktör binalarının çatıları yıkıldı, bu da radyoaktif sızıntının geniş bir alana yayılmasına sebep oldu. Bu gelişme üzerine hükümet, nükleer santralin 20 kilometre yarıçapında yaşayanların bölgeden acilen tahliye edilmesine karar verdi. Neredeyse 80 bin kişi sahip oldukları herşeyi ve evlerini geride bırakarak kamplara yerleştirildiler. Yaşanacaklardan bihaber, pek çokları bu geçici durumun ol-

dukça kısa süreceğini umuyordu. Evleri artık erişebileceklerinden çok uzaktaydı, öyle görünüyor ki uzun yıllar boyunca öyle kalmaya da devam edecek. 20 kilometrelik tahliye bölgesinin içerisinde kalan kasaba ve kentler, içinde hiçbir canlı ruhun kalmadığı hayalet şehirlere dönmüş haldeler. Tahliye-den etkilenmeyenler ise evler, dükkanlar ve araçlar. Tahliye emrinin duyurulduğu anı yaşamaya devam ediyorlar.

Fukuşima Dai-ichi'de ise durum hala kontrol altına alınmaya çalışılıyor. Başından beri amaçlanan soğuk kapama gerçekleştirilebildi. Fakat en az üç reaktörde kısmi çekirdek erimesi gerçekleştiği için santral ve çevre binalar yoğun bir radyoaktif kirlenmeye uğramış durumda. Radyoaktif sızıntı tehdidi de henüz sona ermiş değil.

Tokyo'da görev yapan yabancı gazetecilerden oluşan bir ekiple birlikte nükleer enerji tesisini ziyaret etme şansımız buldum, bu felaketten sonra bir ilkti. Yolculuğumuz tahliye bölgesinin hemen dışındaki **J-village**'da başladı. Buradaki kontrol noktasında vücutlarımıza radyasyon ölçümleri yapıldı, Tokyo Elektrik Şirketi (**TEPCO**) tarafından her birimiz için hazırlanan koruyucu kıyafetlerin nasıl giyileceğine ilişkin bilgilendirildik ve tahliye bölgesinin kurallarını öğrendik. Koruyucu Tyvek elbiselerini, eldivenleri, ayakkabı koruyucularını ve maskeleri kuşanmamızın ardından otobüsümüze doğru yola koyulduk. Radyoaktif serpintilere karşı pek çok korumayla donatılmış otobüsümüze binişimizden Fukuşima Dai-ichi santraline girişine varıncaya dek, birbiri ardına hayalet şehirlerden geçtik. Bu şehirler artık yalnızca bir zamanlar oralarda yaşayanların hatıralarındaki hayal meyal isimlerden ibaret; Naraha, Tomioka, Futaba, Okuma ve diğerleri.

Yolculuğumuz boyunca TEPCO radyasyon uzmanları, bulunduğumuz yerdeki radyasyon seviyesini her beş dakikada bir bizlere bildirdiler. Yolculuğun başında saate 5 mikrosievert olarak ölçülen radyasyon seviyesi, otobüsümüz santrale yaklaştıkça artmaya başladı. Santrale 2 kilometre kala radyasyon ölçümü 35 mikrosieverte fırladıysa da, santralin girişine vardığımızda radyasyonun yeniden 15 microsievert seviyesine gerilediğine şahit olduk. Grubumuza eşlik eden TEPCO uzmanları, bu durumun doğal bir olgu olduğunu, felaketten sonra gerçekleşen sızıntıların rüzgarla çevreye taşındığını, sonrasında ise çevredeki kasaba ve köylerdeki topraklarda biriktiğini anlattılar.

En sonunda otobüsümüz santral müdürü ve diğer yöneticilerle tanışacağımız, depreme karşı güçlendirilmiş, çalışmaların merkezi haline getirilmiş ana binaya vardı.

Japonya'nın Sorunlu Nükleer Tesisinden İzlenimler

Tokyo'da faaliyet gösteren 15 farklı yabancı basın kuruluşundan gelen, gazeteci, fotoğrafçı ve kameramanlardan oluşan 17 kişilik grubumuzla santrale varışımızla birlikte, nükleer santralin durumunu aralıksız gözlemleyen ve temel fonksiyonu ortaya çıkabilecek acil durumlar karşısında çözümler üretmek olan Acil Müdahale Merkezi'ne yönlendirildik. Oval bir masa etrafına sıralanan nükleer enerji uzmanları ve yetkililer durumu değerlendirmeye devam ederken, bir yandan da hükümet kuruluşlarıyla ve Tokyo'da bulunan **TEPCO** merkezinde görev yapan acil durum müdahale ekibiyle temaslarını sürdürüyorlar. Hem video konferansları gerçekleştirmek hem de santralin kritik alanlarını gözetim altında tutmak için kullanılan iki devasa ekran, enerji santralinin ironik kaderini bize yeniden hatırlatıyor; bir zamanlar bu santral, Japonya'nın başkenti ve etrafına sıralanmış kentlerin enerji ihtiyacını karşılamakla yükümlüydü.

Merkezdeki ilk izlenimimizin ardından, santralin yöneticisi **Takeshi Takahashi** ile görüşmek üzere başka bir odaya götürüldük. **Fukuşima Dai-ichi**'nin 53 yaşındaki yöneticisi, şu sıralar Japonya'daki muhtemelen en kritik olan bu sorumluluğu geçtiğimiz yılın Aralık ayında üstlenmiş. Daha önce TEPCO merkezindeki acil durum müdahale ekibinde görev yaptığı için meselenin detaylarına oldukça hakim. Kazaya yol açan gelişmelerin perde arkasını öğrenmek ve TEPCO'nun sürdürdüğü acil durum çalışmalarının güncel durumunu ilk ağızdan öğrenmek için eşsiz bir fırsat yakalamış, hiç bir detayı atlamak istemeyen bir gazeteci orduyuyla karşı karşıya kalan Takahashi, bütün soruları elinden geldiğince samimi bir biçimde cevapladı. Temel görevinin, santralin durumunu kontrol altında tutmak ve bölgede yaşayan insanların evlerine bir an önce geri dönebilmesi için çevreyi güvenli hale getirmek olduğunu altını çizdi. Ancak çevre halkının evlerine ne zaman dönüş yapabileceğine ilişkin sorulara kesin cevaplar vermekten kaçındı, bazı bölgelerde durumun iyiye gittiğini ve yakında vatandaşlara evlerine dönme tavsiyesinde bulunabileceklerini belirtmekle yetindi. Biri 20 kilometrelik insansızlaştırılmış bölgenin bitimine oldukça yakın, diğeri ise bölgenin hemen dışında yer alan iki yerleşim biriminde radyoaktivite seviyesinin yavaş yavaş normaleştiğini ileri sürdü. Kazanın sorumlusu sorulduğunda ise Takahashi herhangi bir yorumda bulunmadı, çalışanı olduğu TEPCO'nun kendini olaydan sorumlu tuttuğunu belirtse de hükümet organlarının yürüttüğü soruşturmanın sürdüğünü anımsattı.

Sıra, hadiseyle ilgili bilgilerin gizlenmesi hakkındaki sorulara geldiğinde, Takahashi TEPCO'nun durumu olanca açıklığıyla kamuoyuna iletmekteki başarısızlığından ve uluslararası kamuoyunun santralle ilgili bilgilerin halktan ve hükümetten gizlendiğine ilişkin iddiaları reddetmesinden duyduğu üzüntüyü dile getirdi ve bu gelişmelerden ötürü özür diledi. Kazanın ardından bir süre etkili iletişimin ihmal edildiğini itiraf etti. Bunlara ek olarak, şu andaki asıl amacının radyoaktif kirlenmeye maruz kalan sıvı ve gaz kütlelerinin santralden dışarıya sızmasını önlemek olduğunu aktardı.

Kısa süren bu görüşmenin ardından sıra, santraldeki öğle yemeği ikramına geldi. Hiçbirimiz, ikram edilen paketli sand-

viçler ile soğuk içeceklerin radyoaktif kirlenmeye maruz kalmış olabileceğini düşünmedik. Böylelikle, işlerin hayal bile edilemeyecek kadar ters gittiği nükleer santralde öğle yemeği olarak sunulanları geri çeviren olmadı.

Rotasında pek çok farklı noktayı içeren gezimizin ikinci kısmı, öğle yemeğinin ardından başladı. İlkın, diğer reaktörlerdeki sorunların yaşanmadığı, sağlam kalan tek pompanın soğutma işlemi için gereksinim duyulan suyu yakıt çubuklarına iletebilmesi sayesinde soğuk kapama durumuna geçirilebilen 5 ve 6 nolu reaktörlerin olduğu binalara yöneldik. Binalar yeni gibi gözüküyorlardı, felaketten en ufak bir iz bile yoktu.

Reaktörlerin olduğu binalarda ve tesislerin geri kalanında en çok gözümüze çarpan ise devasa depolama tanklarıydı. Felaketten sonra tesisin her köşesine konuşlandırılmış olan bu tanklar, radyoaktif kirlenmeye maruz kalan suların depolanabilmesi için inşa edilmişti. Turumuz boyunca bize eşlik eden TEPCO yetkililerinin bildirdiğine göre, tanklarda şimdide dek 130 bin metreküp su depolanmıştı. TEPCO'nun tankların sayısını artırarak 40 bin metreküp daha su depolama amacıyla olduğunu da öğrendik. Uzmanlar, tanklardaki suların radyoaktif kirlenme seviyelerinin birbirinden farklı olduğunu aktardı. Örneğin, felaketten sonra reaktör binalarının zemininden çekilen sular, reaktör çekirdeklerinin ve yakıt çubuklarının soğutulmasında kullanılan sulara kıyasla daha az kirlenmeye maruz kalmıştı. TEPCO yetkilileri, diğerlerine kıyasla daha temiz kalan bu suların, gerekli işlemlerden geçtikten sonra doğaya yeniden salınabileceği konusunda oldukça iyimser ifadeler kullandılar.

5 ve 6 nolu reaktörlere yaptığımız ziyaretin ardından yüksek bir noktaya, zarar gören dört reaktörün de rahatlıkla görülebildiği bir alana götürüldük. Yalnızca 15 dakikalık bir süre için, otobüsten çıkıp felaketten bu zamana dek uluslararası kamuoyunun dikkatini yönelttiği reaktörlere yakından bakmamıza izin verildi. Radyasyon sızıntısını engellemek için 1 ve 2 nolu reaktörlerin üzerleri örtülmüştü.

Fakat olayların kontrolden çıktığı ilk üç günde meydana gelen hidrojen patlamalarının çatılarını havaya uçurduğu 3 ve 4 nolu reaktörler oldukları gibi duruyorlardı. Yüksek radyasyon seviyesi hala insanların reaktörlere yaklaşmasına izin vermediğinden, müdahaleler için uzaktan kumandayla kontrol edilen yüksek vinçleri görebiliyorduk.

BBC ve CNN'in kamera ekipleri bize tanınan 15 dakikalık sürenin her saniyesini, zarar gören reaktörleri filme almak için kullandılar. Kameramanlara, çok zaman geçmeden deklanşörlerine durmaksızın basan fotoğrafçılar da katıldı. Çevredeki hiçbir şeye dokunmamız hususunda defalarca uyarıldık. Uzmanlar, radyoaktif kirlenmeye maruz kalmış en ufak bir kum tanesinin bile dokunma yoluyla üzerimize yapıştığı takdirde santralden çok uzaklara taşınabileceğini belirttiler.

J-village'a doğru dönüş yoluna geçmemizin hemen öncesinde, otobüsümüz en sonunda bizleri hasarlı dört reaktörün önüne getirdi. Otobüsün camlarından, reaktörlerin uğradığı hasarı gözlemleyebiliyorduk. Her yere dağılmış yamuk yumuk metal parçaları, tsunaminin devasa dalgalarıyla paramparça olmuş kapılar ve ters dönmüş arabalar gözlerimizin önünde öylece duruyorlardı.

Tam 3 nolu reaktörün bulunduğu binanın önünden geçtiğimiz sırada TEPCO yetkililerinin radyasyon ölçümü yapmak için kullandığı cihazda bir anda günün en yüksek değeri belirdi; cihaz tam tamına saatte bin 500 mikrosievert değerini gösteriyordu. Böylece çıkışa doğru yöneldik ve bilimsel gelişmenin ortaya çıkardığı şeytani gücü zaptetme mücadelesinin hala sürdüğü, dünyanın en tehlikeli noktalarından birine yaptığımız 3 buçuk saatlik gezimiz sona erdi.

J-village'a geri döndükten sonra ise kimi TEPCO çalışanları ve sözleşmeli işçilerle topluca görüşme imkanı bulduk. 33 yaşındaki Toshiba çalışanı **Satoshi Tarumi**, 15 Mart 2011'den beri santralde çalıştığını ve bunu kendine yüklediği bir sorumluluk olarak değerlendirdiği için herhangi bir endişe duymadığını belirtti. Çalışanı olduğu ATOX şirketi tarafından santralin deniz tarafındaki çalışmalara katılması ve radyolojik kontrollerde bulunması için santrale gönderilen 38 yaşındaki **Yoichiro Kitazato** da Tarumi'ninkine benzer ifadeler sarfetti.

Ancak Tarumi ve Kitazato'nunkinden farklı seslere de rastladık; felaketten önce santralin halkla ilişkiler departmanında çalışan ancak daha sonra emlak kısmına kaydırılan **Saori Kanesaki**, TEPCO'yu açıkça eleştirmekten çekinmedi. Kanesaki, daha önceleri insanlara nükleer enerjinin ne kadar güvenli ve muhteşem bir şey olduğunu anlattığını, ancak kazanın sonrasında aynı görüşleri ifade etmesinin mümkün olmadığını söyledi. Nükleer enerjinin reklamını yapmış olmaktan duyduğu üzüntüyü ifade eden Kanesaki, sözlerini **"Nükleer enerjinin hala güvenli olduğunu söylesem, yalan söylemiş olurum"** diye bitirdi.

Kanesaki kazadan önce Tomioka kasabasında yaşıyordu, yani tahliye emriyle birlikte evini ve sahip olduğu her şeyi terk etmek zorunda kalan bölge sakinlerinden biriydi. İşin aslı, Kanesaki bir zamanlar büyük bir şevkle övdüğü, yerlere göklere koyamadığı nükleer enerjinin kurbanı olmuştu.

Çevirmen Notu:

Yazarın Fukuşima izlenimleri sonrasında bu yazılar, 15 Mart ve 22 Mart 2012 tarihlerinde Dhaka Courier Gazetesi'nde yayınlanmıştır.

<http://www.dhakacourier.com.bd/?p=5457>,
<http://www.dhakacourier.com.bd/?p=5315>

Soweto Mahallesiinde Sosyalist Bir Kadın ve Hak Mücadelesi

Çeviren: Kutlu Tunca

Fotoğraf: Pelin Kılıç

Zodwa Madiba ile yapılan bu söyleşi, Güney Afrika'da yayınlanan sol dergi *Amandla!*'da yayınlandı. Zodwa Madiba sosyalist bir kadın ve 2007 Ağustosunda Operation Khanyisa Movement'ın (OKM) adayı olarak belediye meclisi üyesi seçildi. OKM, sosyal hizmetlerin özelleştirilmesine karşı ve herkesin temel sosyal hizmetlerden ücretsiz yararlanma hakkı için mücadele eden farklı toplumsal hareketlerin oluşturduğu bir seçim cephesi ve vizyonunu "sosyalizm" olarak tanımlıyor.

Amandla!: 2007 Ağustosunda OKM meclis üyesi olarak seçilmeden önce Soweto Elektrik Kriz Komitesi (SECC) sekre-

teriydiniz. Bize bir aktivist olarak yolunuzu anlatır mısınız? Mücadeleye ilk nasıl katıldınız?

Zodwa Madiba: Hep bir aktivisttim, fakat eskiden ANC (Afrika Ulusal Kongresi) için ve ANC'yle birlikte mücadeleye inanırdım. ANC'nin Mandela'nın özgürlüğü için ve diğer alanlarda yürüttüğü mücadelenin ön saflarında bir şube sekreteri olarak yer aldım. 1987'de Eskom (elektrik kamu hizmeti şirketi) elektrik kesintilerine başladı ve 2000'de SECC (Soweto Elektrik Kriz Komitesi) kuruldu. Temsilcilerimize ve belediye meclisi üyelerimize yöneltilen birçok eleştiriyi takiben, bunun kaybedilmiş bir savaş olduğunu ve

onların koşullarımızı değiştirecek hiçbir şey yapmadığını anladık. Bir topluluk olarak farklı grup ve stratejiler oluşturmaya başladık; konuştuk. Karanlıkta yaşamayı reddettik.

Kimse barakalarda mum ışığı altında çalışamazdı ve bu güvenli değildi. **SECC** işte böyle ortaya çıktı. 2000 yılında **ANC**'den ayrılarak **SECC**'e katıldım; çünkü destek ve yardıma ihtiyacım vardı ve topluluk içinde kimsenin elektrik faturalarını ödeyecek gücü yoktu. Fatura rakamları fahişti ve bize ne hükümet ne de Eskom cevap veriyordu. Belediye başkanının evine yürüdük, evinin su şebeke hattıyla bağlantısını kestik ve kitlesel bir ödememe kampanyası başlatacağımıza dair yemin ettik. Ayrıca belediye meclisi üyesinin evine yürüyerek, onun da suyu ve elektriğini kestik. Her şey böyle başladı. Ardından altı ay içinde Soweto'daki 3 bin konuta yeniden elektrik bağlandı; Eskom ödeme yapamayanların elektriğini kesmeye son vereceğini duyurdu. Doğrudan eylemin bir sonucuydu bu! Kampanya bugün ön ödemeli su saatleri için de sürüyor.

Seçim bölgenizde nasıl harekete geçiyor ve örgütleniyorsunuz?

Sürekli broşürler yayınlıyor, kapı kapı dolaşarak halka, yüksek elektrik fiyatlarına niçin karşı olduğumuzu, hükümetin neyi, neden ve nasıl yaptığını, nasıl kâr peşinde koştuğunu ve yoksullar için bir şey yapmadığını açıklıyoruz. Onlarla su, elektrik ve okul harçlarıyla ilgili sorunlar hakkında görüşmeler yapıyoruz; ayrıca bu sorunları tartışarak çözüm bulmaya çalıştığımız kamusal forumlar düzenlemekteyiz. Her ay farklı bir bölgede kitlesel bir toplantı gerçekleştiriyoruz. Her salı günü yaptığımız bir forum toplantısı var; ayrıca hafta boyunca farklı şubelerimiz de toplantılar düzenliyor. Çalışanlar katılamadığında bu toplantıları pazar gününe erteliyoruz.

Kampanya bitmedi, devam ediyor. Artık klinikleri, okul harçlarını, elektriği konuşuyoruz. Şayet insanlar evlerinden mahkeme kararıyla tahliye ettirilmişse, tekrar evlerine dönmelerini sağlıyoruz. Birkaç sene önce yabancı düşmanı saldırılar başladığında, farklı ülkelerden insanlar olarak bir araya gelmek ve deneyimlerimizi paylaşmak amacıyla "**Tüm Afrika Halklarına**" çağrıda bulunan çalıştaylar düzenledik. Bazı mülteci ve yabancı kamplarına gittik, onlara gıda ve giyecek yardımında bulunduk. Hepimiz biriz ve Afrikalı'yız. Hükümetin yabancı düşmanlığıyla alakalı sorunlara yaklaşımı bir talk show programından farklı değil, oysa insanlar hâlâ polisin elinde ölmeye devam ediyor.

2011 Mayıs'ındaki seçimlerde ve seçilmiş bir belediye meclisi üyesi olarak neler yaşadınız? Oy vererek sizi seçen insanlara karşı sorumlu kalmayı nasıl garantiliyorsunuz?

OKM ya da **SECC** platformunu hiç değiştirmedim. Bir belediye meclisi üyesi olarak mazbatama sadığım; işleri halletmenin tek yolu bu. Hep yüksek sesle yoksul halk adına konuştum. 'Temel toplumsal hizmetler, bu hizmetlerin halka sunumu,

herkese iş ve geçinebilecek bir maaş' gibi talepleri dile getirdiğim ve konuştuğum her yerde aynı platformu kullandım. Kendi seçmenime, onları temsil ederken ne söyleyeceğimi anlatmak, neyin tartışıldığı ve neye karar verildiğine ilişkin ayrıntılı bir raporla dönmek zorundayım. Her şeyi birlikte hazırlıyoruz ve eğer halk, mecliste olanlar ya da benim icraatım konusunda memnun değilse harekete geçerek sürece etkide bulunabiliyor. Maaşımın yarısını örgüte veriyorum ve bu para mücadelenin inşasında kullanılıyor. Geri çağrılmaya tabiyim ve herhangi bir dönemde görevimden uzaklaştırılabilirim. Bu son Mayıs seçimi tam bir meydan okumaydı çünkü rekabet eden pek çok siyasal parti vardı; fakat **OKM** başarı sağlayarak konumunu korudu.

Bir belediye meclisi üyesi ve bulunduğunuz konumda bir kadın olarak ne tür sorunlarla karşılaşıyorsunuz?

Bir kadın olmam nedeniyle kimse tarafından tehdit edilmiş falan değilim! Kale gibiyim! Fakat yaptığım iş son derece iddialı ve zor bir iş. Karşınızda sorunlarına çözüm bekleyen insanlar buluyorsunuz. Zamanımı işçi eylemlerine destek olmakla geçiriyorum fakat yanınızda insanlar götürmeniz lazım, meclis salonu lazım; çünkü mücadele eden insanların seslerini duyurmaya ihtiyacı var. Diğer bir zorluk da insanların **OKM**'yi henüz bilmiyor veya hâlâ **ANC**'ye inanıyor olmaları; fakat sonra da ortaya çıkıp bu hükümetten bir şey elde edemedikleri için feryat ediyorlar. **OKM** hakkında halkı eğitmek için çok sıkı bir çalışma yürütüyoruz. Amaç; tüm işçilerin, çalışanların ve işsizlerin ortak yazgısı ve düşmanını göstererek farklı mücadeleleri birbirine bağlamak.

Soweto'daki işçi mücadelelerine nasıl destek veriyorsunuz ve halka hizmet sunumunu geliştirme konusundaki görüşleriniz neler?

Her toplantıya katılıyorum, halk meclisini örgütleyorum, **Johannesburg**'a gidiyorum. İçinde buldukları şartları düzeltme konusunda kentin ne yaptığından haberdar olmalarını sağlayarak mücadele edenlere destek veriyorum.

Kent halka hizmet götürmeli ve özelleştirme uygulamalarını derhal durdurulmalıdır. Ayrıca yöneticiler paraları cebe atmaya da bir son vermek zorunda. Halka hizmet sunumunu geciktiren çok fazla yolsuzluk oluyor.

Dube'deki yaşam şartları Güney Afrika genelindeki şartların bir benzeri ve bu nedenle mücadele çok sert. Toplantılarımıza katılanlar emekli ve yaşlı kişiler; fakat su ve elektrik yokluğundan sıkıntı çeken bu insanlar her şeyi anlıyor. İşsiz gençleri de kazanmaya çalışıyoruz. Halk kampanyalarımızı olumlu tepki veriyor çünkü iktidarın karşısında gerçekleri dile getiriyoruz. **OKM** işçi grevlerini, tüm sömürü ve zulüm türlerini kökünden kurutmak için verilen mücadeleleri destekliyor.

Eğitimde 4+4+4 Değişikliği ve AKP'nin İleri Demokratik Eğitim Anlayışı (!)

Nurhayat Yılmaz, Merthan Özcan

Fotoğraf: Tayfun Ahmet Çekim

AKP iktidara geldiğinden bu yana; Türkiye'yi "ileri demokratik(!)" bir noktaya taşıyan icraatlarını (taşeron işçiliği, doğa sömürsünü, kentsel dönüşümü, iş cinayetlerini, tarım ve hayvancılık politikalarını, artan kadın cinayetlerini, demokratik kitle örgütleri üzerindeki baskı ve tutuklamaları, bağımsız yargının bağımsızlığını, her yıl işçi ve memura yapılan maaş zammı %2-3 oranındayken yıl içerisinde temel ihtiyaçlara yapılan zam oranlarının %50'leri bulmasını, suyuna, toprağına sahip çıkan vatandaşların, köylülerin yargılanmasını, cezalandırılmasını ve biber gazıyla öldürülmesini, ayrımcı söylemleri, farklı inanç ve düşüncelere sahip insanların ötekileştirilmelerini, Kürt sorununun çözümünde Kürt halkının taleplerinin dikkate alınmayacağını anlaşılmasını...) gören ve bilen biz emekçiler için sağlık sektöründe yapılan piyasa temelli değişikliklerden sonra eğitim sisteminde ya-

pılması planlanan 4+4+4 değişikliği doğrusu hiç de şaşırtıcı olmadı. Zaten AKP iktidarı eğitimi piyasanın ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenleyeceğinin sinyallerini çoktandır veriyordu. 2005 yılında başlayan "sözleşmeli öğretmenlik" uygulaması, ücretleri Okul Aile Birliği tarafından ödenen hizmetli personelin çalıştırılması, maddi durumu iyi olan velilerin "devlet okullarına" yapmış oldukları ödemeler sonucunda bazı okulların yarı özel statüye gelmesi ve bunun sonucu olarak eğitimde fırsat eşitsizliğinin oluşması, vb. uygulamalara AKP iktidarı son noktayı koydu: 4+4+4 değişikliğiyle "İlköğretim devlet okullarında parasızdır." ibaresi yasadan çıkarıldı.

4+4+4 değişikliğiyle AKP iktidarı İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 26. maddesini ve anayasanın 42. Maddesini ihlal ederek "Eğitim devlet okullarında parasızdır." ibaresine

yasada yer vermedi. Bu düzenlemeyle insanların “eğitim hakkı” gasp edilmekte ve eğitim metalaştırılmakta. Yani, eğitim devlet tarafından sunulan bir “hizmet” olmaktan çıkarıldı ve vatandaşın satın alması gereken bir mala dönüştürülmüş oldu. İşte bu ibarenin çıkarılması eğitim sistemindeki bu değişikliğin temelini oluşturuyor.

Her ne kadar eleştiren, sorgulayan, farklı açılardan bakabilen ve farklı görüşlere anlayışlı yaklaşan bireyler yetiştirmenin amaçlandığı söylene de; eğitim sisteminin devlet ideolojisini ve kapitalist sistemi koruyan ve bu sisteme ayak uyduran bireyler yetiştirmeyi amaçladığı ve bunu büyük ölçüde başardığı zaten bilinen bir gerçek. 4+4+4 değişikliğiyle bu tür bireyler yetiştirmenin de ötesine geçilerek bireyler küçük yaşta kapitalist sistemin içerisine dahil ediliyor. “Çocukları küçük yaşta bir mesleğe yönlendirme” söyleminin arka planında sermayeye ucuz işgücü sağlama amacı yatıyor. Torba yasada yer alan 18 yaşından küçüklerin çalışma ücretleri ile ilgili düzenleme de çocuk işçiliğinin önünün açılacağına bir göstergesiydi. İşsizliğin bu kadar yoğun olduğu bir ülkede çocuklara genç yaşta iş sahibi olma fırsatı veriliyor gibi gösterilerek insanların çaresizlikleri üzerinden politika yapılıyor ve bu değişikliğe destek vermeleri sağlanıyor. Çocuk hakları konusunda hassas olması beklenen bazı aydın, demokrat ve hatta solcu insanların da “kötünün iyisini” seçme tuzağına düştüklerini görüyoruz. 4+4+4 eğitim sistemiyle ilk 4 yıllık eğitimlerinden sonraki 8 yıllık süreçte çocukların işveren tarafından sigortasız ve 178 TL karşılığında çalıştırılmasının önü açılıyor.

4+4+4 değişikliğiyle zorunlu din derslerinin yanı sıra; seçmeli Kuran-ı Kerim ve Peygamberin Hayatı dersleri eğitim müfredatına dahil edildi. Bu değişikliklerle yıllardır dillendirdiğimiz zorunlu din dersinin kaldırılması, farklı inanç ve görüşlere saygı duyan bireyler yetiştirilmesi talebi yine göz ardı edildi ve Türkiye'nin gerçekten laik bir ülke olmadığı bir kez daha kanıtlanmış oldu. Oysaki anayasasında laik olduğu belirtilen bir devletin din eğitiminden elini çekmesi gerekmektedir; fakat AKP iktidarının eğitim anlayışında din eğitiminden elini çekmek değil, din eğitimini eğitimin temel bir parçası haline getirme düşüncesi var. Her ne kadar Kuran-ı Kerim ve Peygamberin Hayatı derslerinin seçmeli olacağı söylene de, okullarda seçmeli ders uygulamalarının idare ve öğretmenler tarafından belirlendiği, öğrencilerin de zorunlu olarak bu dersleri almak zorunda kaldığı gerek veliler gerek eğitimciler tarafından bilinen bir gerçektir. Dahası bu seçmeli dersleri öğrencilerin kendilerinin seçebileceklerini kabul etsek bile, bu dersleri seçmeli ders olarak almak istemeyen öğrencilere hangi alternatif derslerin sunulabileceğini ve bu öğrencilerin okul ortamında (rehber öğretmenlerin bile bulunmadığı!) ötekileştirilmesinin önüne nasıl geçileceğini önümüzdeki günlerde göreceğiz.

Bunların yanı sıra, seçmeli Kuran-ı Kerim ve Peygamberin Hayatı dersleri için muhtemelen hiçbir fiziksel eksiği olmayan okullarımız (!) acaba bale, jimnastik, yüzme, vb. dersler için

yeterli fiziksel donanıma sahip mi? Bu soruya cevap vermek için uzman kişi olmak gerekmiyor, Türkiye'deki devlet okullarının fiziksel koşulları ortadadır. Bale, jimnastik, yüzme vb. dersleri okutmayı geçtik, iktidarın dillendirdiği “eğitimin 4+4+4 şeklinde kesintili olarak farklı binalarda gerçekleştirileceği” söylemini karşılayacak sayıda okul binasına bile sahip değiliz.

Piaget'nin eğitim kuramını incelediğimizde çocuğun 11 yaşında “Soyut İşlemler Dönemi”ne girdiğini görürüz. Yapılan 4+4+4 değişikliğiyle çocukların 10 yaşında bir alana yönlendirilmesi planlanıyor. Peki, Soyut İşlemler Dönemine girmemiş bir çocuğun herhangi bir alana yönlendirilmesi ne kadar pedagojik ve bilimsel bir uygulama ? Sınıf öğretmenlerinin görüşleri alındığında görmekteyiz ki 10 yaşında bir çocuğu mesleki bir alana yönlendirmeye tabi tutmak pedagojik olarak neredeyse imkansızdır. Çocukların dersine giren öğretmenlerin 10 yaşındaki bir çocuğu doğru bir şekilde yönlendirebileceğini düşünsek bile, çocuğun yeteneklerini ortaya çıkaracak fiziksel koşullar okullarımızda bulunmamaktadır. Teknik donanım açısından bakıldığında; okullarımızın çoğunda müzik atölyesi, resim atölyesi, fen laboratuvarı, spor salonları gibi çocuğun yeteneklerini gözlemleyebileceğimiz uygun eğitim-öğretim ortamları bulunmamaktadır. Bu şartlar açısından konuyu değerlendirdiğimizde, 4+4+4 değişikliğinin çocuklarımızı ilgi alanlarına göre bir mesleğe yönlendirme değil, emeklerini sömürme amacıyla hazırlandığını görüyoruz.

Toplumsal Direniş ve Demokrasinin Sınırları

Tüm bu sorunları dile getirmek ve bu uygulamaların karşısında olduğunu göstermek isteyen eğitim emekçileri ve demokratik kitle örgütleri 27-28-29 Mart 2012 tarihlerinde sokağa çıkma kararı aldılar. 28-29 Mart 2012 tarihinde grev kararı alan KESK, tüm eğitim emekçilerini yasa tasarısı mecliste görüşüldüğü esnada Ankara'ya çağırırdı. KESK'in bu kararıyla birlikte AKP'nin ileri demokrasisi (!) de hemen devreye girdi. İçişleri Bakanlığı'nın yayınlamış olduğu genelge gerekçe gösterilerek emniyet güçleri tarafından eğitim emekçilerinin illerinden çıkarak Ankara'ya gitmelerine engel olundu. Eğitim emekçilerinin Ankara'ya gidecekleri araçlar emniyet binalarının bahçelerine çekildi ya da “araçta ceset torbası yok” gibi duymaya pek alışık olmadığımız gerekçelerle araçlara ceza kesildi.

Her konuşmasında ileri demokrasiden bahseden başbakanın ileri demokrasi anlayışının insanların yasal haklarını bile engellemek olduğunu karşı karşıya kaldığımız bu uygulamalarla bir kez daha görmüş olduk. AKP hükümeti, anayasanın “seyahat hakkını” içeren 23.maddesini ve “Gösteri ve yürüyüş düzenleme hakkını” içeren 34. Maddesini ihlal ederek hukuka aykırı uygulamalarına bir yenisini daha ekledi. Buldukları illerden çıkabilen arkadaşlarımız bu sefer de Ankara'ya girişte sorunlarla karşılaştı ve Ankara'ya alınmadılar. 28 Mart'ta Ankara'da olan arkadaşlarımız da farklı farklı bölgelerde toplanmışlardı ve bir araya gelmek istiyorlardı; ama

emniyet güçleri tarafından buna da izin verilmedi. Eğitim emekçilerinin bu taleplerinin karşılığı biber gazı, tazyikli su ve cop oldu. Direnişler sonucunda farklı bölgelerde toplanan arkadaşlarımız bir araya geldiler ve geceyi Kızılay meydanında geçirdiler. 29 Mart günü alanda olan KESK ve demokratik kitle örgütleri meclise yürümek konusunda kararlı olduklarını belirterek meclise yürümek için direndi; ama direnişe cevap yine polis saldırısı oldu.

Ankara'daki saldırıların yanı sıra pek çok ilde Ankara'ya gitmelerine izin verilmeyen diğer arkadaşlarımız da polis saldırısına ve göz altılara maruz kaldılar. 4+4+4 değişikliğine muhalefet istemeyen AKP iktidarının emekçilere saldırıda bulunacağı başbakanın bu değişikliğin tartışıldığı dönemdeki söylemlerinden belliydi. Başbakan bu süreçte kendi bakanlarına dahi "Size fikrinizi soran mı oldu?!" şeklinde cevaplar vererek yasayı tartışmadan, muhalefet istemeden, sessiz sedasız geçirmek istediğini kamuoyuna verdiği demeçlerle gösterdi. 4+4+4 değişikliği için KESK'in meclise yürütmesine izin verilmeyip hemen ertesi gün 4688 sayılı yasa tasarısı için KESK'in meclise yürütmesine izin verilmesi; tüm toplumu ilgilendiren bir konu olan eğitim sistemi değişikliğine karşı AKP'nin toplumsal bir muhalefetten çekindiğinin göstergesiydi.

Sonuç olarak, kapitalizmin neredeyse özel ve kamusal tüm alanları işgal ettiği günümüz Türkiye'sinde eğitimin de sermaye düzenine dahil edilmesi egemen sınıf açısından kaçınılmaz bir zorunluluktur. "Parasız Eğitim İstiyoruz" pankartı açan öğrencilerin başbakan tarafından terörist ilan edilerek 15 yıl hapis cezasıyla yargılanmaları eğitimin paralı hale getirileceğinin ve piyasalaşacağını göstergelerinden yalnızca biriydi. AKP hükümetine yakınlığıyla bilinen TOBB Başkanı Rifat Hisarcıkıoğlu'nun "Eğitim sistemindeki sorunlara çare bulmalıyız. Ülkemizin mesleki eğitim altyapısını komple elden geçirmeliyiz. Kısır tartışmaları bir yana bırakıp mesleki eğitim sistemimizi piyasanın taleplerine duyarlı hale getirmeliyiz." demecini de bu bağlamda değerlendirmek gerekiyor.

Eğitim emekçileri olarak bizler, her şeyden önce, bir ülkedeki eğitim sisteminin özgür, düşünen, sorgulayan, eleştiren, kendini tanıyan ve kendi kararlarını verebilen, farklı görüş ve düşüncelere saygı duyan bir birey yetiştirmeyi amaçlaması gerektiğini, bunun sonucu olarak kişinin kendini mutlu hissedeceği ve var edebileceği mesleği kendisinin seçmesi gerektiğini düşünüyoruz. Eğitimde kapitalizmin ve sermaye sahiplerinin isteklerini karşılama amacıyla yapılan düzenleme ve uygulamalara karşı kamusal, nitelikli, demokratik eğitim talebimizi sürdürmeye devam edeceğiz.

Akademide Paryalaşma: Almanya'dan Bir Deneyim

Baybars Külebi

Fotoğraf: Baybars Külebi

Avrupa'da "üniversite standartlaştırılması" adı altında yüksek öğretimin değişimi devam etmekte. Her ülkenin kendine has yüksek eğitim modeli değişime uğrayarak, genelde Amerikanvari olarak adlandırılabilen bir merkezi sisteme evrilmekte. Bu değişimin neoliberal bir yeniden şekillendirme olduğu, değişimin en hızlı geliştiği ve zaten bu gibi konularda da öncü olan Hollanda örneği üzerinden erken dönemde dillendirilmişti¹. Amaçlananın piyasanın talep ettiği uzmanlaşmış, esnek çalışma şartlarına hazır emek sermayesi üretiminin yanı sıra, yükseköğretimin geçirdiği değişimin, aynı zamanda üniversitedeki bilim pratiğinin ve kurumsal işleyişine de bir müdahale olduğu da yazılmıştı.

Bu geniş kapsamlı değişim Türkiye'de de gözlenmekte. Sürecin bütüncül etkilerinin yanı sıra, fakülte ve dolayısıyla sektör bazlı gidişatını anlatan kitaplar piyasada bulunabiliyor². Biraz bu küçük deneyimlerin, büyük resmi anlamaktaki önemine özenerek, diğer yandan da bir bilim emekçisi olarak kişisel deneyimimi anlatma isteğimden yola çıkarak Almanya'da doktora sürecinde karşılaştığım kurumsal sorunlar, bunların bir nevi analizi ve bunun yanı sıra değişime paralel olarak gelişen politik tepkilerden

bahsetmek istiyorum. Çünkü son kertede Türkiye'de yaşananlar ile yapılacak karşılaştırmalı bir kurumsal dönüşüm tartışmasının, Türkiye'de akademinin gelecekteki mücadelesine dair önemli veriler taşıdığı fikrine sahibim.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ndeki (ODTÜ) lisans ve yüksek lisans eğitimimi bitirdikten sonra 2007 yılının Eylül ayında, Almanya'dan aldığım doktora kabulü vesilesiyle beynelmilî bilim paryasının bir parçası oldum. Kendi deneyimim üzerinden bir bilim prekarya sınıfı resmi çizmek için, beynelmilî emek piyasasına giriş nedenlerimi ve bu yolculuğa neden çıktığımı da kısaca anlatmam gerekiyor.

Çalıştığım konu astrofizik olmasına ve o dönemde Türkiye'de istediğim sevdiğim konuyu çalışma imkânına rağmen sorun üniversitede kadro eksikliği, var olan kadroların da öncelikli olarak astrofizik gibi temel bilimsel konular yerine uygulamalı araştırma yürütenlere verilmemesiydi.

Bu kadro sıkıntısı nedeniyle o dönem ODTÜ'deki birçok yüksek lisans ve doktora öğrencisi TÜBİTAK'ın Bilim İnsanı Destekleme Daire Başkanlığı burslarından³ ve proje

1-"Will the Universities Survive the European Integration?" Chris Lorenz <http://dare.uvu.vu.nl/bitstream/1871/11005/1/Sociologia%20Internationalis.pdf>

2-Nuray Ergüneş, Sinan Alçın; "Neo-Liberal Dönüşüm Sürecinde Üniversiteler," Tarem Yayınları, 2010

3-ODTÜ öğrencileri salt sayısal rakamlarda BİDEB burslarının kullanımında birinci sıradadır. http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/BİDEB/istatistikler/genel/32.pdf

istihdamından yararlanıyordu. Yüksek lisans ve doktora bursları için bireysel başvuru yeterli iken, proje aracılığıyla istihdam ise çalışmak istediğiniz öğretim üyesi imzasıyla TÜBİTAK'a bir proje yazılması ve ancak bunun kabul edilmesi ile gerçekleşebiliyor.

Alınan TÜBİTAK burslarının yarattığı sonuç ise, sağlık sigortası olmayan, emeklilik primleri yatmayan, üniversite ile öğrencilik dışında bir kurumsal bağınızın olmadığı güvencesiz bir istihdam şekli. Kadrosuzluk yüzünden mühendisliklere ve diğer temel bilimlere servis dersi veren fizik bölümünün laboratuvarlara ve derslere girecek asistan eksiği yaşandığından, bursu olan yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin laboratuvarlara girmesi beklenilebilmekte, bunun karşılığında da oda, bilgisayar temin edilmekte ve kadrolu asistanlarla doğan eşit emeğe, eşit ücret çelişmesine de "CV'nizde öğretim deneyimi iyi gözükür," şeklinde kılıf bulunmaktaydı.

Türkiye'deki o dönemki kadro eksiği, yaşanan dönüşümün bir göstergesiydi. Kadro sayısı elbette ki geçen dönemlerle karşılaştırıldığında daha azdı. Diğer yandan sigortalı çalıştırılan "öğrenci asistanlık" sistemi de tamamen uygulamadan çıkarılmıştı. Bu açıdan görüntüde yaşanan kötü gidiş beni, emek piyasasının daha iyi olduğunu düşündüğüm Avrupa'ya yöneltti. Avrupa'nın merkezine gidiyor olmam dolayısıyla benzer problemler yaşamayacağım beklentisindeyken, gerçeğin böyle olmadığını kısa zamanda görecektim.

Almanya'daki Politik ve Kurumsal Atmosfer

Almanya'da üniversitenin yaşadığı dönüşümün en görünür örneği, Almanya eyaletlerinin uygulamaya koyduğu öğrenci harçları (*Studiengebühr*) zamları idi. Her eyalette durum farklı olmakla beraber, birçok eyalet 2007 yılından itibaren asgari idari harcamaları karşılayacak düzeyde olan harçları 500 Euro'ya yükseltti. Doktora araştırmamı gerçekleştirdiğim Heidelberg şehrinin bağlı olduğu Baden-Württemberg'de de durum bu şekildeydi. Harç o kadar önemli bir konu haline geldi ki, 2011 eyalet seçimlerinde Baden-Württemberg'de Yeşiller öğrencilerin haklarını platformlarına taşıdılar ve üniversitede aktif bir propaganda faaliyeti yürüttüler. Nitekim iktidara gelmeleri ile sözlerini tutarak harç zamlarını da geri aldılar.

Bu zamlar 2009'da iyice güçlenen ve ülke çapında harekete geçen farklı eyaletlerdeki öğrenci boykotlarının (*Bildungsstreik*) ortak konularından biriydi⁴. Ancak 2009'da öğrenci hareketlerinin bu nebze hız kazanmasının başka bir nedeni vardı ki o da Almanya'nın üniversitedeki Diplom (*Magister*) sistemini Avrupa standartlarına uygun bir şekilde lisans artı yüksek lisans olarak dönüştürmesiydi. Bu değişim, kredilerin Avrupa'ya göre standardize edilmesi vesilesiyle

ders yüklerini, sınav sistemini değiştirerek öğrencilerin ödev ve sınav yüklerini de artırıyor ve son olarak pratik eğitim adı altında staj zorunlulukları da öngörüordu.

Doktora öğrencileri bu dönüşümün neresinde sorusuna cevaben Bolonya sürecinin derinliğine inmek gerekiyor. Üniversitenin yeni sektörlerin ihtiyacı olacak şekilde, verimli olarak idaresini ön gören bu değişim süreci öncelikle bütçe kısıntılarını öngörmekte. Diğer yandan da yaşam boyu eğitim söylemi ile yükseköğretim veya okul sonrası eğitim gören öğrenci sayılarının artırılmasını hedeflemekte. Bu iki birbiriyle çelişen amacın gerçekleştirilebilmesi için *cevap verilebilirlik* olarak adlandırılan performans ölçütlerinin kullanması uygun görülmüş.

Bir bölümün mezun ettiği öğrenci sayısı gibi nesnel kategorilerin yanı sıra *öğrenci memnuniyeti* gibi öznel kategoriler de performans ölçütlerinin içerisinde olabiliyor. Üniversitenin tek görevi öğretim olmadığı için, akademik yükselme de tabii ki performans kriterlerine dâhil. Türkiye'deki sistem örnek verilirse, doçentlikten profesörlüğe yükselmek için belirli sayıda yayın yapmış olmak bu yükselme kriterlerine bir örnek. Ancak Almanya dünyada kendine has bir örnek teşkil ediyor, o da akademik olarak alınabilecek tek kadronun profesörlük olması. İdari, teknik ve öğretim kadrolarını bir köşeye bıraktığımızda, Anglosakson eğitim sisteminde Türkiye'dekine paralel bir şekilde profesörlüğe kadar *Associate Professor* gibi ara basamaklar vesilesiyle erken kadro alınma şansı var iken, Alman sisteminde eski kurumsal gelenek nedeniyle bu ara kadrolar bulunmamakta. Bu da üniversitedeki genç araştırmacı kadrolarının Anglosakson kurumlardaki meslektaşlarının aksine bu kadroları alıncaya kadar çok daha uzun bir süre fonlar vesilesiyle güvencesiz olarak çalışmalarına neden oluyor.

Ancak Almanya'nın bilim ve araştırma topografyası sadece üniversite ile bitmiyor. Humboltçu araştırma ve öğretimin birlikteliğine alternatif olarak sadece araştırmaya özelleşmeyi temsil eden Max Planck Enstitüleri üniversiteye paralel bir yapıyı temsil ediyor. Bu enstitülerde güvenceli kadro olanakları çok daha çeşitlendirilmiş durumda. Ancak her halükarda, doktora öğrencisi ihtiyaçları nedeniyle yakınlarında bulunan bir üniversite ile bağlantılı olmak durumundalar çünkü enstitülerin kendi başlarına doktora derecesi verme hakları bulunmamakta.

Bu şartlar altında ne tam öğrenci ne de tam öğretim üyesi olan doktora öğrencilerinin durumu, iş tanımı belirsiz esnek emek kaynağı olarak emek istihdamı hiyerarşisi piramidinin en altında yer alıyor. Bir yandan aktif araştırmacı olarak yapacakları araştırma ve yazacakları makaleler tez danışmanlarının ve enstitü müdürlerinin performans kriterlerini gerçekleştirmesinde kilit önem taşıyorlar, diğer yandan üniversite veyahut enstitü içi işler için

4-<http://www.bildungsstreik.net/>

kullanılabilirler. Bu açıdan azalan kaynaklarla araştırmanın devam etmesi için, üniversitelerde uzun süreli sözleşmeli kadroların azalarak, yerlerine güvencesiz istihdamın ikame edildiğini görüyoruz⁵.

Doktora Öğrencileri Toparlanırken

Bu kadar fazla doktora öğrencisinin olduğu ve neredeyse sadece profesörlerin kalıcı kadrolara sahip olduğu bir sistemde, yaşanan en temel sorun danışmanlıklar ve bunun kalitesi. Üniversitenin doktora sistemi, 19. yüzyıl geleneklerinin korunmasıyla bugüne kadar gelmiş zanaat ehli - çırak ilişkisinden oluşuyor. Doktora eğitimi bu kabul edilmiş hali ile öğrencileri, bir üniversite ya da bir araştırma enstitüsünde araştırmacılığa hazırlayarak, ihtiyaçları olan bilimsel becerileri ustalarından bizzat yanlarında çalışarak öğrenmelerini öngörüyor.

Bu prensip üniversite tüzüğüne de yansıyor, tez jürisinde bir profesör bulunması, doktora derecesi alınması için bir gereklilik olarak yerleştirilmiş. Kısacası öğrenci alma ve yetiştirmenin kadroya bağlı olduğu, kadronun da sadece profesörlerde olduğu bu sistemde, giderek artan doktora öğrencisi sayıları ile başa çıkmak da bir sorun haline alıyor.⁶

Öğrencilerin danışmanları ile yaşadıkları bilimsel, kişisel ve çalışma alanındaki anlaşmazlıklar, danışmanın tez danışmanlığından çekilmesine ve dolayısıyla bazı durumlarda öğrencinin doktorayı bırakmasına kadar gidebilmekte. Yukarıda anlatılan kurumsal çokbaşlılık içerisinde bu tarz sorunların idari kadro tarafından üstesinden gelinmesi yeri geldiğinde verimsiz ve sıkıntılı bir hal almakta.

Öğrenci temsilcileri vesilesiyle bazı arkadaşlarımızın sıkıntılarını ve doktora eğitim haklarını yitirme tehlikesi yaşadıklarını öğrendiğimizde, Heidelberg astronomi öğrencileri olarak toplanmaya başladık. Sorunlar tartışılmaya başlaması sorunların aslında sadece öğrencilerin danışmanlarıyla kişisel ilişkilerinden değil, sistemin çelişkileri nedeniyle yapısal olduğunu gösteriyordu.

Önemli bir yapısal sorun, doktora çalışmalarının büyük proje bazlı fonlandırılmasında bir doktora tezinin bilimsel fizibilitesinin danışmanlar tarafından iyi düşünülmemiş olması ve bunun yanında büyük projelerin geciktiği durumlarda bir tez üretmek için sınırlı vakti olan doktora öğrencilerinin araştırmalarının tehlikeye girmesiydi.

Danışmanların güvencesiz durumları ise öğrencileri doğrudan etkileyebiliyor. Özellikle idari yükü fazla olan profesörlerin, fazla sayıda öğrenci aldıkları durumlarda tez danışmanlığının pratik faaliyetlerini *postdoc* yani kısa süreli sözleşmeyle çalışan doktora sonrası araştırmacılara devretmekte. Bu nedenle günbegün öğrenciye zanaatını öğreten deneyimli araştırmacı, bazı durumlarda doktora öğrencisinin tezinin bitmesini beklemeden çalıştığı şehri, hatta ülkeyi terk etmek zorunda kalabiliyor. Bu bilim emeği piyasasının tamamen beynelmilleşmesinin bir getirisi. Kısacası bir doktora öğrencisi araştırmacı olarak bilim piyasasına girdiğinde, iş güvencesinin olmamasının yanı sıra, danışman sahibi olma güvencesinden de feragat etmekte.

Bu sorunlara bir çözüm bulma amacıyla biraraya gelen doktora öğrencileri olarak ortaya koyabildiğimiz en somut ürün bir *Tez Danışmanlığı Kılavuzu*⁷ ortaya çıkarmak oldu. Genel olarak gözlemediğimiz, doktora öğrencilerinin farklı beklentilerle çalışmalarına başladığı ve en azından bir danışmandan neler beklemesini bilmesi gerektiği idi. Çünkü uyguladığımız doktora öğrencisi anketine, genel anlamda danışmanı bir profesör olan doktora öğrencisinin danışmanlıktan memnuniyetsiz olduğu gözükmekteydi.

Üniversitede Esnek Emek ve İş Akitleri

Bir doktora derecesi almanın bu kadar karmaşık hale gelmesinin bir nedeni birçok farklı dönemin emek pratiklerinin birbirine girmiş olması. Bir yanda zanaatkar eğitimiyle paralel bir "*eti senin, kemiği benim*" mantığı diğer yanda da neoliberal dönüşümün etkisinde, paryalaşan bir istihdam şekli kendi çelişkilerinin yanında, birbirleriyle de uyumsuzluğu beraberinde getiriyorlar. Bu pratikler çokluluğunu çözmesini bekleyeceğimiz olası sıkıntıları çözmesi gereken iş akitleri yukarıda anlatılan karmaşanın kayıp halkası olan sosyal refah devletinin ürünleri olduğu için, olası problemlere ayrıca katkıda bulunuyor. Bu ne demek? Şu an içinde bulunduğumuz esnek çalışma saatleri, hareketlilik, güvencesizlik gibi kavramların geriye çevirdiği 8 saatlik çalışma günü, iş ve sağlık güvencesi gibi haklar 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında emekçi mücadeleleri sonucunda kazanılmıştı. Elindeki sınırlı kaynaklarla üniversiteyi performans kriterleri çerçevesinde idare etmesi gereken üniversiteler de bunu başarabilmek için iş akdi kriterlerinin etrafından dolaşmayı bir strateji olarak benimsiyor.

Daha önce Türkiye örneğinde yaşadığım şekilde, bunun en kolay yolu doktora çalışmasını yapan öğrencilerle sözleşme yapmak yerine onları bursa bağlamak. Bu iş akdinden,

5-David Cyranoski, Natasha Gilbert, Heidi Ledford, Anjali Nayar & Mohammed Yahia; "Education: The PhD factory," Nature 472, 276-279 (2011) <http://www.nature.com/news/2011/110420/full/472276a.html> . Grafik 3, ABD için olmakla beraber, azalan kadroları ve artan postdoc istihdamını gösteriyor

6-Profesör olmayan ancak öğrenci almasına izin verilen küçük bir grup danışmanın mevcut olduğunu şerh düşmek gerekmekte. priv.-dozent denilen fonlandırılmış kaynaktan üniversite kadrosunda yer alan habilitasyonlu araştırmacılar ile, geçici profesörlük ismi genç araştırmacılara verilen güvencesiz bir nevi "profesörlük" kadroları da tez danışmanlığı yapma yetkisine sahiptir

7-http://www.fundamental-physics.unihd.de/content/en/zubehoer/anhaenge/supervision/HGSFP_Superv_Guide_web.pdf

çalışan işveren ilişkisinden kurtulmanın en doğrudan yolu. Sağlık, emeklilik sigortası gibi ek harcamalardan kurtulan üniversite veya enstitü bu şekilde herhangi bir öğrenciye maaş olarak normalde ödenenin yaklaşık olarak yüzde seksenini ödeyebiliyor. Bu konu Max Planck öğrencilerinin örneğinde açıkça görülüyor⁸.

Bütün Max Planck Enstitülerinin öğrencilerinin ve öğrenci temsilcilerinin şemsiye örgütü olan PhDNet grubunun hazırladığı bu rapor, istihdam farklarını tartışıyor ve idari kadronun yeri geldiğinde tersini iddia etmesine rağmen, güvenceli istihdamın yani sözleşme uygulamasının daha avantajlı olduğu sonucuna varıyor⁹. İşin daha hazin yönü, Max Planck idaresinin öğrencilerinin sadece %20'sine başlamadan önce sözleşme ile burs arasındaki farkları anlatması ve sadece öğrencilerinin %13'üne burs ile sözleşmeli istihdam arasında seçimi hakkı tanınması. Sözleşme veya burs sahibi olma oranlarına bakıldığında ise, işe başladığı gün burs ile sözleşmenin farkını bilenlerin, bu farkı bilmeyenlere oranla sözleşmeyi tercih ettikleri görülüyor¹⁰.

Buraya kadar sözleşmenin olumlu özelliklerinden bahsettik ama onun da belli durumlarda bursa göre bazı dezavantajları bulunmakta. Avrupa vatandaşı olmayan doktora öğrencileri için sözleşmeli çalışma her halükarda, öğrenci statüsünde doktora yapmaktan daha zor. Bunun nedeni çalışma izinlerinin çıkarılma zorluğu. Almanya özelinde çalışma izni çıkartmak istediğinizde, iş vereninizin aynı konuda çalışacak Alman vatandaşı olmadığı ve özellikle sizin becerilerinize ihtiyaç duyulduğu şeklinde göçmen bürosuna yazı yazılması ve bu kurumun ikna edilmesi gerekiyor. Ancak bu sınırlamaların ülkeye bilim insanı istihdamını etkileyeceği düşünülerek, doktora için alınan çalışma izinlerinde ayrıcalıklı bir uygulamaya gidiliyor ve sözleşmeye özel çalışma izni çıkarılabiliyor.

Bu şu anlama geliyor: çalışma izniniz yaptığınız araştırmaya ve çalıştığınız kuruma bağlı hale geliyor. Eğer bir nedenle enstitü değiştirmeniz gerekirse, çalışma izniniz ve dolayısıyla Almanya'da oturma hakkınızdan da olabiliyorsunuz. Bu uygulama şöyle sonuçlara yol açmakta; tez danışmanıya öğrencinin yaşadığı bir husumet sonrasında eğer ki öğrenci danışman değiştirmek isterse, fakülte bunu uygun bulsa bile çalışma ve oturma izni bürokratik ayrıntıları bu değişimin önüne engeller çıkarıyor. Böylece bilim eğitimindeki usta-çırak ilişkisinin, yevmiyeli emek ilişkisi formelliğine dönüştüğünü ve bunun sıkıntılarını getirdiğini görebiliyoruz.

Emekçi hareketliliğinin güvencesizleştirilmenin bir stratejisi

olduğu ise, sözleşmeye sahip öğrenci oranlarının Alman ve Avrupalı olmayan öğrencilerin arasındaki dağılıma bakıldığında ortaya çıkıyor. Max Planck Enstitülerindeki tüm doktora öğrencileri karşılaştırıldığında, Alman öğrencilerin sadece %35'i burs ile istihdam edilirken, bu rakam Avrupa vatandaşı olmayan öğrenciler için %82¹¹. Burslu öğrenci sayıları arasındaki bu büyük fark, Almanya vatandaşları ile Avrupa vatandaşı olmayanlar arasında bir gelir farkına da yol açıyor. Yönetim ile bu konu konuşulduğunda genel tavır “*yabancı öğrencilerin emeklilik sigortasına, işsizlik maaşına zaten ihtiyacı yok*” şeklinde. Ancak doktoramı bitirdikten sonra diğer işime başlayıncaya kadar bürokratik işlemlerin tamamlanmasını beklerken 5 ay işsiz kalmış bir göçmen olarak, Avrupa'da kalmamı sağlayan önemli bir faktör aldığım işsizlik maaşı idi. Özellikle Avrupa dışından gelen göçmen işçiler yasal durumları nedeniyle otomatikman gözden çıkarılabilir olduklarından, gerçekte Avrupalı akranlarıyla eşit şartlarda olabilmeleri için daha güçlü güvenceye ihtiyaç duuyorlar.

İş sözleşmelerinin kısıtlayıcı etkilerinin etrafından dolanmanın bir diğer yaygın yolu da doktora öğrencilerine yarı zamanlı sözleşme düzenlemektir. Günde 8 saat ve yeri geldiğinde daha fazla çalıştığı bilinen doktora düzeyindeki araştırmacıların kolay istihdamını sağlamak ve üniversitenin veyahut enstitünün uygun gördüğü maaşın verilmesi için kâğıt üstünde çalışma saatlerinin gerçeğin yarım olarak gösterilmesi Almanya'da yaygındı. Bu uygulamanın bir diğer asimetrisi farklı fakültelerde farklı çalışma saati tanımlarının yapılması. Bizzat kanıtı elimde olmamasına rağmen aldığımız duymalara göre mühendislik fakültelerinde yarı zamanlı yerine, üç çeyreklik sözleşmelerin hazırlanması aynı üniversitenin farklı işleri yapan doktora öğrencilere uygulanan eşitsizliği gösteriyordu.

Zaten bilim araştırmasının özü bir tür maddi olmayan (*immaterial*) emek olduğu ve bir sonraki işi garantiye almak üzere çalışıldığı için, emeğin 8 saatlik çalışma süresine kısıtlanması ve çalışma gününün tanınması kendi içerisinde sorunlu bir hal almakta. Bu durumda emekçi 8 saat üzerindeki çalışmasını, patronun emriyle değil piyasa şartlarında işini koruyabilmek adına yapmakta. Bu nedenle idare ile yaşanan herhangi bir anlaşmazlıkta 8 saatlik çalışma günü veyahut sözleşmeler üzerinden bir hak aramaya girişmek, üniversite ortamında gayet anlamsız bir hal almakta.

Nitekim bu öğrencilere yaptırılan angarya işler idare ile görüşmelerimizde bizim de karşımıza çıktı. Angarya iş olarak, üniversitede araştırma saatleri ve laboratuarlara girme,

8-Sayfa 13, Doctoral Training and Working Conditions in the Max-Planck Society (2009/2010), Phdnet, 2010

9-İdare tarafından dillendirilen genel savunma, burs ile öğrencilerin eline daha çok para geçtiği bu nedenle de öğrencilerin burs almayı sözleşmeye tercih ettiği idi

10-Sayfa 16, aynı rapordan

11-Sayfa 28, aynı rapordan. Bölümler arası farkların karşılaştırılması için sayfa 26

Fotoğraf: Baybars Külebi

enstitü bazında ise ziyaretçilere gezi rehberliği yapma öğrenciler arasında sıkıntı yaratmakta. Üniversitede derslere sokulma pratiği, öğrencinin sözleşmesinden bağımsız şekilde standartlaştırılmış. Ancak kurum çokluğundaki karışıklıkta, öğrenci emekçisi arzı ile öğretim ihtiyacı talebini planlayamayan üniversite, gireceği dersi bulma sorumluluğuna da doktora öğrencisine ihale ediyor. Aslında Türkiye'den de alışkın olduğum, üniversite sözleşmesinde olmadan derslere girme pratiğinin Almanya'da da olması beni şaşırtmıştı.

Eskiden sadece üniversitede araştırma görevlisi kadrosuyla ve öğretim sorumluluğu ile sözleşme alabilen doktora öğrencileri, fon sistemli finansman değişimine rağmen projede çalışsalar da, burslu olsalar da üniversitenin eski pratiğine tabiler.

Farklı enstitülerin farklı erk ve direniş göstermesi sebebiyle, bu enstitülerin öğrencileri de doktoraları boyunca farklı yoğunluklarda öğretim vermek durumundalar. Örneğin, ders verme zorunluluğu astronomi öğrencileri için bir dönem iken, fizik öğrencileri için üç dönem. Diğer yandan, aynı derslere ve laboratuarlara giren diplom (yüksek lisans) öğrencileri ders saati başına maaş alırlarken, yine aynı derslere giren postdocların da sözleşmelerinde öğretim zorunluluğu olduğu

için emekleri en azından yasal olarak yevmiyelendirilmiş durumda. Bu resimde ortaya çıkan eşitsizlik, üç farklı grubun aynı emeği sarf ederken, farklı tür ücretlendirilme ile karşılaşmaları ve daha da kötüsü bunun doktora öğrencileri için bedava emek olması.

Bu pratiklerin -en azından üniversite kapsamında- yasallaştırılması, öğretim görevini doktora derecesini almak için bir gerekçe olarak gösterilmesi ile sağlanmış. Bu şekilde neyin emek olduğu, neyin üniversitenin hizmeti olduğu bir el çabukluğu ile tersine çevrilmiş oluyor. Bir doktora öğrencisinin aldığı dersler üniversite tarafından verilen bir hizmettir ve öğrencinin bu derslerden geçer not alma sorumluluğu doktora derecesinin alınması için gerekçe olarak kabul edilebilir. Ancak kabul edilebilir olmayan, üniversitenin bir hizmet olarak diğer öğrencilere sunması gereken lab. ve araştırma saatlerini gerçekleştirmek için genç araştırmacıların ücretsiz emeğini kullanmasıdır.

Bu konuya dair üniversitemizde bulunan eğitim sendikası (*Die Gewerkschaft Erziehung und Wissenschaft*) temsilcilerini bilgilendirdiğimizde bizimle hemfikir olduklarını gördük. Konunun tartışılması için fakültedeki Öğrenci Temsilciliği (*Fachshaft*) ve Çalışan Meclisi (*Betriebsrat*) aracılığı ile fakülte kararlarını değiştirmeye çalışma

stratejisinde karar kılındı ancak konuyla ilgilenen doktora öğrencilerinin tezlerini tamamlayarak gitmeleri nedeniyle bu konu sonuca bağlanamadı. Diğer yandan öğrenci temsilcileri ile yaptığımız konuşmalardan çok önemli bir sonuç çıktı, o da bu tarz ücretsiz emek kullanımının üniversiteye lisans ve yüksek lisans düzeyinde de planlı olarak uygulanmaya koyulduğunu fark etmemiz oldu. O dönem diplom (yüksek lisans) öğrencilerinin yeni gelen lisans öğrencilerine ücretli olarak verdikleri üniversiteye entegrasyon dersinin, üniversite kararıyla tercihli olarak ders kredisi karşılığında yapılabileceği kararı alınmıştı. Kısacası üniversite emeğe verilen ücreti, kredi ile ikame etmeyi uygun görmüştü. Ancak görülen o ki, bu karar sadece bu ders ile sınırlı değil, aksine üniversite çapında farklı derslere, staj çalışmalarına ve öğrenci danışmanlıklarına da uygulanmak üzere öngörülmüş durumda. Öğrenci Temsilciliği bu ders özelinde kararı tersine çevirmeyi başardı, ancak Heidelberg Üniversitesi'nin bu büyük çaplı planını ileride uygulamaya geçiremeye çalışmayacağını düşünmek doğru olmaz.

Bu uygulamalar neoliberal siyasa tasarımcılarının iddialarının aksine verimliliştirmiyor¹², paryalaştırıyor. Bu hem yukarıda anlattığımız şekilde sosyal ücretlerin (sigorta, sağlık, emeklilik) azalması şeklinde gözlemlenebilir, hem de psikolojik olumsuz etkilerin oluşmasıyla yaşam kalitesinin düşmesi şeklinde...

Bunun en vurucu örneği Berkeley öğrencileri arasında yapılan intihar eğilimleri araştırmasında görülüyor. Lisans öğrencileri ile doktora öğrencileri arasındaki intihara meyil karşılaştırılmalı olarak incelendiğinde, doktora öğrencilerinde bu eğilimin keskin bir şekilde arttığı tespit edilmiş¹³. Elbette intihar psikolojinin ve psikiyatrinin konusu, ancak bunun sözünü burada etmemin nedeni, intihar ile paryalaşma arasında neden-sonuç ilişkisine değil ancak tetikleyici etkisine işaret etmek.

Ayrıca kişisel bir nedenim daha var; 2011 yılının Mayıs ayında yaşadığımız Crystal Brasseur adlı arkadaşımız intihar etti. Bir pazartesi günü çalıştığı Max Planck Enstitüsü'nde odasında vefat eden Crystal'ın ölümü öğrenciler arasında büyük bir üzüntüye neden olduğu kadar aynı zamanda da belli bir suçluluk duygusunu yarattı.

Eğer semptomlar vardysa, bunları önceden görerek müdahale edememiş olmamız, bir doktora cemaati olarak başarısız olduğumuz anlamına geliyordu. Bu gibi bir konuda

Crystal'ın aynı zamanda enstitüde ve odasında intihar etmiş olmasının içinde barındırdığı anlamı sorgulamak istememize rağmen, olayın ağırlığı politik düzlemde konuşmayı da baltalıyor.¹⁴

Velhasıl Doktoralı Paryalık

Toplumdaki bilim pratiği ve kurumları algısı, sınıfların ötesinde ve uzak bir cemaat olarak görülmekle birlikte, ekonominin nüfuz ettiği her alan gibi aslında toplumun her alanında görülen hiyerarşik yapıyı içinde barındırıyor. Bunun yanında ekonominin de dönüşümüyle, akademik piramidin en altında bulunan kesim olan doktora öğrencileri ise bu dönüşümden en kötü payı alan grup oluyorlar. Kendimin de dâhil olduğu bir öğrenci/bilim emekçisi grubu olarak içinde bulunduğumuz yapıyı dönüştürme deneyimimizin sonuçları sorulduğunda, somut ürün olarak raporlar ve toplantılar dışında pek bir şey yok.

Sadece astronomi düşünülduğünde bile enstitü sayısının beş olduğu bir şehirde, kariyer motivasyonu ile işlerine konsantre olmuş bir grup yüksek eğitilmiş insanı bir araya toplamak kendi içinde öznel ve coğrafi zorluklar barındırıyor. Ancak buna rağmen sınırlı sayıda insanla, Almanya'nın ve üniversitelerinin politik olarak hareketli olduğu bir dönemde kurumsal yapıyı çözümlenemiyor ve bunu sorgulamamız kendi içinde bir başarıdır.

Bu deneyimden elimizde kalan en önemli sonuç, eşit işe eşit ücret ve 8 saat iş gününü savunan klasik refah devleti emekçi direnişi mekanizmalarının yerine, yeni parya direniş stratejilerinin gerekliliği. Bilim emeğinin istihdamı, beynelmilelliği ve esnek çalışma şartları açısından geleceğin sömürü yöntemlerini incelemekle beraber, diğer yandan da üniversite eğitimi içinde bulunduğu ülkenin de istihdam şeklini ve piyasanın ihtiyaç duyduğu emekçiyi belirlemekte.

Bu açıdan da bir yandan genç bilim insanlarının, hem bilim politikalarının şekillendirilmesi ve üniversite yönetiminde söz sahibi olmak üzere örgütlenmeleri gerekmektedir, diğer yandan da içinde buldukları istihdam şeklinin diğer sektörlerde görülen taşeronlaşmayla ilişkisini fark ederek bu şartların iyileşmesi için diğer maddi olmayan emeğin çalışanları ile yani; serbest tasarımcılar, yazılım mühendisleri, çağrı merkezi çalışanları, stajyerler vb. ile dayanışmaları gerekmektedir.

12-Bu rapor Türk Sanayiciler ve İş Adamları Derneği'nin girişimiyle European University Association'a hazırlanmıştı. "Doçent ve profesörlerin kadro garantisi bulunması, teşviklerin olmaması ile birleşince çoğu durumda rehavete neden olmaktadır." Türkiye'de Yükseköğretim: Eğilimler, Sorunlar ve Fırsatlar, 2008, <http://www.yyu.edu.tr/2010/BEK.WEB.YYU/2.TUS%C4%B0AD.Y%C3%96K.RAPOR.TR.pdf>

13-Berkeley Graduate Student Mental Health Survey", Berkeley Graduate and Professional Schools Mental Health Task Force, 2004 <http://www.utdallas.edu/senate/documents/SMHCommittee2006.pdf>

14-Ancak kişisel bir not ile beni rahatsız eden bir noktayı ifade etmem gerekirse, idarenin tutumunun sorunu yapısal olarak görerek, bunu incelemeye sorgulamaya gitmemesi ve gerçekleşen olayın arkadaşımızın kişisel sorunlarıyla ilgili olduğunu ima ederek, savunmacı bir tutum takınması şeklinde gerçekleşti.

Avrupa'da Örgütlenme Deneyimi, Proletarya'dan Prekarya'ya

Ulus Atayurt

Chainworkers (Zincirçalışanları) adlı prekarya örgütü 1999 yılında Milano'da birkaç kişi tarafından kurulduğunda amacı Kuzey İtalya'nın iktisadi başkenti Milano'da, zincir mağazalarda ve marketlerdeki, çoğu gençlerden oluşan çalışanları örgütlemektir. Müteakip yıllarda "prekarya" örgütlenmesi katmerlenerek arttı. 2005 yılına gelindiğinde prekarya ağının örgütlediği EuroMayDay'e (hem işçi bayramına hem de "yardım çağlığı"na gönderme yapan bir slogan) çoğunluğu kıtanın güneyinde olmak üzere 500 binin üzerinde insan katıldı. Milano, Barcelona ve Paris'te yüz binlerden bahsediliyordu. 2005 yılından bugüne ise EuroMayDay giderek ivme kaybederken, örgütlerin görünürlüğü azaldı. Prekarya ağının yayılışına, parçası olan örgüt ve insanların siyasi tarihçesine bakmak, krizin salladığı Avrupa'da yakın gelecekte şekillenecek siyasi safları anlamak için de imkan sağlıyor.

"Precaria" Türkçeleştirmesi zor bir kelime. "Güvencesiz", "kırılgan", "nazik" gibi birçok anlamı barındırıyor. Bugün artık Judith Buttler gibi düşünürlerin üzerine kitap yazdığı, örgütler sayesinde Avrupa'da herkesin kanıksadığı bu kelimenin asıl

gücü "proleterya"ya olan benzerliğinden kaynaklanıyor. Düşünür Gerald Raunig "prekarya"yı "parçalanmış-ayrışmış bir proleterya" olarak tarif ediyor. Kelimenin tüm anlamlarıyla "parçalanmışlık". Richard Sennett'in deyişiyle "hayatı kronolojik akmayan", "muhtemelen onlarca iş değiştirecek", hayata karşı güvencesiz ve kırılgan olan, en önemlisi hem fiziki hem duygusal anlamda örgütlenme şartlarından (henüz) yoksun bırakılmış bir nesil. Ancak önce praksis vardı, sonra teorisini geldi. O yüzden sayıları yarım milyon tahmin edilen, şimdilerde büyük kısmı 30'lu yaşlarının ikinci yarısında olan ilk nesil "prekarya" eylemcilerinin arka planına ve toplumsal tarihçesine kısaca bakalım.

Sonrası Kalır

70'li yılların Emilia Romana komünizmi etrafında mitleşmiş radikal işçi hareketine şahit olmadılar. Kızıl Bologna'nın hoş sedası onlara ulaşmadı. 80'lerin, özellikle İngiliz madencilerin sembolü olduğu, özelleştirmelere karşı büyük sendikal hareket sırasında daha çocuk yaştaydılar. Abi ve ablalarının nasıl kaybettiğini gözlemlediler. Tıpkı İngiltere'de İşçi Partisi ya da İspanya'da Sosyalist Parti'nin yaptığı gibi sol, piyasaya adapte olup refah devletini ortadan kaldırırken üniversiteye gidiyor ya da garsonluk gibi işlerde çalışıyorlardı. Aynı dönemde, 1992 yılında kabul edilen Maastricht Anlaşması'yla özellikle kıtanın güneyinde hızlanan sanayisizleşme ve AB tekelliliği sırasında büyük sendikaların erken emeklilik, devlet yardımı karşılığında çalışanları nasıl sattıklarına tanık oldular. Akıllarına "sendikadan uzak dur" düşüncesi o zamanlarda kazandı. Danimarka'da Maastricht Anlaşması'na karşı ayaklanmanın nasıl şiddetle bastırıldığını izlediler. Nihayet Avro'ya geçiş, AB pazarını birkaç finansal aktörün at koşturduğu, hizmet sektörünün ve esnek çalışmanın neredeyse norm haline geldiği bir neoliberal cennete çevirdiğinde onlar artık prekarya ordusunun neferleriydi. Klasik sol örgütler onlar için artık bir şey ifade etmiyordu. Ancak beslendikleri başka kaynaklar vardı.

Karnaval kültürünü, TAZ (Geçici Otonom Bölgeler) anlayışını eylemlerle harmanlayan, klasikleşmiş deyişle "eylemce" yapan kitle örgütlerine kulak kabartıyorlardı. Stop the City'nin özellikle 90'lar boyunca gerçekleştirdiği şehir baskınları, yol kapatmaları, ama en çok da 1998'de Birmingham'da G8 zirvesini durdurması etkili oldu. Bir sene sonra, 18 Temmuz 1999'da Carnival Against Capitalism'i (Kapitalizme Karşı Karnaval) örgütleyen Reclaim The Streets, en azından 100 bin kişiyle Londra borsasını bastığında yeni nesil için bir "Avrupa örgütü"nü ihtimali kuvvetleniyordu. İtalya'da başlayan Palyaço Ordusu yeri geldiğinde trenleri dahi ele geçiriyordu. Ancak Avrupa'nın prekaryaları üzerinde kuşkusuz en etkili

olay 1996'daki büyük Zapatist yürüyüşü ve Marcos'un dünyanın tüm asilerine yaptığı başkaldırı çağrısıydı. "Encuentro" Avrupa'nın genç kuşakları arasında hemen yankısını buldu. Düzinelerce Ya Basta! (Artık Yeter!) örgütü ortaya çıktı. Yeni nesil serbest programcıların kurduğu web ağı (daha sonra Indymedia'ya evrilecek olan) ayaklanma mesajını hızla yaydı. Zaten Fransa'da kurulan ATTAC, küresel ölçekteki People's Global Action'ın da olgunlaşmasıyla beraber, önce DTÖ'ye karşı 1999 "Seattle Savaşı", ardından da 2001'de G8'e karşı Cenova ayaklanması sökün etti.

Küreselleşmiş dünyanın, AB pazarında ve kahir ekseriyeti hizmet sektöründe çalışan yirmili yaşlarındaki prekaryanın 2000'lerin başında böyle bir siyasi geçmişi vardı. "Klasik sol örgütlerden" uzak duruyor, küreselleşme karşıtı hareketlerden besleniyordu. Post-endüstriyel bir kapital merkezinde (Avrupa) hizmet, bilişim ve benzeri sektörlerde, yarı zamanlı, sözleşmeli, ya da saat başı ücretle çalışıyor ve örgütlenme imkanı yaratacak bir kamusal alana sahip olamıyordu. İlkel birikimin 21. yüzyıldaki yeni Avrupalı işçisiydi. Kendisi örgütlenmeye karar verdiğinde birikimini kullandı. Medya aktivistliği ve eylem kültürünü birbirine harmanladı.

1999'dan beri Chainworkers'ın içinde bulunan ve Avrupa prekarya hareketinin de önderlerinden sayılan İtalyan aktivist Alex Foti, iki tür çalışanları örgütlemeye çalıştıklarını söylüyor: 1- Metropolün ana çalışan grubunu oluşturan, AVM, hipermarket, zincir mağaza ve lojistik sektörü çalışanları. 2- Programcılar, tasarımcılar vs. gibi emek pazarında free-lance işlerde çalışan, bu yüzden de kolektif hak talebinde bulunmaları çok zor olan zihin emekçileri, diğer bir deyişle "cogniteria"lar.

Grev, grev hattı, broşür, boykot gibi standart eylemler dışında, zaman zaman sabotaj tekniğine de başvuruyorlar. Örneğin Fransız gösteri-medya sektörü çalışanlarının kurduğu Intermittens Du Spectacle, 2005 yılında bir ödül töreninin canlı yayını sabote ederek dertlerini televizyondan anlattı. Ya da YoMango (İspanyolca "araklıyorum" anlamına geliyor) örgütleri hipermarketlerden hırsızlığı teşvik edebiliyor. Alex Foti yaratıcı eylemleri, kendi deyişleriyle "medya aktivizmini", genç kuşakların örgütlenmek için kullandıklarını dile getiriyor. Chainworkers'ın Milano'da 100 bin kişi toplayabilmesinin ardında da bu eylemler yatıyor. Birkaç örnek verelim.

Pazar günleri zengin Katolik nüfusun alışverişe gittiği marketlerin önünde eylemciler rahip kıyafetiyle, "Siz Katolik değil misiniz, İsa pazar günü dinlenin demiyor mu? İçerde çalışan arkadaşlar asgari ücrete tüm pazar niye size hizmet ediyorlar" diye vaaz veriyorlar. Milano moda haftasında, meşhur podyumlar basılarak yarı zamanlı tekstil işçilerinin diktiği büyük tulumlarla bir moda gösterisi yapılarak işçilerin durumu anlatılıyor. Aziz Prekarya heykelleriyle dolaşılıyor... Bu türden yüzlerce eylemin olgunlaştırdığı prekarya ağı, tepe noktasına 2004 ve 2005 EuroMayDay'lerinde vardı. Hareketin amaçlarının somut hale geldiği Middlesex Deklarasyonu o iki yılın ruhunu anlatması açısından önemliydi. AB bünyesinde ku-

rumsallaşan esnek çalışma şartlarına öfke kusan, AB'nin esnek sömürü siteminin yerine esnek çalışmanın adilane bir şekilde hayata geçirilmesini talep eden, prekaryaları göçmenlerle dayanışmaya, polis devletine karşı çıkmaya çağırان bildiri ortak bir Avrupa Prekarya örgütü öngörüyordu. Tüm "öfkeli sözleşmesizleri, kızgın part-time çalışanları ve sendika aktivistlerini kırılğan hayatlara karşı çıkmaya ve esnekliği bürokratların, patronların tekelinden kurtarmaya" davet ediyordu.

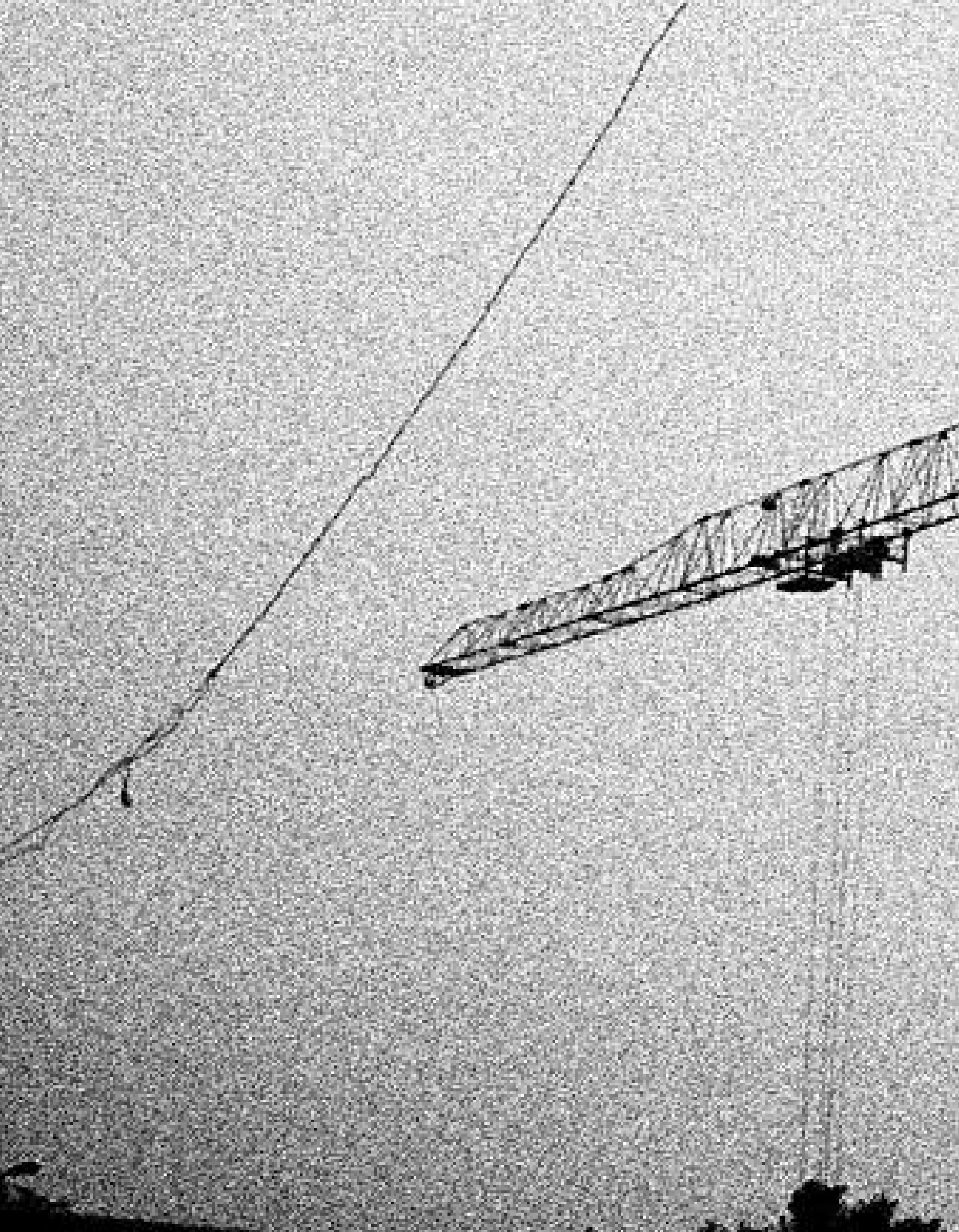
Ancak Avrupa, devrimler çağının Avrupa'sı değil henüz. Prekarya örgütü yarım milyon kişiyle başta Roma, Barcelona, Paris ve Milano'yu salladıktan sonra somut taleplerine bir karşılık bulamadı. Aksine, İngiltere'den başlayan ve bu sene İspanya'ya kadar yayılan bir dizi devletin polise şiddet kullanma meşruiyeti veren yasaları yürürlüğe sokmasında bu örgütlerin eylemleri de bahane edildi. İktisatçı Wolfgang Streeck'in dile getirdiği gibi "piyasalarla Avrupalı seçmenlerin" aşılmaz karşıtlığında, prekarya hareketi henüz somut bir etki yapmadı. Artık EuroMayDay'ler de devasa kitleleri çekmiyor. Ancak bu, güvencesiz yaşama karşı 11 yıllık örgütlenme çabasının boşa gittiği anlamına gelmiyor. Hem de sadece klasik sendikaların dünyaya şamil olmasının neredeyse bir yüzyıl sürdüğünü bildiğimizden değil.

Radikal Bir Avrupa İçin

Öncelikle süreçte, bir neslin biraz fazlaca "Negri-Hardt" hatında diyebileceğimiz görüşleri daha somut taleplere evrildi. Tüm Avrupa'ya yayılacak yeni bir prekarya sendikası fikri ortaya atıldığı gibi klasik sendikaların da "esneklik" konusunda en azından söylemleri değişti. Foti'nin değişimiyle "radikal bir Avrupa için reformist yollara başvurma" fikri prekarya kuşağı arasında rağbet gördü. Böylece tüm Avrupa için sabit ve makul bir saat ücreti, refah devletinin geri kazanılması, esnek iş piyasası için sendikal hakları da kapsayan kanunların hazırlanması, P2P sisteminin, dolayısıyla tüm kültür havzasının pazara karşı koruması gibi somut hedefler konuldu. Öte yandan Avrupa'da son zamanda yükselen ırkçılığa karşı göçmenlerle dayanışma ve iklim değişikliğine karşı mücadelede sürükleyici kitlenin prekarya örgütlenme deneyiminden gelenler olduğunu söylemek yanlış olmaz. Ancak, belki de en önemlisi Alex Foti'nin Büyük Buhran'a (Great Depression) göndermeyle Büyük Durgunluk (Great Repression) dediği Avrupa iktisadi krizinin çığ gibi büyüdüğü, sistemin sadece bankalara hizmet ettiği bu dönemde, giderek sertleşecek toplumsal mücadelede aynı kitle kilit rol oynayacak. Hem kendilerinden sonraki kuşağa deneyimlerini aktaracaklar hem de "Öfkeliiler" hareketinde olduğu gibi eylem pratiklerini genişleterek icra edecekler. Öfkeliiler'in (Indignados) kitanın güneyinde ses getirmesi sadece iktisadi krizle açıklanamaz. Çünkü aynı coğrafya 21. yüzyılın başında ilk büyük esnek çalışanlar hareketinin de doğduğu yer. Alex Foti'nin "AB'de Anarşi" kitabında dile getirdiği "pembe, yeşil ve kara ayaklanma" vuku bulacak mı bilinmez, ancak eğer olursa bunda prekarya örgütlenme deneyiminin payı olacağı aşikâr.

Fotoğraf: Pelin Kılıç

Yeni Çalışma Sisteminin “Altın Kuralları”: Esneklik ve Güvencesizlik

Fatma Coşkun

Türkiye’de sanayisinin dağılımında, metropoliten merkez ve çeperinde yer alan yerleşimleri içeren metropoliten bölgeler öne çıkmaktadır. Bu noktada İstanbul’un doğu uzantısında yer alan Kocaeli-Sakarya İlleri ve batı uzantısında yer alan Tekirdağ İli, İstanbul metropoliten alanının bir parçasını oluşturmaktadırlar. Şöyle ki, 1973 yılında “geri kalmış yöre” ilan edilerek, kalkınmada öncelikli yerler arasına alınan Tekirdağ’ın İlçesi Çerkezköy’de, 1976 yılında planlı sanayileşmenin ilk örneklerinden biri olarak Çerkezköy Organize Sanayi Bölgesi (ÇOSB) kurulmuştur.

Bu süreçte geçmişte “planlı kalkınma” adı altında yapılan tüm yatırımların, verilen teşviklerin günümüzde yerelde hem mekân üzerinde hem de emek üzerinde nasıl bir değişime neden olduğunu önemlidir. Bunun için ekonomik olana toplumsal bir bakışın çabası gereklidir.

İstanbul’un periferisinde yer alan Çerkezköy Organize Sanayi Bölgesi (ÇOSB), kalkınma hamlelerinden biri olarak görülme-lidir. Bu bakımdan Çerkezköy’ün kalkınma vizyonu, İstanbul’un kalkınma vizyonuna bağlıdır. O halde “kalkınan” Çerkezköy’de neler değişiyor. Bu çalışmada, emeğin değişen çalışma koşullarından hareketle, “esneklik” ve “güvencesizlik” konularına ÇOSB’deki tekstil sektöründe çalışan bazı işçilerin, işçilik deneyimlerinden hareketle analiz edilmeye çalışılacaktır.

Tekstil sektörü, özellikle küreselleşme ile birlikte, gelişmekte olan ülkelerin ucuz emeği kullanarak dünya ekonomisine eklemelendiği birinci ekonomik kollardan biridir. ÇOSB’de de ağırlıklı olarak tekstil sektörü yer almaktadır. Görüşme yaptığımız, emekli bir tekstil işçisinin kendisiyle oğlu arasında yaptığı karşılaştırma, değişen çalışma biçiminin, çalışma koşullarının, emeğin iş ve fabrika ile kurduğu ilişkinin bir karşılaştırmasıdır:

“O zamanki işçilik çok iyiydi. Şimdiki kölelik. Yani bana göre şuan fabrikada çalışmak kölelik. Benim zamanımda, bu yaklaşık 1990’lara kadardı, işçinin ne bileyim A’dan Z’ye bütün sosyal hakları verilirdi. Yani benim gördüğüm, benim çalıştığım X fabrikasında öyleydi. O zamanlar X fabrikasında çalışmak devlet kapısında çalışmakla eş tutulurdu. Genelde o dönemde bütün fabrikalarda öyleydi. Tabi devlet kapısı gibi görmek, güvenden ileri geliyor. Güvenilir fabrika olduğu için.

Ben X fabrikasında 22 yıl çalıştım. Oraya girdim oradan emekli oldum. Yani ben ilk girdiğim fabrikadan emekli olarak çıktım. Ama ben oğlumda bunu göremem. O güvence yok. Oğlum Karaağaç’ta servisi olmayan bir tekstil fabrikasında çalışıyor. Her gün uzun bir yolu yürüyor. Oğlum şimdi çalıştığı fabrikada sonunun olduğuna inanamaz. Kimse inanamaz. Herkes diken üstünde sıra bana ne zaman gelecek. Çünkü

garantin yok, güvencen yok. Hiç yok sebepten adam seni yarın dışarı koyabilir. Oğlum asgari ücretle çalışıyor, sağlık sigortasından başka hiçbir sosyal güvencesi, iş güvencesi yok. Bu işçilerin hiçbir şeyi yok. Hiçbir sosyal güvenceleri yok. Artık işe alındıkları taşeron fabrika paralarını ödüyor mu ödemiyor mu bilinmez. Zaten taşeron çalıştıran fabrika onunla da ilgilenmez, işini yaptırır o kadar (Erkek, 51, tekstil sektöründen emekli, Ardahan).”

1975’ten nerdeyse 1990’ların sonlarına kadar çalışma hayatındaki, şimdiki oranla, “güvenli” olan ortam, emeğin geleceğe ümitle bakmasını da sağlıyordu. Aktarılan görüşmelerden de anlaşılacağı gibi “her gün işe korkuyla” gitmiyorlardı. 1990 yılında kadar ÇOSB’da çalışmış ve günümüzde emekli olan bu işçiler neredeyse hiç fabrika değiştirmemiş ya da bir iki farklı fabrikada çalışarak emekli olmuşlardır. Yukarıdaki görüşme notları, bir babanın oğlu ile kendisi arasında yaptığı karşılaştırmaların, değişen çalışma koşullarının anlaşılabilirliği açısından önemli bir örnektir.

Yaklaşık 1990’lı yılların başına kadar güvenilir olan çalışma hayatı ve fabrikalara duyulan güven duygusu, günümüzde büyük bir güvensizlik halini almıştır. Çalışanlar kendilerinin ne kadar değersiz olduğunu düşünmektedir. Her an işini kaybedebilir, çalıştığı fabrika başka bir ülkeye taşınabilir. Bauman’ının da belirttiği gibi; “yerelliğin kendisi, hiç kuşkusuz, olduğu yerde kaldı ve fabrikanın yeni adresi ne olursa olsun, yerini kolay kolay değiştiremedi. Dolayısıyla, yerellerin başına kalacak olan yara sarma, hasar tamirâtı ve atık boşaltma gibi bütün kaygıları bir kenara bırakarak, fabrika gözüne kestirdiği ya da daha yüksek kazanç şansı gördüğü herhangi bir yere taşınmakta özgürdür.”¹ Yaşanan bu süreci anlayabilmek için bir tekstil fabrikasında çalışan işçinin söylediklerine kulak verebiliriz;

“Şimdi biz fabrikanın gideceği ile ilgili duyum aldık. Ama biz inanmadık, sonra müdür topladı bizi, konuştular böyle böyle dedikodular var, böyle bir şey yok dediler ilk etapta. 2005’te gitti, bizde zaten o yılın içinde duymuştuk. Sonra aradan bir ay geçti, tekrar toplantı yaptı. İşte arkadaşlar biz taşınıyoruz, karar verdik. Türkiye’deki tekstil daralmasından dolayı, işlerin olmadığından dolayı, Özbekistan’a taşınma kararı aldık. Makineleri taşıyoruz falan. Hatta makineleri ambalajlamak için de biz yardım ettik. İşte bize söylediler kimse işsiz kalmayacak, yardımcı olacağız diye falan. Hatta o taşınma esnasında birkaç saat iş bulmak için izin veriyorlardı. Falan yere gidin diyorlardı. Gidiyoruz tabi burada aldığımız parayı alamıyoruz. Yeni işçi muamelesi gösteriyorlar. Tecrübeli elemansın asgari ücrete nasıl çalışırım diye kara kara düşünüyorsun. Bizde fabrika taşındıktan sonra biraz bekleriz dedik.

1-Bauman, Zygmunt, Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010

İşte işsizlik parasını falan alırız dedik. Fabrika gidince bir süre 4-5 ay işsiz kaldım. İşveren için işçi hiçbir zaman önemli değildir ki, hep kendi çıkarlarının peşine düşer.”(Erkek, 33, tekstil işçisi, Kars)”

Bu noktada çalışma hayatını dönemselleştirmek istersek, yaptığımız görüşmelerden elde edilen verilere göre, Çerkezköy’de 1975’te sanayinin kurulmasından 1990’ların sonlarına kadar olan bir dönem ve 1990’ların sonlarından günümüze kadar olan ikinci dönem olarak ayırabiliriz. Bu ikinci dönem, hem çalışanlar için hem de sanayileşmenin çevrede yarattığı olumsuz etkilerin sonuçlarının yaşanması bakımından, sancılı bir süreçtir. Bu nedenle dönemselleştirmeler hem işçilerin çalışma hayatlarındaki değişimleri analiz etmede hem de OSB’nin toplumsal olanı nasıl değiştirdiğini, nasıl yeniden yarattığını sorgulamada yardımcı olmaktadır.

Çalışma yaşamındaki güvencesiz ortam, emeğin deneyimleriyle kendini kurmasına fırsat vermek yerine çalışma hayatındaki yılların birikimini anlamsız kalabiliyor. Sennett’in *Karakter Aşınması* kitabında yer alan Rose adlı karakterin iş hayatında yaşadıkları, genel olarak ÇOSB’de çalışan orta yaştaki işçilerin yaşadıklarına oldukça yakın. Rose sürekli sınındığını hissediyor, ancak hiçbir zaman iyi mi yoksa kötü mü not aldığını bilemiyor, kendisi gibi orta yaşlı kişilere kültür gözleriyle bakıldığını ve onların birikim ve deneyimine hiç değer verilmediğini anlatıyor.² Tam da böylesi bir süreç tekstilde çalışanlar tarafından 30’lu yaşları geçtiklerinde iş bulmanın ne kadar zor olduğunu ve bu nedenle de çalışma koşulları ne olursa olsun çalışmaya devam etmekten başka çarelerinin olmadığıyla ifade ediliyor.

“...mesela benim kardeşim çalışıyor. Yemin ediyorum yani nasıl çalışıyor, Allah buna nasıl sabır vermiş bilmiyorum. Bazen dertleşiyoruz, diyor abi benim yaşım oldu 40, ben bu yaştan sonra işten çıksam, başka yer almaz. İnan sabah 7.30 da kalkıyor, gece 1.30 da eve geliyor. Mecburum diyor, yani şöyle bir şey var abi diyor, hakkımı verse ben bunu yine seve seve yaparım. Çalışırsın eğer karşılığını alabilirsen. Mesai yapıyorum, normal çalışma saati 8 saat ama ne yapıyorlar, 16 saat çalıştırıyorlar. Sonra işten de ayrılamıyor, ücreti az ama devam ediyor çalışmaya yoksa 40 yaşında iş bulamayacağını biliyor. Adam diyor ki Ahmet olmasın Mehmet olsun. Bak bununla da tehdit edenler var. Bunları da duydum, işine gelirse çalış, işine gelmezse dışarıda bekleyenler var. Hakikatten de öyle, oda gerçek yani. Çünkü iş yok, işsiz çok”(Erkek, 51, tekstilden emekli, Ardahan).”

Esnek ve güvensiz çalışma koşulları kendine uygun yeni işçi profilleri de yaratıyor. Hakkını aramak, kötü çalışma koşulla-

rına karşı çıkmak, uzun çalışma saatlerine rağmen azalan ücretlere itiraz etmek işten çıkarılma korkusuyla karşılaşan işçilerin geri durdukları tepkiler. Yeni işçi profili her şeyi kabullenen, bir işinin olmasından dolayı kendini şanslı hissedenden bir bir yapıya sahiptir.

Sonuç

Çerkezköy OSB sahip olduğu konum nedeniyle, özellikle İstanbul’da bulunan fabrikaların hem emeğin yoğunluğu hem arazi fiyatlarının düşüklüğü hem de OSB’nin sanayicilere sunduğu teşviklerden ötürü taşındığı bir bölgedir. Böylesi bir sürecin emek ve mekân üzerinde nasıl bir etki yarattığının analiz edilmesi önemlidir. Çünkü fabrikanın kendisine seçtiği yeni yer ile bırakıp geldiği yer farklı süreçlerin içine girmiştir. Mesela buna bir örnek olarak Kale Kilit’in Genel Müdür’ünün söylemiş olduklarını örnek verebiliriz:

“Kale Kilit Genel Müdürü Ali İhsan Yalçın; İstanbul’da artık merkezde kalan Güngören ve Haramidere’deki 2 fabrikamızı Çerkezköy’e taşıyacağız. Bu noktada Çerkezköy OSB’den de arazi alabiliriz. Çalışanlara anket yaptık, % 90’ı iş güvencesi olursa Çerkezköy’e taşınmaya razı. Orada kiralar daha ucuz. Biz de arkamızda işsiz ordusu bırakmayacağız, kendi işimizi götürüreceğiz. İstanbul’da kalifiye sanayi işçisi bulmak zorlaştı. Sadece Kale Kilit’te 1100 mavi yakalı, 200 beyaz yakalı çalışan var. Haramidere’deki fabrikayla mavi yakalıların sayısı 1500’ü buluyor”.

Sanayi birimlerinin yer değiştirmesi, sermayenin karlılık sağlayacağını düşündüğü bölgelere hareketliliği ile açıklanabilir. Yukarıda aktarılan örneklerde olduğu gibi, fabrikalar her an kapanıp ya ülke içinde başka bir kente, ya da başka ülkelere gidebilmektedir. Çalışanların iş güvenceleri yoktur, her an işten atılabilme korkusu ile yaşamaktadır. Bu atılma psikolojisi, sendikaya üye olma, ücret artışı, çalışma koşullarının iyileştirilmesi gibi taleplerin bastırılmasında önemli bir etkidir. Büyük bir işsiz nüfusun varlığı, işsiz kalmanın çok kolay, iş bulmanın ise zor olduğu bir istihdam yapısının bu psikolojide yeri büyüktür.

Sermayenin kar amacıyla sürekli yer değiştirmesi, ‘hep kısa vadede yaşayan bir toplumda uzun vadeli hedefler nasıl güdülebilir?’ sorusunu doğurmaktadır. Kalıcı toplumsal ilişkiler nasıl sürdürülebilir ve bizi sürüklenmeye bırakan bir kapitalizmde, yaşam öykülerimizi nasıl şekillendiririz?³ Tüm bu sorular “yeni ekonominin” ve “yeni sanayileşmenin” ortaya çıkardığı “yeni iş etiğinin” ele alınmasını gerektirmektedir. Güvencesiz ve esnek çalışma koşulları toplumsal yapı içinde önemli kırılmalar yaratarak, kendi mantığına uygun “güvencesiz ve esnek” toplumlar yaratmaktadır.

2-Sennett, Richard, *Karakter Aşınması: Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri*, Ayrıntı yayınları, İstanbul, 2011
3-http://www.emlakkulisi.com/7777_kale_kilit_buyuk_proje_pesinde

Fotoğraf: Güneş Uyaniker

Esnek Planlama, Parçalanmış Kentler

Hatice Kurşuncu

12 Haziran 2011 seçimleri öncesinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, iki proje ile seçmenlerin karşısına çıktı. Bunlardan birisi Karadeniz’le Marmara’yı bağlayacak bir kanal inşaatı, diğeri ise İstanbul’un kuzeyinde yer alacak iki yeni şehir projesiydi.

10 Ocak 2012 tarihinde daha önce bir kez ertelenen 3. Boğaz Köprüsü’nü de kapsayan Kuzey Marmara Otoyolu Projesi yeniden ihaleye çıktı. Fakat ihaleye teklif veren firma olmadı. Ulaştırma Bakanı Binali Yıldırım B planlarının olduğunu beyan ederek, 3. köprü’nün hayata geçirilmesine ne kadar büyük bir önem verdiklerini aktarmış oldu. Bunu üzerine hükümet projeyi parça parça ihaleye çıkaracağını açıkladı ve Kuzey Marmara Otoyolu Projesi Odayeri-Paşaköy Kesimi için 20 Nisan Cuma günü ihaleye çıkma kararı aldı.

2 Şubat 2012 tarihinde Afet Riski Altındaki Alanların Dönüşümü Hakkında Kanun Tasarısı meclise gönderildi, görüşmeler yarım kaldığı için henüz kanunlaşmadı. Fakat Nisan ayı başında Başbakan’ın yaptığı ““Şimdi gideceğiz, gerekirse evleri yıkacağız.” şeklindeki açıklama hükümetin bu yasayı uygulamakta ne kadar ciddi olduğunu gösterdi¹.

Yukarıdaki birkaç örnekte de görüldüğü gibi AKP hükümeti inşaat sektöründe şimdiye kadar hiç olmadığı kadar büyük bir atılıma hazırlanıyor. Bu hedefe ulaşmak için ise önlerine engel çıkmaması için her türlü müdahaleye hazır olduklarını açıkça bildiriyorlar. Peki, bu büyük politik inşaat hareketini nasıl yorumlamak gerekir? Ucu gözükken fakat görmezden gelinen krizle bu projelerin nasıl bir ilişkisi var? Kapitalizmin krizlerine karşı geliştirilen ekonomik modellerin ve üretim sisteminin planlama alanını ve kentleşmeyi nasıl etkilediğini gördüğümüzde bu soruya da yanıt bulmak mümkün. Bu kapsamda 1929 Dünya Krizi ve 1970’lerin aşırı birikim krizine çözüm olarak getirilen politikalara bir kez daha bakmak gerekir. Keynesyen politikalar ve neo-liberal politikaların merkez ve çevre ülkelerde kentleşme ve planlama alanını nasıl etkilediğine bakarak bu soruya odaklanabiliriz.

Bu noktada planlamayı nasıl algıladığımız önemli. Modern anlamda planlama, ulus devletlerin kurulmasıyla ortaya çıkar. Modern devlet anlayışı ve ulus devletin düzenleyici rolü, planlama açısından önemlidir. Bir alıntı yapmak gerekirse; “kent planlama herhangi bir meslek dalı ya da teknik bir etkinlik olmayıp, güç odaklarının kendi çıkar ve güçlerini korumak, savunmak ve haklı/ mazur göstermek için kullandıkları bir maskedir.”²

Planlama, teknik bir belge üretiminden çok bir politika belirleme işidir. Bugün kentlere ve kırlara her noktadan yapılan saldırılar gelişi güzel görünse de belirli bir ekonomik modelin hayata geçirilmesi, bir devlet biçiminin ve belirli güç odaklarının güçlendirilmesi adına yapılmaktadır. Şengül’ün de belirttiği gibi “ister büyük ölçekli olsun, isterse daha dar bir kapsama sıkıştırılsın, planlama bir iktidar aygıtıdır.”³

Keynesyen Dönem Politikaları ve Kapsamlı Planlama

1929 Krizime çözüm olarak benimsenen Keynesyen refah devleti anlayışının, planlamayı ve kentleri nasıl etkilediğine bakmadan önce nasıl bir ekonomik model olduğunu kısaca irdelemek gerekir. Devlet, ekonomik gelişme için piyasaya müdahale eder. Devletin görevi sermayeyi güçlendirmek, piyasaları dengelemek ve pazar oluşturmaktır. Bu çerçevede planlamanın rolü de yalnızca fiziki bir düzenleme getirmekle sınırlı kalmaz. Ülkenin ekonomik ve sosyal olarak da planlanması söz konusudur. Merkez ülkeler sosyal devlet anlayışını benimserken, çevre ülkeler ise korumacı politikalar izleyerek, ülke içinde özel sektörün gelişimini sağlama yoluna gitmiştir.

Dönemin genel üretim modeli Fordist sanayi üretimi olarak görülür. Bant sistemi, dönemin simgesel üretim mekanizmalarındandır. Karikatürize edersek eğer, hammaddeler fabrikaya bir kapıdan girer ve diğer kapıdan nihai mal olarak çıkar. Dolayısıyla çok sayıda işçinin bir arada çalıştığı büyük sanayi yapıları, fabrikalar, bu fabrikaların bir arada bulunduğu sanayi bölgeleri oluşmuştur. Bu dönem aynı zamanda işçi sınıfının oldukça güçlü olduğu, sendikallığın arttığı, görece yüksek ücretlerin söz konusu olduğu bir dönemdir. İşten atılmadan tek bir yerde çalışma süreleri görece yüksektir.

Merkez ülkelerde bu dönem, sosyal politikaların geliştirildiği, devletin gerek üretim alanı gerek yeniden üretim alanını hem düzenlediği hem de bizzat üretim yaptığı bir dönemdir. Sosyal konut üretimi, eğitim, sağlık ve ulaşım hizmetleri devlet tarafından üretilir. Merkez ülkelerde oluşan aşırı birikim, kaynakların hem kalkınma ya da sanayileşme hem de refah harcamaları için ayrılabilmesini sağlamıştır. Bu sayede kentleşme için önemli kaynaklar ayrılabilmesi mekana dair proje ve planların uygulanabilmesini sağlamıştır.

Planlama bu dönemde, üretim ve tüketim alanları da dahil olmak üzere devletin tüm fonksiyonlarını kapsayan, devletin en temel araçlarından birisidir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında, kentlerde yaşanan büyük yıkım ve içinde bulu-

1-<http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2012/04/02/basbakan-erdogan-konusuyor>

2-Benveniste’den aktaran; Ersoy, Melih, “Kapsamlı Planlama Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Bugünü”, Kentsel Planlama Kuramları, der. Melih Ersoy, İmge, Ankara, 2007

3-Şengül, Tarık, “Planlama Paradigmalarının Dönüşümü Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme”, Planlama Dergisi, 2002/2-3, Ankara.

nulan krizle birlikte planlama alanına hâkim olan bu yaklaşımın en temel özelliği, planlama sürecini uzun erimli ve geniş kapsamlı bir süreç olarak tanımlamasıdır⁴. Burada, 5 yıllık kalkınma planları gibi ülke ekonomisini ve sosyal yapısını düzenleyen planlardan ve bunlara bağlı olarak geliştirilen çeşitli ölçeklerle fiziki mekandaki uygulamalara kadar inen bir planlama sisteminden bahsetmekteyiz. Ülke planları yanı sıra bölge planlarının yapıldığı bu dönemde kentlerin birbirleriyle ilişkilerine bakacak olursak; kentler ulusal ölçekte bir işbölümü çerçevesinde uzmanlaşmışlardır.

Türkiye gibi geç kapitalistleşmiş ülkelerde ise ithal ikameci ekonomik model uygulanmıştır. Ülkenin hammadde ve mamul maddelerini kendisinin üretmesi, böylece ülke sermayesinin gelişmesini sağlamak hedeflenmiştir. Ülkenin en temel hedefi, gelişmiş batı ülkelerini yakalamaktır. Bunun için de kalkınmacı bir bakışla ülkede özel sektörün gelişmesi için gerekli politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Planlamaya gelecek olursak, planlama her ne kadar devletin en önemli araçlarından birisi olarak görülse ve beş yıllık kalkınma planlarından kent planlarına kadar çokça plan yapılmış olsa da, uygulamaya baktığımızda bu planların uygulanmadığı ve planlı bir gelişme yaşanmadığını söylemek mümkün görünüyor. Bunun nedenlerinden birisi devletin, sınırlı sermaye birikimini sanayileşmeye aktarmış, sosyal harcamaları en aza indirmiş olmasıdır. Bu sosyal harcamalar arasında ilk akla gelecek olan konut ihtiyacının karşılanmasıdır.

1970 Krizleri, Neoliberal Dönem ve Esneklik

1970'lerde tüm dünya ekonomisini etkileyen ekonomik kriz sonrasında kapitalist ülkelerde yeni bir ekonomik modele geçildi. Neo-liberalizm olarak adlandırılan bu ekonomik modelin belirleyici özellikleri, deregülasyon politikaları, özelleştirmeler, esnek üretim sistemi ve küreselleşmedir.

Bu kavramları açıklamak ve etkilerini aktarmadan önce, söz konusu kriz döneminin bir aşırı birikim krizi olduğunu, yani sermayenin elde ettiği birikimin artık daha fazla birikim sağlayamayacağı bir noktaya geldiğini söylemek gerekir. Elde birikmiş büyük bir sermaye bulunmaktadır fakat bunun daha çoklaştırılmasını sağlamak için gerekli olan yatırım alanının yokluğu söz konusudur. Sermayenin bu krizine birkaç biçimde çözüm bulunduğunu söylemek mümkün. Bunlardan birincisi teknolojik gelişmelerle sanayi alanında post-fordist ya da esnek üretim modeli olarak da adlandırılan yeni bir üretim modelinin uygulanmasıdır. Bu modele göre üretimi parçalara ayırmak mümkün olacaktır. Bu model, üretim sürecini parçalara bölerek mekansal bağımlılığı azaltmış, ulaşım olanaklarının gelişmesiyle ve montaj teknolojileri ile tek bir ürünün üretilmesini küçük birimlerde, birbirinden uzak mekanlarda yapmayı olanaklı kılmıştır. Bu da üretim aşamalarının farklı ülkelerde yapılabilmesini, bu üretim süreçlerinin farklı kentlerden yönetilebilmesini ve farklı pazarlara sunulabilmesini getirmiştir. Bu süreç küreselleşme ve deregülasyon politikaları ile iç içedir.

Deregülasyon politikaları; devletin ekonomiye doğrudan müdahale ettiği politikaların tersine, devlet müdahalesini aza indirmek, doğrudan üretim yaptığı alanların özel sektöre aktarılmasını ve ekonomik gelişmenin piyasa mekanizmasına bırakılmasını amaçlayan politikalar. Daha önce de belirttiğimiz gibi planlama da bu müdahalenin araçlarından birisidir. Devletin piyasa mekanizmasına doğrudan müdahalesinin bir aracı olarak görülebilecek planlama alanının, devletin elini piyasadan çekmesi gerektiğini savunan görüşe göre yeniden şekillenmesi gereklidir.

Keynesyen politikaların terk edilmesi ve neoliberal politikaların uygulamaya geçmesi ile birlikte, devletin görevleri olarak görülen sosyal hizmetler piyasaya bırakılmıştır. Sosyal politikaların terk edilmesi, planlamanın da temel kavramı olan kamu yararı kavramının anlamlandırılmasında farklılıklar yaratmıştır.

⁴Ersoy, Melih, "Kapsamlı Planlama Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Bugünü", Kentsel Planlama Kuramları, der. Melih Ersoy, İmge, Ankara, 2007

“Gelinen noktada, sermayenin karını arttırarak devam ettirmek için öne sürülen mekanizmalardan birisi, çıkarılmak istenen Afet Riski Altındaki Alanların Dönüşümü Hakkında Kanun Tasarısıdır. Bu yasayla kentlerin henüz sermayece yenilenmemiş olan bölgelerinin hızlı ve ucuza kamulaştırılması ve özel sektöre aktarılması söz konusu olacaktır. Artık özelleştirilecek büyük araziler yavaş yavaş tükenirken, devlet sermayenin birikimini çok sayıda küçük arsanın birleştirilerek yenilenmesinde bulmuştur.

”

Esnek üretim modelinin sermaye açısından bir başka getirisi, (küreselleşme ile birlikte okunmalı) üretim birimlerini dünya üzerinde hareket ettirebilmesidir. Sermaye, kârlı olmadığını düşündüğü bir sanayi yatırımını daha kârlı olan bölgelere kaydırabilmektedir. Bu sayede arazinin ve işçi ücretlerinin en ucuz olduğu, emek ve doğanın sömürülmesini engellemeyecek yasal düzenlemelerin bulunduğu en uygun mekanı seçebilecektir. Üstelik gittiği hiçbir yerde de kalıcı olmak zorunluluğu yoktur. Daha fazla kâr edeceğini düşündüğü herhangi bir yere üretim birimlerini taşıyabilir. Sermayenin bu hareketli yapısı içerisinde kentler daha fazla sermaye çekebilmek için rekabet etmektedirler. Bu tarihten önce, ulusal sınırlar içerisinde birbirini dengeleyerek gelişen kentsel sistemler, küreselleşmeyle birlikte birbiriyle yarışan kentlerden oluşan bir hiyerarşik sisteme dönüşmüştür. Bu hiyerarşinin tepesinde dünya kenti ya da küresel kent olarak adlandırılan ve dünya ekonomisine yön veren kentler bulunmaktadır. Küresel sisteme entegre olabilmek ve bu hiyerarşide bir yer edinebilmek, birçok ülkenin büyük kentleri için en temel hedef haline gelmiştir.

Ulus devletinin, bölgesel eşitsizlikleri hedef alabilecek bir mekanizma olarak kentleri merkezden düzenlemesi karşı çıkılan en temel olgudur. Bu görüşe göre her kent küresel pazarda yer edinebilmek ve küresel sermayeyi çekebilmek için bazı düzenlemeleri kendi bünyesinde yapmalıdır. Bu düzenlemeler artık kentte yaşayan halkı değil dışarıdan gelecek yatırımları ön plana almaktadır.

Krizin aşılmasındaki bir diğer çözüm ise, sermayenin ikinci ve üçüncü çevirimleri sayesinde olmuştur. 2. çevirim, mekanın yeniden üretiminden elde edilen birikimdir. Meta üretimi odaklı birikim modeli yerine, birikimin mekana aktarılması sonrası yeniden ikinci bir birikim elde edilmesi biçiminde gerçekleşen bir birikim modelidir. 3. çevirim ise, yeniden üretim alanıdır. Burada önemli olan, artık ekonomik odağın yalnızca sanayi üretimi olmamasıdır. Ona bir de mekanın üretimi ve değerlendirilmesi eklenmiştir. İnşaat ve gayrimenkul sektörlerinin gelişmesini getiren bu birikim modelinde, altyapı yatırımları, oteller, AVM'ler ve konut alanlarının inşası söz konusudur. Sermayenin sürekli yenilenmesinin yolu ise, bu projelerin sürekli devam etmesinden geçer. Bu nedenle kentlerde sürekli yenileriyle karşılaştığımız mega projeler, lüks konut alanları ve bitmek tükenmek bilmeyen AVM inşaatları devam etmektedir.

Türkiye'de 1980 sonrasında ithal ikameci model sona erdirilerek, dışa açık büyümeyi öngören bir strateji uygulanmıştır. Devletin sermayeyi geliştirme stratejilerinden birisi, devlet yatırımlarının mekana aktarılmasıdır. Devlet, inşaat sektöründe yaptığı ihalelerle özel sektöre iş alanı ve kaynak sağlamıştır. Mekanın sermaye tarafından, bir kent planına bağlı kalmadan ve mevcut olan planlama sistemini altüst ederek

kullanılmasının yolunu açan en önemli yasal düzenlemelerden birisi, Turizm merkez alanlarının ilanını mümkün kılan yasal düzenlemelerdir. Kentlerin değerli alanları ve kırsal bölgelerin lüks otellere çevrilmesini olanaklı hale getirmek için doğrudan Bakanlar Kurulu'nca karar verilmektedir. Otel yapılacak bölgenin özellikleri ve çevresindeki yapılaşma önemsenmeden çok yüksek yapılaşma koşullarının verilmesi söz konusu olmuştur. Bir yandan da sanayileşme yoluyla kalkınma hamleleri devam etmiştir. Bu dönemde planlama bir önceki dönemde olduğu önemi kaybetmiş, planlamaya karşı söylemler öne çıkmıştır. Süleyman Demirel'in kalkınma planlarıyla ilgili "plan değil pilav istiyoruz" sözleri dönemin bakışını özetler niteliktedir.

2000'lerle birlikte ise, inşaat sektörünün gelişmesinde kamunun çok önemli rolü olmuştur. Artık sanayileşme ikinci planda bir ekonomik faaliyettir. Gayrimenkul ve finans sektörünün gelişmesinin sağlanması da bir ölçüde inşaat sektörünü etkilemiştir. Özelleştirmelerle birlikte kamu arazilerinin satılması, sermayeye aktarılan önemli bir kamusal ekonomik değerdir. Birçok kentin merkezinde kalan KİT'ler satılarak ya AVM ya da lüks konutlara dönüştürülmüştür. İnşaat sermayesinin desteklenmesinde, verilen imar hakkı artırımları da önemli bir yer tutar. Mevcut planlarda parsel bazında ya da belli bölgeler için plan değişiklikleri yapılarak gerçekleşen söz konusu projeler, sermaye elinde bulunan bu bölgelerde imar haklarının artırılması yoluyla karlılığın arttırılmasını sağlamaktadırlar.

İnşaat sermayesini geliştirmenin bir başka yolunun kamu yatırımlarından geçtiğini söylemiştik. Devlet (yerel yönetimler de dahil) hayata geçirmeyi düşündüğü her inşaat işini özel sektöre vermektedir. Bu projeler bir yandan köprü, metro gibi alt yapı yatırımları olurken bir yandan olimpiyat stadyumu gibi büyük ölçekli projeler de olmuştur. Fakat konut üretimi, tüm diğer inşaat alanlarından çok daha büyük bir alanı kapsamaktadır. TOKİ, kuşkusuz devletin en önemli kalkınma aracı durumundadır. Ülkenin her kentinde en azından bir TOKİ projesi uygulanmıştır. Planlamaya gelecek olursak, Kentsel dönüşüm ve yenileme projeleri, kentsel bütünü bozan parçalı planların yapılmasıyla ortaya çıkabilmektedirler.

Gelinen noktada, sermayenin karını arttırarak devam ettirmek için öne sürülen mekanizmalardan birisi, çıkarılmak istenen Afet Riski Altındaki Alanların Dönüşümü Hakkında Kanun Tasarısıdır. Bu yasayla kentlerin henüz sermayeye yenilenmemiş olan bölgelerinin hızlı ve ucuza kamulaştırılması ve özel sektöre aktarılması söz konusu olacaktır. Artık özelleştirilecek büyük araziler yavaş yavaş tükenirken, devlet sermayenin birikimini çok sayıda küçük arsanın birleştirilerek yenilenmesinde bulmuştur.

Afet Yönetimi ve Politik Depremlerin Altında Kalmak

Yeliz Galioglu, Fevzi Özluer

Fotoğraf: Pelin Kılıç

“Olağan hal” rejimi, Van Depremi sonrası sürecin nasıl yönetileceğine bir yanıt verememişken, bu depremin yarattığı olağanüstü toplumsal halin gerilim hattı üzerinden “afet kanununu” gündemlerimize taşıdı. İzmit, Düzce, Ceyhan, Van derken daha hala “Afet yönetiminizi nasıl yapacağız” tartışmasını yapmadan “*Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun*” Meclis’in gündemine indi. Kamuoyunun hassasiyeti ve afet yönetimi konusunda hukuki ve idari karmaşa, hükümeti hızlıca bir yasa yapmaya itti demek ise çok iyi niyetli bir değerlendirme olarak kalabilir. Bu yasa meclis gündemine gelinceye kadar kamuoyundan farklı tepkiler aldı. Bizim eleştirdiğimiz nokta deprem riskine müdahale edilmesi değil kuşkusuz; bu yasa ile deprem riskinin odak olarak görülmemesiydi. Deprem riski sadece bir kaldıraçtı. Ama afet yönetiminin değil, kentsel yıkımın yaratacağı piyasanın yönetiminin bir kaldıraçtı.

“Deprem riski”ne karşı yasa yapma söylemi tam da bu işlev üzerinden kullanıldı. Afet riski altındaki alanlara müdahale edilmesi ve bunun ivedilikle yapılması konusunda etkin bir kamuoyu olduğundan söz edilebilir. Ancak bu müdahale-

lerin nasıl gerçekleştirileceği, doğal ve yapılı çevreyle uyumunun nasıl sağlanacağı, sosyal, iktisadi ve siyasal sonuçlarının kimleri, ne biçimde etkileyeceği ve buna karşı ne tür tedbirler alınacağı soruları ve bu sorular üzerine verilen yanıtlarda anlaşmış bir kamuoyunun varlığından bahsetmek ise mümkün değil.

Amaçlanan gerçekten afet riskinin azaltılması ise, bütüncül bir yaklaşım gerekir. Afet öncesi ve sonrasına dair oluşturulmuş stratejiler, belirlenen sıra ve amaç dâhilinde uygulanmalıdır. Bir süreç yönetimi olarak afet yönetimi, belli bir sistematik içinde yapılmalıdır. Aksi takdirde, geniş ölçekli, geri dönüşü mümkün olmayan ve sosyo-ekonomik, psikolojik biçimleriyle farklı ve etki alanı itibarıyla deprem coğrafyasındaki Türkiye’nin tamamını kapsamına alacak müdahale biçimlerinin daha ciddi sorunlara yol açması ve hatta bu haliyle yeni afet riskleri doğurması kaçınılmaz olacaktır.

Toplumsal muhalefetin bu kanuna karşı oluşan tepkisini anlamak ve bunu yaymaya çalışmak herkesin görevidir. Hele ki, yapılması planlanan temelsiz ve şiddetli müdahaleleri meş-

rulaştıracak söylemler kitle iletişim araçlarında geniş yer bulmaktayken. Bu söylemlerin deşifre edilmesi ve buna karşı duran tarafların aktardığı görüş ve uyarıların da kamuoyuna ulaştırılması bu noktada önem kazanmaktadır.

Önemli yanılığlardan birisi, 'durumun aciliyeti'ne binaen *afet riskinin azaltılmasında yapılması gerekenler* konusunda uluslararası düzeyde sürdürülen tartışma ve deneyimlere sırt çevrilmesidir. Bu deneyimlerin öngerektirdiği köklü değişiklikler ve kapsamlı toplumsal, idari, mali ve hukuki dönüşümün zorluğu bahane edilerek, böylesine bir değişiklik ve dönüşümün *gerçekçi* olmadığına ima ediliyor ve görmezden geliniyor olması büyük bir politik hatadır. Oysaki asıl gerçekçi olmayan, 'doğru' adımlar atmak için kapsamlı düzenlemeler yapma zorunluluğunun göz ardı edilmesidir.

Bununla birlikte, gerçekten durumun "*aciliyeti*", deprem riskini yönetmeye yönelik bir sürecin aracı olarak görülüyor olsaydı, dünyada bu yönde uluslararası düzeyde biriktirilen deneyim ile birlikte Türkiye'de bu konuda biriktirilen bilgi, belge ve deneyimden de yararlanılır, bu gelişmelere eklenilmesini sağlayacak düzenlemelere dair getirilmiş öneriler hızla hayata geçirilirdi. Bu bağlamda afet riskinin azaltılmasına yönelik konferanslarda benimsenen politikaları kendi özgüllüğü ile bir hukuk belgesi haline getiren 1960 yılının Japonya'sı; 2000 yılının ABD'si; 2002 yılının Yeni Zelanda, Güney Afrika, Avustralya ve Ermenistan'ı; 2003 yılının Yunanistan'ı; 2004 yılının Kanada ve İngiltere'si gibi¹ Türkiye'de de afet yönetimi stratejisi oluşturulur ve eylem planı haline getirilirdi. Oysaki Türkiye bu konferanslarda yer almış olmasına rağmen sonrasında bu kapsamda atılmaya çalışılmış hiçbir adımı desteklememiş veya bu girişimlerin sürekliliğini sağlayacak kapsamlı politik değişiklikleri hayata geçirememiştir. Bu demek oluyor ki şu an, tehlikenin büyüklüğü ve müdahale edilmezse olacaklar üzerinden "*Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun*" ile kentlere yapılacak fiziki müdahalelerin yaratacağı sosyal adaletsizlikleri, hak gasplarını ve politik yanlışları meşrulaştırmaya çalışan kesimin, durumun vahametini anlamasının ve harekete geçmesinin on yıldan daha uzun süre almıştır.

Afet Yönetimi, Dünyayla Birlikte Öğrenme

1980'lere kadar, dünya genelinde, afet sonrasında oluşan zararların giderilmesine yönelik 'yara sarma' politikalarının ekseninde hareket edildiği görülmekte. Afet sonrası müdahalelerin özüne bakıldığında, afet sırasında oluşacak yıkıma ve zarara bir müdahalenin söz konusu olmadığını, yalnızca sonrasında oluşan mağduriyetlerin ve kayıpların giderilmesine yönelik yardımların toplanması ve etkin biçimde dağıtıl-

mının sağlanması ile fiziksel, ekonomik, sosyal, psikolojik yeniden yapılanma süreçlerinin başlatılması öne çıkmakta. Bu eksende yapılan müdahalelerin soruna çözüm olmadığı görülmüş durumda. Afet Yönetimine ilişkin olumsuz deneyimler, 1980'lere gelindiğinde, afet sonrası politikaların uluslararası düzeyde sorgulanmasına ve afet yönetim ve politikası ile ilgili alternatif yaklaşımların temellenmesine zemin hazırlamıştır. Uluslararası düzeyde köklü değişim yaratan yeni bir politika olan afet öncesi müdahaleler bu dönemde öne çıkmaya başlamıştır. Bu noktadan sonra, özellikle yaklaşık son on yılda afet sonrası politikaların, yerini afet öncesinde yapılacak müdahalelerin tanımlandığı afet politikalarına bıraktığı görülmektedir.

Peki, bu yeni politikanın farkı nedir? En önemli fark, bir kayıp yaşanmadan önce risklerin belirlenmesi ve olası kayıpların önüne geçilmesinin veya azaltılmasının sağlanmasına yönelik kapsamlı değişikliklerin yapılmasını öngören bir politik temele dayanmasıdır.

Afet politikasındaki bu değişimin oluşmasını sağlayan temel girişimlerin, doğanın sınırlarının uluslararası camia ve devletler rejimi tarafından da kabul edildiği ve buna karşı önlemler alınmasına yönelik Uluslararası konferansların biçimlendiği, devletleri bağlayıcı belgelerin üretildiği 1980 sonrası süreçte biçimlendiği görülmektedir.^{2,3}

BM kararları doğrultusunda 1990-2000 yıllarının "Doğal Afetlerin Azaltılmasında Uluslararası 10 Yıl" (IDNDR- *International Decade for Natural Disaster Reduction*) ilan edilmesi sürecine kadar bir dizi konferans örgütlendi. 1992 yılında düzenlenen *Rio Zirvesi* sonucunda kabul edilen *Gündem 21* adlı küresel eylem planının temel hedeflerinde afet tehlikesi altındaki alanlarda planlama ile afet yönetiminin konu edilmesi ardından 1994 yılında bu kapsamda strateji ve ilkeleri belirlemek üzere *Yokohoma Konferansı* düzenlendi. 1996 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen *Habitat II* toplantısında afet tehlike ve risklerinin azaltılması konusunda özel bir toplantı düzenlenip Birleşmiş Milletlerce rapor hazırlanması ve bu raporda afet tehlike ve risklerinin azaltılması konusunda alınması gereken önlemler ayrı bir başlık altında toplandı. 1999 yılı Kasım ayında risk azaltımı konusundaki stratejilerin uygulanması amacıyla ISDR (*International Strategy for Disaster Reduction*) adıyla BM'ye bağlı yeni bir organ tanımlandı.⁴ 2002 yılında Güney Afrika'nın Johannesburg kentinde Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen *Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı*'nda afet politikası ile ilgili risk azaltılması, planlama ve katılıma dair konular da gündeme alındı. 2005 yılında ISDR'nin Japonya'nın Kobe kentinde "*Afetlerin Azaltılması Dünya Konferansı*" düzenlendi. Kobe

1-Murat Balamir, "Afetler Politikası, Risk ve Planlama", <http://www.mimdap.org/?p=3547>, Erişim Tarihi: 06.02.12, 02:23

2-Balamir, "Afetler Politikası, Risk ve Planlama", <http://www.mimdap.org/?p=3547> Erişim Tarihi: 06.02.12, 02:23

3-T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, "Kentleşme Şurası 2009 Afetlere Hazırlık ve Kentsel Risk Yönetimi Komisyonu Raporu", <http://www.bayindirlik.gov.tr/turkce/kentlesme/Kitap4.pdf>, Erişim Tarihi: 06.02.12, 02:19

Konferansı sonucunda hazırlanan *Kobe Deklarasyonu*'nda alınan kararların uygulanacağı yeni bir etkinlik onylı olarak "Hyogo Eylem Çerçevesi 2005- (*Hyogo Framework for Action*) kabul edildi.

Gerçekleştirilmiş bu konferanslarda, afet yönetimi ile ilgili yapılması gerekenlerin kapsamının anlaşılması bakımından, Kobe Konferansı öncesinde 2003 yılında ISDR tarafından, üye ülkelere yöneltilen sorular ve bu sorular doğrultusunda hazırlanması istenilen risk yönetimi konularındaki açıklama raporlarının kapsamına bakmak gerekir. Yöneltilen soruların ana başlıklarına bakıldığında⁴;

1. Politik Sorumluluk ve Kurumsal Özellikler
2. Riskin Tanımlanması
3. Bilgi Yönetimi
4. Risk Yönetimi Uygulamaları/ Araçları
5. Hazırlık ve Olasılık Planlaması
6. Afet Risk Yönetiminde İyi Uygulamaların Gösterilmesi
7. Afet Azaltma Üzerine Dünya Konferansında Belirtmek İstedığınız Öncelikler

olarak sıralanmaktadır. Prof. Dr. Murat Balamir, bu başlıklar altında sorulan soruları, bu soruların ne anlama geldiğini başlıklar altında şu şekilde özetlemiştir⁵:

Kobe Konferansı Öncesinde

Ulusal Temsilcilere Yöneltilen Sorular

***Siyasal ve Kurumsal Adanmışlık :** Risk azalmaya özgü bir politika strateji yasa mı? Risk azaltmada su kaynakları, arazi kullanımı, sağlık, çevre, eğitimi planlama ve finans konularından sorumlu bakanlıkların eşgüdümünden sorumlu bir organ var mı? Risk azaltma işleri için ayrı bir bütçe var mı? Risk azaltma tekniklerine STK, özel kesim, üniversiteler, medya katkıda bulunuyor mu? Sektörel gelişme planlarında risk azaltma yöntemleri yer alıyor mu?

***Risk Tanımlama :** Ulusal tehlike haritaları var mı?

***Risk Bilgi Yönetimi :** Ulusal risk bilgi sistemi var mı? Eğitim-öğretim programları var mı? Araştırma merkezleri ve üniversiteler katkıda bulunuyor mu? Risk azaltmaya yönelik bilgilendirme kampanyaları var mı?

Risk Yönetimi Uygulama ve Araçları : Risk azaltmaya (sakı-

nım) yardımcı çevre yönetimi araçları ve finansal yöntemler var mı?

Afet Yönetimi ile ilgili tüm bu süreçten çıkartabileceklerimiz; afet yönetimi ile ilgili olarak idarenin yönetsel anlamda bir dönüşüme ihtiyaç duyduğu, afet süreçlerinin idarenin tek başına planlayacağı ve yönetebileceği bir süreç olmadığı, bu ekseninde de idarenin öncelikli olarak eşgüdüm sağlayan bir organ yaratması gerektiği kabullerinin ortaya konmasıdır. Bu organ bir yandan kamu kurumlarını, idarecileri, diğer yandan da toplum kesimlerini, kitle örgütlerini, sivil toplum kuruluşlarını, üniversiteleri, özel kuruluşları afet yönetim sürecinin ortak karar verici bir paydaşı olarak görmesi ve paydaşları, bu paydaşlar üzerinden tanımlanmış plan ve stratejiyi uygulayacak bütçe ile donatılmış bir kurumsallığın gerekliliğinin altı çizilmiştir.

Bu yanı sıra afet yönetimi sadece idarenin sorumluluğu, görevi ve yetkisi içinde tanımlanmamıştır. Toplum örgütleri de bu yetki ve sorumluluk ile donatılmış bir paydaş olarak görülmüştür. Bir başka deyişle yönetimci bakış açısı afet süreçlerinde de etkin kılınmaya çalışılmıştır. Devlet, toplum ve şirketlerin medya gücüyle birlikte afet risklerini engellemeye yönelik bir paradigma etrafında bir araya gelmesine dayanan, kısacası çözümü piyasaya bırakan bu strateji bile Türkiye için kağıt üzerinde kalmıştır.

Türkiye Afet Yönetiminden Ne Ders Çıkarttı

Yakın zamana kadar afet riskine karşı geliştirilen politikalar dan söz etmek pek mümkün değilken 1990-1994 yıllarını kapsayan 6.beş yıllık plan döneminde belirlenen ilke ve politikalar ile ilk defa afet öncesinde zararların azaltılması konusuna öncelik verilmiştir. Bu süreçten sonra geliştirilen politikalar ve girişimler ise çoğunlukla temenni düzeyinde kalmıştır.

Yaşanılan bir dizi afet sonrasında 1997 yılında TBMM, "Afetlerde Meydana Gelen Can ve Mal Kaybını En Aza İndirmek İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi"ni amaçlayan bir Meclis araştırması başlattı. Bu talep üzerine oluşturulan komisyon aynı yıl içinde hazırladığı geniş kapsamlı raporu TBMM Başkanlığı'na sundu.

Ancak Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik kriz gerekçe gösterilerek alınması gereken tedbirler alınmadı. Gündemdeki kanunun gerekçesinin devletin yükleneyeceği maddi külfetten kurtulmak olarak açıklandığını hatırlarsak afetlere bakış açısının çok da değişmediğini görebiliriz.

Her anlamıyla yarattığı ağır zararlar dolayısıyla Cumhuriyet tarihinin en büyük depremi olarak anılan 17 Ağustos depremi

4-UNISDR, "Who We Are" (<http://www.unisdr.org/who-we-are>) Erişim Tarihi: 22.02.12, 12:42

5-Balamir, "Afetler Politikası, Risk ve Planlama", <http://www.mimdap.org/?p=3547>, Erişim Tarihi: 06.02.12, 02:23

ve ardından meydana gelen 12 Kasım depremi sonucunda, Cumhuriyet tarihinde ilk kez, Devlet Planlama Teşkilatı, *doğal afetler* konulu *özel ihtisas komisyonu* kurulmasına ve 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı'na bu komisyonun tespit ve önerileri doğrultusunda doğal afetlerle ilgili önlemlerin ayrı bir başlık altında dâhil edilmesini kararlaştırmıştır. Ne var ki diğer ülkelere örnek teşkil edebileceği öne sürülen 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda önerilen hiçbir önlem de bugüne kadar gerçekleştirilmemiştir.

Yasalarla Yap Boz

Planlama süreçlerinde özetle aktardığımız politik hedefler belirlenmeye çalışılmış olsa da Türkiye'nin planlama ile yasa yapma arasındaki gerilimi afet yönetimi sürecinde de devam etmiştir. Büyük ve iddialı sözcüklerin kavramsal, idari, politik olarak unsurlarının inşa edilememiş olması, sonuçlarını afet ve kentleşme ile ilgili yasalarda da göstermiştir. Afet süreçlerini yönetmenin, parlamenter bürokrasi sınırları içinde görüldüğü bu otuz yıllık "afet planlaması" deneyimi, afet politikasının kurumsallaşmasını yaratamamıştır. Bu politikasız süreç nedeniyle, afet yönetimi planlamaya ve uygulamaya dönüşmemiştir.

Planlamanın imar faaliyetine indirgenmesi afet politikasının oluşmamasına zemin hazırlamıştır. Özellikle kente göçü esas alan kalkınma politikası, gecekondulaşmayı ucuz emek gücünün temel girdisi sayan siyasalar, kentsel krizi "af yasalarıyla" öteleyen kliyentalizm afet yönetimi odaklı bir kır kent politikasını sürekli gündem dışı tutmayı becermiştir.

99 yılındaki iki büyük depremin ardından 21 Mart 2000 gün ve 2000/9 sayılı Başbakanlık Genelgesi çerçevesinde, 8'i yer bilimci, 8'i inşaat mühendisi, 4'ü de diğer alanlardan (mimarlık, kent planlaması, sosyal bilimler, tıp, çevre mühendisliği vb) olmak üzere 20 uzmandan oluşan ve sekretarya işleri TÜBİTAK tarafından yürütülen Ulusal Deprem Konseyi (UDK), 9 Haziran 2000 tarihinde kuruldu.⁶

UDK rutin görevlerinin yanı sıra, kapsamlı bir çalışma olan 'Ulusal Deprem Stratejisi'ni tüm boyutları ile 2002 yılında kitaplaştırdı. İkinci bir çalışma ile de deprem alanında yapılması gereken araştırma konuları 2005 yılında tanımlandı.⁷ Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Müsteşarlığı'nın da talebi üze-

rine, dünyadaki politika değişikliklerini de göz önüne alarak, Türkiye'de hangi sistem ve yasal düzenlemelerin gerektiğini ortaya koymayı hedeflediği bir dönemde¹² *Ulusal Deprem Konseyi*'nin faaliyetlerine 6 Ocak 2007 tarihli Başbakanlık Genelgesi'yle, gerekçe bildirilmeksizin son verildi.⁸

2003 yılında İstanbul Deprem Master Planı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile Ortadoğu, İstanbul, Yıldız Teknik ve Boğaziçi Üniversiteleri işbirliğiyle 200'ü aşkın bilim insanı tarafından hazırlandı.⁹ Ne var ki planın zengin içeriğine rağmen, uygulamaya geçirilmesi aşamasında beklenen sonuç alınamadı.¹⁰

İlerleyen süreçte Deprem Şurası, Kentleşme Şurası gibi Bakanlıkça düzenlenen etkinlikler sonucunda kapsamlı raporlar hazırlandı; Afet ve Acil Durum Yönetimi (AFAD) Başkanlığı bünyesinde yer alan Deprem Danışma Kurulu (DDK) tarafından "Deprem Stratejisi Geliştirme Çalışması" süreci başlatıldı;¹¹ 2011 yılında AFAD başkanlığında hazırlanan Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı UDSEP 2023 yürürlüğe girdi.

Bu tarihsel süreç elbette daha da detaylandırılabilir. Ancak yukarıdaki aktarımlardan anlaşılacağı üzere çok sayıda girişim ya mali, yönetsel süreçlerle engellenmiş, kesintiye uğramış, politik iklimin ters rüzgârına bırakılmış ya da bu çalışmalar politik olarak güçsüz bırakılmış, bürokrasi ile seçilenler uyumlu çalışmamış, mevcut afet politikaları dahi uygulanmamıştır.

Türkiye'nin başta deprem olmak üzere afet sorunları ile ilgili hazırlanmış, altlık veya yol gösterici olarak kullanılabilceği onlarca raporu ve daha önemlisi 2004 yılı içerisinde Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nca düzenlenmiş olan 'Deprem Şurası' komisyon raporları ve 'Şura Sonuç Bildirgesi' mevcuttur. Bu raporlardaki öneri ve önceliklerin potansiyeline rağmen, "Afet Yönetimi Ülke Stratejik Raporu" Ülkenin afet konusundaki politik aksı olarak dikkate alınmamıştır.¹²

En temel kurumsal ve yasal değişiklikler dâhil on yıllardır erteleniyor; sakınım planlamasının ve bu planların her ölçekteki diğer tüm plan türleriyle bütünlüğünün sağlanmasının yasal olarak zorunlu hale getirilmesi hala gündeme getirilmiyor, planlama mevzuatı ve ilgili diğer mevzuat afet politikası

6-BELGE.net Arşivi, "Ulusal Deprem Konseyi", (<http://www.belgenet.com/deprem/udk.html>) Erişim Tarihi: 26.02.12, 22:34

7-Murat Balamir, "Ulusal Deprem Konseyi'nin kaldırılması neyin çözümüdür?", (<http://www.mimdap.org/?p=365>) Erişim Tarihi: 26.02.12, 22:43

8-Radikal Gazetesi İnternet Baskısı (03.02.2007), "Ulusal Deprem Konseyi 'yıkıldı' " (<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=211914>) Erişim Tarihi: 26.02.12, 22:38

9-F.Saka, Tempo Haberi (22.09.03), "Master Planına 33 Yasa Engeli", (www.kentsyenyileme.org/dosyalar/master02.doc) Erişim Tarihi: 26.02.12, 23:41

10-Ö. Gürleye ve E. Engin, Birgün Gazetesi İnternet Baskısı (27.06.07), "Partiler Depremi Yok Sayıyor" (http://www.birgun.net/actuel_2007_index.php?news_code=1182870716&year=2007&month=06&day=26) Erişim Tarihi: 26.02.12, 23:45

11-Başbakanlık Afet Ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, "Ulusal Deprem Stratejisi Ve Eylem Planı 2012-2023", (<http://www.afad.gov.tr/belgeler/udsep2023-anametin-tr.pdf>) Erişim Tarihi: 27.02.12, 01:03

12-T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, "Kentleşme Şurası 2009 Afetlere Hazırlık ve Kentsel Risk Yönetimi Komisyonu Raporu", (<http://www.bayindirlik.gov.tr/turkce/kentlesme/kitap4.pdf>) Erişim Tarihi: 06.02.12, 02:19

doğrultusunda güncellenmiyor. Afet politikasının yaratacağı dönüşümün sosyo ekonomik süreçlerde adaletsizliğe ve eşitsizliğe yol açmaması üzerine kafa yorulmuyor. Afet politikası için, temel hakların sınırlandırılması hususu, insanca yaşam koşulları gözetilerek kurumsallaşmıyor.

Ulusal bir afet koordinasyon ve veri merkezinin kurulması ve afet bilgi bankası için teknolojik altyapının kurulması konularında gerekli yasal düzenlemelerin yapılması, kalifiye çalışan kadrolarının yetiştirilmesi ile bu konuda bütçe oluşturulmasına dair¹³ bütünlüklü bir düzenlenmeye gidilmiyor, kalkınma planlarında afetler politikasını değerlendirmede hala tutarlı bir sistem oturtulamıyor. Bugün ise edinilen onca kötü deneyim unutulurken bu sorunlar bir kez daha görmezlikten geliniyor ve Türkiye'ye *çözüm olarak* kapsamı tamamen yanlış, içeriği şüphe uyandıran bir yasal düzenleme sunuluyor.

SONUÇ

Türkiye'nin afet yönetimi politikasının gelişim, dönüşüm ve çöküşünü kalkınmaya odaklı kentsel gelişim dinamikleri içinde değerlendirmek gerekir. Bu eksende, hem devlet, hem de özel girişimler için, deprem riskine karşı önlem almak ve afet yönetimiyle ilgili idari, mali ve hukuki bir bütünlük içinde karar ve eylemler üretmek, ekonomik büyümenin sırtında kambur olarak görülmüştür. Afet yönetimini sermaye bir maliyet kalemi, kar oranları önünde bir engel olarak algılamıştır. Devlet ise afet yönetimi süreçlerinin çok paydaşlı inşası konusunda katıldığı Uluslararası anlaşmalara karşın, bu çok paydaşlı yönetimi ve afet yönetimine katılımı dahi bilindik merkezîyetçi devlet refleksini tehdit eden bir unsur; mali, idari ve hukuki bir yük olarak algılamıştır. Afet yönetim süreçlerini inşa eden erken kapitalistleşmiş ülkeler açısından, uzun vadeli büyüme stratejilerinin önemli bir risk giderme kalemi olarak ortaya çıkan afet yönetimi, geç kapitalistleşen Türkiye devleti ve sermayesi için kısa vadeli birikim rejiminin önünde her daim bir sorun olarak dikilmiştir.

Afet politikası Türkiye'de sık sık yaşanan depremlerden, sellerden ve yaşanan kuraklıklardan hemen sonra gündeme gelmiş, bir süre kamuoyunun gündeminde kalmış ve sonrasında gündemden düşmüştür. Bu kısa süreli hafızanın nedenlerini, devletin orta ve uzun vadeli politika ve eylem süreci tanımlayamamasını, akademik çevrelerce tanımlanan politikaların hayat bulmamasını salt kapitalist birikim süreçleriyle izah etmek ise yeterli olmayacaktır. Türkiye bürokrasi, idare ve yasama organı seçkinlerinin oluşturduğu sınıfsal çıkarlar kümesi afet yönetimi konusunda uzun vadeli plan ve program oluşturmaya izin vermemektedir. Türkiye'de kesintili bü-

rokrasi, sürekliliğini yitirmiş idare ve seçim siyasetine endeksli yasama faaliyeti tüm toplumun ortak çıkarına olan "afet yönetimi" konusunda sorumluluk almak yerine, afet sorununu ileriye havale eden bir süreçle kendi varlığını devam ettirebilmiştir. Uluslararası toplantılarda afete karşı tedbir politikalarının zemini olarak kabul gören "yönetişim" diğer adıyla çok paydaşlı yönetim anlayışı geçtiğimiz on yıl içinde Türkiye idarecilerinin ve hükümetinin diline pelesenk olsa da bu anlayışın karşılığı olacak katılım mekanizmaları, şeffaf yönetim, bilgi ve belgelerin paylaşımında açıklık gibi yönetim kriterlerini dahi yerine getirememiştir. Devlet rejimini, merkezîyetçi ve otoriter bir temelde besleyen yönetenler, afet öncesi ve sonrası süreçleri, temel hak ve özgürlüklerin korunması esasına dayalı olarak kurgulamak yerine; tüm bu süreçleri ekonomik büyümenin bir olanağı haline getirecek pragmatik bir temelde biçimlendirmiştir. Bunun sonucunda her afet süreci aynı zamanda yeni yatırım olanakları olarak algılanmış, neredeyse felaketleri bekleyen bir ekonomik düzen inşa edilmiştir. Bu felaket ekonomisine uygun olarak biçimlenen siyasal algı da eninde sonunda deprem gibi önemli afet süreçleri konusunda kendiliğindenci bir yaklaşımı üzeri örtük olarak içselleştirmiştir. "Hele bir afeti yaşayalım da nasıl olsa hallederiz", bakış açısının toplum tarafından giderek içselleştirilmiş olması karşısında da deprem korkusu yaşayan geniş halk kitleleri ile bir yönetim politikası kurgulayacak eylem planları geliştirme gereği de duyulmaz olmuştur.

Tüm bu süreç göz önüne alındığında "*Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun*" bu kısa vadeli büyüme politikasının bir hareket alanı olarak görülen kentsel arsanın ve kırsalın yeniden temellükünün bir aracı haline gelmiştir. Bu araç önümüzdeki günlerde sıkça kullanılacak bir kentsel dönüşüm ve göç sürecini tetikleyecek hukuki, sosyal ve ekolojik sorunları beraberinde getirecektir. Devletin bu afet politikası egemenliğini kurar ve sosyal, ekolojik, ekonomik zorunluluklar sosyal adalet, temel haklar ve özgürlükler temelinde gündemleştirilmezse, 30 yıldır bir ileri iki geri bir biçimde kargaşaya dönüşen afet yönetimi toplumsal yıkımı hızlandıracak gibi aynı zamanda ileriye dönük bir kapitalist sermaye birikimi stratejisi izleyecek olan piyasa overlokçularının da kabusu haline gelecektir. Ama anlaşılacak odur ki Türkiye'nin kısa vadeli büyüme stratejisi, devletin ve sermayenin "afet riski" sopası altında terbiye edilmiş geniş kitleler için bir sürgünü hazırlarken; kentsel rantın, kırsalın yeniden sahiplendirilmesini örgütleyiyor ve orta vadeli dahi olsa afet politikası inşa edilmemesi stratejisine dayanıyor.

13-S.S. Durduran ve A.Geymen, "Türkiyede Afet Bilgi Sistemi Çalışmalarının Genel Bir Değerlendirmesi", (<http://www.gapsel.org/condocs//ekutuphane/52.pdf>), Erişim Tarihi: 04.03.12, 02:05

Pılı, Pırtı ve Diğerleri: Tarım İşçiliği ve Güvencesizleşme Üzerine Bir Kaç Not

Ethemcan Turhan

“Taşköprü’nün bu yakasında, yüzyıllar görmüş ırgat pazarının ırgat kaynaşan kalabalığına sigaralarının neşeli dumanlarını salarak kahve, çay, nar, koruk şurubu, limonata, buzlu ayran için “ağa”lar memnundurlar. ırgat boldur, Çukurova tarlalarındaki işe yetecek insan gücünün çok üstündedir. Haftalıklar düşecek, pamuk ucuza elde edilecektir.

[...]

ırgat adı altındaki bir takım insanlar değil, paçavra yığınları beklemekten usanır. Birden deli bir sağanak... Ortalık sel sele gider. Ardından güneş. Tırnağına kadar sırlıklam paçavra yığınlarından dumanlar tütmeye başlar.”

Orhan Kemal, Bereketli Topraklar Üzerinde (1954)

Neoliberal İslam’ın gemi azıya aldığı kalkınmacı devlet ahvalinin Türkiye tarımında açtığı derin yarılmanın giriş ve gelişmesi üzerine (kimi zaman ulusalcılığa düşmekle birlikte) çok kereler yazıldı çizildi.¹ Marshall yardımından başlayıp, 12 Eylül sonrası muhafazakar neoliberalleşmeye, 90’larda zorunlu göçten, GAP’tan, 2001 sonrası Dünya Bankası güdümünde gelişen tarım politikalarına kadar pek çok meselesi kapsayan pek çok yayının ortak olarak bahsedip de geliştirmedeği bir konunun ise ucu hep açık kaldı: Türkiye’de tarımın görünmez elleri, kolları olan “mecburlar ordusu”, mevsimlik tarım işçileri.² Yani Orhan Kemal’in sosyal adaleti merkeze alan gerçekçi romancılığının diliyle mülksüzleştirilerek “paçavra yığınları”na dönüştürülmüş emekçiler.

Türkiye’de tarımda güvencesizleştirmeden bahsedecek olduğumuzda herhalde başlamamız gereken yer sosyal güvencesiz, insani olmayan yaşam koşulları içinde yaşayıp, çalışan ve karşılığında saati 2-3 TL’ye denk gelecek ücretlere sofralara yemek, fabrikalara pamuk taşıyan bu kır emekçileri olacaktır. Bu emekçiler, Türkiye tarımının o kadar görülmeyen yüzüdür ki ne sayıları hakkında bir resmi istatistik, ne de devletin “iyileştirme” dediği aslında kırılğanlığın sabitlenerek resmileştirilmesinden başka bir şey olmayan genelgeler dışında bir düzenleme bulunur. Zorunlu göç, mülksüzleşme ve yoksulluğun kesişme noktasında kendi topraklarından çıkartılarak en yakın şehirlerin çeperlerine hapsedilen, tarımdaki ucuz ve güçsüz işgücünü oluşturduklarından devlet ve ser-

maye aklınca korunması gereken bu emekçilerin yaşama ve çalışma koşullarına bakıldığında “korunan güvencesizlik” görülebilir. Bununla ne kastettiğimi açıklamaya çalışayım.

Neoliberal çağda “özgür ol(a)mayan bir emek biçimi” olan mevsimlik tarım işçiliği dışlanmanın ve sömürünün içselleştiği bir alandır.³ Türkiye’de ezici bir çoğunluğu Kürt ve Arap olan mevsimlik tarım işçileri, emek yoğun tarımsal üretiminin muhtemelen doğal faktörler ile birlikte en önemli girdisidir. Yakın Ertürk’e (1994) göre topraktan koparak serbest dolaşıma giren emeğin bir kısmı güvencesiz iş gücü olmak üzere yüzünü şehirlerin çeperlerine daha dezavantajlı diğer kısmı da tarımsal işgücüne dönmüştür.⁴ Bu farklı mekanlardaki emek biçimlerinin kentli sermaye birikimine cansuyu olan ucuz ve güvencesiz işgücü sağladığı açıktır.

Çoğu zaman borçlanma yoluyla tarım aracıları ve/veya toprak sahipleri tarafından bir mevsim önceden kendine bağlanan bu kır emekçilerinin çalışma koşullarının da gündemleştirilmesi gerekir. Çukurova’nın yakıcı sıcağından, Ordu’da yağmur altında fındık toplamaya günde 10 saate yakın çalışan bu emekçilerin mevsimlik tarım işi ilişkilerinde Büke ve Çetinkaya’nın (2009) da belirttiği gibi işçi sağlığı ve iş kazaları konularında geçer akçe “insaf”tır. Diğer bir deyişle, topraktan, sosyal güvenlik ağlarından ve sosyal çevresinden kopan, emeği değil içinde bulunduğu işgücü piyasası koşulları serbest olan işçi, kendi emeği üzerinden nemalanan işveren ve tarım aracısının insafına kalmıştır.

Makineleşme, üretim ilişkilerindeki konumlanış ve benzeri faktörler işgücünün kırdan kente göç etmesinde itici faktörleri oluştururken, aynı zamanda göç eden kitleler de gittikleri mekânın biçimselleşmesi ve üretimin örgütlenmesinde etkili olmaktadır.⁵ Emek yoğun tarımın can damarı olan güvencesiz işgücü, Çukurova’da bahar aylarında insan emeğiyle toprağın renginin kahverengiden sera şeritleri beyazına, sonra içine dolan ürünle yeşile ve tekrar kahverengiye şeklinde tezahür eden dönüşüm içinde bu mekânı şekillendiren/biçimlendiren emeğin ta kendisidir.

1-Meseleyi tam kavrama endişesine düşmeden faydalanılabilecek birkaç kaynak: Aysu, Abdullah (2002) Tarladan Sofraya Tarım, Su Yayınları: İstanbul, Günaydın, Gökhan (2010) Tarım ve Kırsallıkta Dönüşüm, Tan Yayınları: İstanbul, Tokalak, İsmail (2010) Küreselleşme Kışkacında Türk Tarımı, Gülerboy Yayınları: İstanbul.

2-Bu terimi Atakan Büke ve Özgür Çetinkaya’nın Doğudan dergisinin Temmuz-Ağustos 2009 tarihli 12. sayısında yayınlanmış olan “Emek Yoğun Tarımsal Üretimin Mecburlar Ordusu: Türkiye’de Gezici Mevsimlik Tarım İşçileri” başlıklı makalelerinden ödünç aldım.

3-Gürsoy, Ö. B. (2010) “Bir yaşama biçimi olarak dışlanma: Türkiye’de mevsimlik tarım işçiliği”, Buğra, A. (ed.) “Sınıftan Sınıfa: Fabrika Dışında Çalışma Manzaraları” içinde, sf. 33-65, İletişim Yayınları: İstanbul.

4-Ertürk, Yakın (1994) Patterns of Child Labour in Rural Turkey, ILO Yayınları: Ankara.

5-Müftüoğlu, B. G. ve Hacısalihoğlu, E. (2008) Emekçilerin Gündelik Hayatını Görünür Kılmak: “Bereketli Topraklar Üzerinde”, Çalışma ve Toplum (3), sf.43-67.

Büke ve Çetinkaya'nın (2009) belirttiği gibi mikro düzeyde işçinin kendi emeği üzerinde söz sahibi olmasını engelleyen enformel ilişkilerin çözülebilmesi için işçilerin özörgütlenmesi ve "öznenin sesini duyulur kılmaya" yönelik mücadelelerin birleştirilmesi gerekmektedir. Bu da ancak bütünlüklü bir sosyal politika altında emekçilerin kendi kendilerini temsil ettiği, ne aracının ne toprak sahibinin "insafına" kalmadığı koşullar altında mümkün olacaktır. İlk başta yarı-feodal toprak sistemiyle, daha sonra mülksüzleştirme yoluyla ırgatlaştırılmış kitlelerin çevresel ve sosyal risklerden korunmaları ancak bu yolla gerçekleşebilir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın 24.03.2010 tarihli ve 2010/6 sayılı Başbakanlık genelgesi ile başlattığı "Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının Geliştirilmesi Projesi" (METİP) bu noktada "insaf"ı merkez alan, hayırseverliğe prim veren ve güvencesizliği sürekli kılan bir politikanın yüzüdür. 2012 yılı bütçesi 21 milyon TL olan bu projenin uygulamasına bakıldığında işçilerin örgütlenmesinin önünde duracak biçimde fiziksel (yerleşik olmayı engelleyecek ama görünürde iyileştirme sağlayan altyapı) ve sosyal düzenleyici (düzenli jandarma kontrolü, takip vs.) girişimler yoluyla mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve yaşama koşullarını "iyileştirmekten" çok ucuz işgücü statüsünün bozulmasını engellemek için bu emekçileri denetleyici bir biçim aldığı görülecektir. 2010'da harcanan 44 milyon TL ve 2011'de harcanan 27,5 milyon TL'nin aslan payının geçici konut sözkonusu bile edilmeden mülteci kamplarını andıran

çadır alanlarının sağlamaştırılmasına ayrılmış olması devletin meseleyi "fiziksel şartların kötülüğü"nden öte göremediğinin bir kanıtıdır. Jon Barnett'in belirttiği gibi sosyal ve çevresel risklere karşı kırılğanlığın kendisinden daha kötü olan şey bu kırılğanlığın istatistiklere bile yansımayaçak şekilde dikkate alınmaması, gözardı edilmesidir.⁶ Türkiye'de METİP projesinin ve başbakanlık genelgesinin yürürlükte olduğu son üç yıl içinde hala mevsimlik tarım işçilerinin ne sayısına, ne yaşama koşullarına, ne de iş ilişkilerine dair kapsamlı verilerin toparlanıp yayınlanmamış olması olsa olsa bu bilmezden gelmeliğin, gözardı etmenin yansımasıdır. Bu zihniyete göre toplumun en alttaki kesimini oluşturan tarım emekçilerinin koşullarının iyileşmesi ancak devlet eliyle olacaktır. Zira bu kesimin özörgütlenmesi ve güvencesiz çalışma ve yaşama koşullarına 2007'de Çukurova'da 50.000 kişinin katıldığı grev⁷ gibi başkaldırması muktedirler için tehlike oluşturmaktadır. Bu vesileyle devlet güvencesizliği korunur/sürdürülebilir kılmakla öznesi olan kitleleri biyopolitikanın konusu olacak bir dengede tutmaya çalışmaktadır. Bu biyopolitikayla bir yandan "artık nüfus"⁸ olarak görülen emekçilerin hayatlarını kendi ellerine alacak özörgütlenmeleri engellenirken, bir yandan isyan etmemeleri için günü kurtaran müdahaleler uygulanmaktadır.

Türkiye'de ekososyalist bir tahayyülün ekolojisi köleleştiren tarım politikalarıyla içiçe düşünmesi gereken en önemli meselelerin başında emeği köleleştiren mevsimlik tarım işçiliği gelmelidir. Her sene Türkiye'nin doğusundan 7-8 aylığına pilisını pırtısını toplayıp yollararak dö-külerek, ekolojik ve ekonomik krizinin kesişim kümesinde yaşayan bu emekçileri güvenceli, özörgütlü, aracsız ve görünür kılmayan her hangi bir düzenleme ekososyalist bir geleceğin parçası olamaz. Başka bir deyişle üretimin ve paylaşmanın yüzü olan tarlalar, *diren-işin tarlaları* olmadan ekososyalist bir geleceğin gelmesini beklemek ancak hayal olacaktır. Ekolojik krizin kapitalizmin krizinden ayrılamayacağı fikrinin ışığında ekolojist mücadelenin sınıf siyasetiyle kesişim kümesinde mevsimlik tarım işçilerinin özörgütlenmesi ve adil bir gelecekte emeklerinin onurlu karşılığını alabilmeleri için ekososyalist bir geleceğin tarım işçiliğini sorunsallaştırması kaçınılmaz bir görev ve mücadele alanı olarak karşımızdadır.⁹

6-Barnett, J. (2001) "The Meaning of Environmental Security", Zed Books: Londra.

7-Bu tecrübe değerli olmakla birlikte tarım araçlarının örgütlenmesinden romantikleştirmek gerekir.

8-Özlüer, F. (2008) "Bütün mümkünlerin kıyısındaız: Ekososyalist bir kır kent hareketine doğru", Planlama (42) 39-58.

9-Turhan, E. (2011) Karpuzlar ve İnsanlar Hakkında: Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçiliğinin ve Tarımdaki Neoliberal Dönüşümün Politik Ekolojisi Yolunda, Praksis (25), 69-87.

Hindistan'da Çiftçi İntiharları ve Ötesi

Olca Bingöl

"Yeşil devrim" 1960'larda tüm dünya ölçeğinde tarımın kapitalistleştirilmesinin yeni aracı olarak doğdu. Genetik mühendisliğinde yaşanan sıçramaların yarattığı teknikler, kimyasal gübre, ilaç ve yoğun sulamaya dayalı uygulamalar son kırk yılda hızla pazarlandı. Bu endüstriyel tarım, Hindistan'ın birçok bölgesine de uygulandı. Hindistan'da bu uygulamalar son otuz yılda dört önemli sonuç doğurdu: Geleneksel, kendine yeter ve süregiden yöntemden tek tip ve sürdürülemez üretime geçilmesi; çiftçiler arasında yaşanan şiddet ve toplumsal çözülme; küçük çiftçilerin topraklarını büyük ticari çiftlikler veya sanayiler lehine kaybetmeleri; küçük çiftçiler arasında görülen çok yüksek intihar oranı.

Çeşitliliği Çoğaltmak veya Monokültür

Hindistan geleneksel tarımında, rüzgar kırıcı olarak ağaçların

kullanıldığı küçük parçalı topraklarda ekim yapılmaktaydı. Bitkisel ve hayvansal üretimin birbirini desteklemesi için eşanlı ve münavebe ile uygulanmaktaydı. Toprağın denge durumunu kurması, kuraklık veya muson gibi şiddetli doğa olaylarından sonra toprağın kendisini yenilemesine olanak sağlayacak temel metodlar tarımın tarihsel deneyimi ile elde edilmişti¹. Bu tarihsel deneyim, üretken bir ekosistem yaratmış ve Hindistan'ın değişken iklim şartlarına uyum gösterecek şekilde evrilmişti². Biyofizikçi A.V. Balasubramanian'un kurduğu "*Hint Bilgi Sistemleri*" isimli merkezde yapılan araştırmada küçük çiftçilerden oluşan toplulukların özgülediği tarımsal üretimin ekosistemle bütünleşecek modeller ortaya çıkardığını kanıtlamıştı.³

Yeşil Devrim ve dolayısıyla kapitalist ve endüstriyalist tarım bu uyumu bozdu. Toplumu ve ekolojiyi bu anlayışın ve

1-Das, Raju J. "Hindistan'ın Yeşil Devriminin Coğrafi Eşitsizliği." *Journal of Contemporary Asia* 29.2 (1999): 167-86. Web. 5 Oct 2009.

2-Das, Raju J. "Hindistan'ın Yeşil Devriminin Coğrafi Eşitsizliği." *Journal of Contemporary Asia* 29.2 (1999): 167-86. Web. 5 Oct 2009.

3-Newman, Bryan. "Acı Hasat: Çiftçi İntiharı ve Çiftçi İntiharı ve yeşil devrimin Pencap'taki görünmez sosyal, çevresel ve ekonomik etkileri." *Gelişme Raporu* No. 15. Ocak 2007. İlk sırada Gıda: Gıda ve Gelişme Politikaları Enstitüsü

pratiğin tam tersi biçimde örgütledi. Yeşil devrim etkisiyle çeşitliliğe ve münavebeye dayanan üretim biçimi, tek bir ürünün ekildiği monokültür tarım biçimine evrildi. Bu dönüşümden öncelikle toprak olumsuz etkilendi. Büyük arazilerde ekim gerektiren monokültür üretim, daha fazla alanı tarıma açtı. Monokültür, milyonlarca ağacı ve bu ağaçların varoldu ekosistemleri yok etti ve türdeşleştirdi. Bunun yanında artık tek tip üretim yapılmasından kaynaklı olarak, toprağın çeşitli bitkilerden alacağı besin tektipe indi. Münavebe ve nadas uygulanmaması da toprağın daha fazla sömürülmesine yol açtı. Kullanılan tek tip tohum, yüksek miktardaki kimyasal gübre ve ilaçlarla zarar gören toprak, su ile birlikte genetik olarak iyice daralmış bir tarımsal biyoçeşitlilikle karşı karşıya kalındı. Yüzyıllarca bulunduğu iklim ve diğer şartlara uyum göstermiş tohumlar yerine kullanılan yeni tohumların hafızalarının kıt ve kısıtlı olması, şiddetli ve ani iklimsel etkili değişikliklere dayanıksız oluşu felaketin kilidini açtı. Çiftçiler büyük kayıplar yaşadılar, ürünlerini kaybetmiş olmanın yanısıra, sadece satın alarak sahip olabilecekleri tohum, gübre ve pestisitlerin yüksek faiz döngüsünde hapsolmuş oldular.

Tohuma İntihar Ekmek

Şirketler, *Yeşil Devrim*den bu yana, tohum ayırma ve saklamayı patentler ve genetik mühendisliği ile engelledi. Bu da yoksul çiftçilerin her ekim döneminde yeniden ve yeniden tohum satın almasına yol açmaya başladı. Bu tür harcamalar, yoksulluğu arttırdı. Tarımda makineleşme ve üretim araçlarından yoksunluk çiftçileri borç batağına itti. Dış girdilere bağımlı olmadan kendi tohumunu seçme, saklama ve yeniden üretme bilgisinin kaybolması tam da bu yoksulluk halinin temel yapı taşı oldu. Hem ekonomik hem de sosyal çıkmaz içindeki çiftçilerin derin feodal ilişkiler ve kast yapısının da etkisiyle güvencesizlikleri sosyal ve siyasal bir krizi tetikledi. Bir sonraki ekim döneminde ürünü olacak mı? olacaksa ne kadar olacak? o ürünü alabilmek için gereksinim duyacağı girdileri satın alabilecek mi? tefeci ve bankalara borçlarını ödeyebilecek mi? sağlıkla ilgili gereksinimlerini karşılayabilecek mi? sosyal harcamalarını yapabilecek mi? Gibi soruların yarattığı belirsizlikler ve üretim araçlarından kopuş, çiftçiyi modern zamanın proleterine dönüştürmeye başladı. Çiftçi, yaşama hakkına dair bile bir güvence duymaz oldu. Bu güvencesiz halden kaynaklı yüksek kaygı ise çiftçilerin kendi köyleri ve aileleri içinde ilişkilerini zayıflattı, çaresizliğin tesellisi ise çoklukla tarım ilacı içerek intihar oldu.

İntihar eden çiftçiler çoklukla sosyal ve ekonomik yönden dezavantajlı diye tanımlanan 'Geri Sınıf'lardan-*Backward Classes* ve aşağı kasta ait topluluklardan. İntihar edenlerin dikkate değer bir diğer kısmı ise geleneksel olarak tarım

yap(a)mayan kastlardan. Bu kastların üyeleri yerel pazarlarında yerel ürünlerin yerini endüstriyel ürünlerin almasından kaynaklı yaşadıkları iş ve pazar kaybı sonrasında tarım yapmaya başlayanlar. Bu yeni üreticiler yoksullaşmadan kaçmak isterken kendilerini çok büyük borç içinde bulma çaresizliğini yaşamış olanlardı.⁴

GATT, DTÖ, IMF ve 250 Bin Çiftçi İntiharı

Yeşil Devrim'in oluşturduğu yapı, sebep olduğu yıkımlar 'Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması' (GATT) Uruguay turunun 1994'te tamamlanmasından ardından dünya tarım pazarında tamamen kurumsallaştı. Müzakerelerin en ağırlıklı noktası tarım, fikri mülkiyet hakları gibi konulardı. Turun sonucunda GATT'in yerine geçmek ve görevlerini üstlenmek üzere *Dünya Ticaret Örgütü* kuruldu. Turun odak konuları göz önüne alındığında Monsanto, Cargill gibi ulus ötesi tohum ve kimya şirketlerinin Uruguay Turu'nun üstündeki yadsınamaz etkisi daha iyi anlaşılacaktır. Artık kuzeyden güneye doğru gıda ihracatının önü tamamen açılmıştı. Bunun hemen öncesinde Hindistan'da 1991 yılında Dünya Bankası ve IMF eliyle yapısal uyum paketi adı altında tarım ticareti liberalleştirilmiş, pamuk ekim alanı artırılmıştı. Halkın gıda ihtiyacına yönelik kullanılması gereken tarımsal toprakların önemlice bir kısmı Monsanto'ya ait BT pamuk, yani bitkiye zararlı böcek öldürücüyü kendi içinde barındıran pamuk, ekimine ayrılmıştı. 1998 yılında ise Dünya Bankası Hindistan'ın tohum sektörünü Cargill, Syngenta ve Monsanto gibi küresel şirketlere açmaya zorladı. Küresel şirketlerin neredeyse bir gecede yaptığı şey ise girdi ekonomisini değiştirmek oldu. Köylük, geleneksel tohumlar yerini kimyasal gübre ve pestisitlere gereksinim duyan endüstriyel tohumlara bıraktı. DTÖ'ye imza veren Hindistan'da 1995'ten bu yana 250 binden fazla çiftçinin intihara teşebbüs ettiği rapor edilmiş durumda. Her 30 dakikada bir çiftçinin intihar etmesine denk gelen bu sayı, dünyadaki en geniş intihar dalgası anlamına geliyor. Hindistan'la Avrupa Birliği arasında 2011 yılında imzalanan Karşılıklı Ticaret ve Yatırım anlaşması (BTIA) sonucu Hindistan pazarının yüksek oranda destek alan Avrupa ürünleriyle dolması tehlikesi de şimdilerde Hindistan'ın çiftçilerini tehdit eden diğer önemli konu. Özellikle süt ve süt ürünleri konusunda 27 Avrupa ülkesinden gelecek ve Hint piyasasında fiyat açısından rekabet edilemeyecek AB tarafından sübvansız edilen ürünler yüzünden, zarar görecek. Kadınların yoğun olarak istihdam edildiği bu alanda beklenen iş kayıpları sebebiyle yeni bir intihar dalgasından korkuluyor.

Tekstil ve Konfeksiyon Sektöründe Sıçrama

Hindistan'de bu intihar vakalarını ve tarımsal yıkımı tetikleyen diğer bir süreç ise Endüstriyel tarımın beslediği diğer sek-

4-Vasavi, A.R.. "İntiharlar ve Hindistan'ın Tarımsal İstirabı." South African Review of Sociology 40.12009 94-108. Web. 27 Aug 2009

törlerin emeği ve doğayı gaspıyla biçimlendi. GATT'a imza vermesinin ardından Hindistan'da tekstil, hem üretici firma sayısı hem de üretim hacmi açısından birden atağa geçer. Sadece iki bölgede 11.5 milyar dolarlık döviz girişi olur ülkeye. Küresel konfeksiyon ihracatının % 60'ı bu sanayiciler tarafından yapılır. Tabi bunca gelir sağlayan sanayi, pamuk fiyatı yükseldiğinde de sürece şiddetle muhalefet eder. Yaptıkları muhalefetin öznesine pamuk üreticisini koyan sanayiciler hükümete yönelik güçlü bir lobi çalışması yürütürler. Söylem ise hep aynıdır: "*Milyonlarca insan işsiz kalacak, önlem alın*". 2011 yılında tek bir bölgede 4.000 kadar tekstil sektörü çalışanı, küçük ve orta ölçekli tekstil üreticisi ile birlikte yürüyüş yapar. Sanayicilerin talebi, tekstil sektörüne pamuğun serbestçe girişinin sağlanmasıdır. Bu talebi ise trajik bir biçimde işçi sınıfı dillendirir. Taleplerin hükümete örgütlenmesi ve güçlü sanayici lobisi ile birlikte pamuk üzerindeki ihracat destekleri hızla geri çekilir, ithalat tarifesi kaldırılır ve böylece ülkeye dışarıdan pamuk ithalatının önü açılmış olur. Bu uygulama ile Hindistan artık pamuk ihracatı da yapamaz olur. Bundan zararı bir kez daha pamuk üreticileri görür.

Ekolojik ve Yapısal Yıkım

Tekstil sektöründeki bu sıçrama ve kamu politikalarının sanayicilerin taleplerine göre oluşturulmasından sadece pamuk üreticileri zarar görmedi. Bölgede sulama amacıyla toplanan yağmur suları, tekstil işleme ve boyaması sırasındaki işlemlerden kaynaklanan şiddetli kirlilikten etkilendi. Yağmur sularının kirlenmesine karşı çiftçiler ayaklanınca devletin yaptığı tek şey, kamulaştırma yoluyla 62 hektar araziyi şirkete vererek 6 metre derinliğinde bir çukurda bu atıkların depolanmasını sağlamak olmuştu. Bu süreçle mücadele etmek yerine kirliliğe sebep olanların desteklenmesi, çiftçilerin topraklarının endüstri tarafından gaspını katmerledi. Tarım topraklarına yakın alanlardaki tekstil işletmelerinin kirliliğini deşarj etmesiyle, pek çok toprak işe yaramaz, tarım yapılamaz hale geldi. Hindistanlı çiftçiler için çare, toprakların elden çıkartılması olarak sunuldu. Hindistan'da kolonyal dönemden kalma ve hala yürürlükte olan '*Toprak Temellük Kanunu*' gereği, devlet sanayi lehine çiftçilerin topraklarına el koyabilmekte ve bu toprakları ihtiyaç duyan, talepte bulunan sanayi işletmelerine dağıtabilmektedir. 600 milyon çiftçisi ve 200 milyon tarım işçisi olan Hindistan'da devletin tarımdan desteğini çekmesi, çiftçileri muson yağmurlarının ve pazar ekonomisinin insafına bırakması, doğal varlıklarla ilgili ulusal politikaların gerçekte sadece ve sadece iş dünyası ve sanayicilerin yararlanacağı şekilde işletilmesi, intiharlar yanında sosyal çözülmeyle tetikledi. Toprak gaspları, ekolojik yıkım ve çiftçiliğin, köylülüğün yok edilmesi politikaları özellikle kadınların, informal sektör içinde çalışmasına yol açtı.

Kadınlar: Görünmez Emek

Hindistan'ın emek gücünün %53'ü, tarımda çalışan kadın nüfusu saymazsak, ev-eksenli çalışan⁵. Bu 30 milyon ev-eksenli çalışana tekabül ediyor. Ev-eksenli çalışmadan kasıt *bidi* (el yapımı, geleneksel sarma sigara) yapımı, tütsü çubukları yapımı, dikiş, nakış, mamul gıda üretimi, hazır konfeksiyonda parça işi gibi daha birçok iş. Bu işler sigorta, sağlık güvencesi, belirli süreli sözleşme, sabit belirli maaş/ücret ödemesi, iş güvencesi, iş güvenliği, hastalık izni, çocuk bakımı, süt izni gibi örgütlü işçilerin sahip olduğu hakları barındırmıyor. İşyerleri kayıtlı işyerleri değil. Çoklukla evler veya kayıtdışı atölyeler. Tamamen görünmez durumdadır. Hem kamusal alanda çalışmadıklarından fiziksel olarak, hem de kayıt dışı ve parça başı çalıştıklarından emek açısından. İnfomal sektör içinde değerlendirildiğinde bile en zayıf ve savunmasız olanlar ev-eksenli çalışanlar. Topraklarını ve tüm geleceğini kaybetmiş bir ailenin eve ekmek getiren tek bireyi olsa bile ne yasal olarak ne de aile ve toplum içinde işçi olarak tanımlanıyorlar. Kırdaki kalanlar, kalabilenler için durum daha iyi sayılmaz. Uzun zamandır bilindiği üzere çiftçilik, icarcılık ve tarım işçiliği yoksullar ve özellikle yoksul kadınlarla çok ilgili kavramlar. Hindistan'da yabancı otlarla mücadele özellikle kadınlar tarafından elle toplamak suretiyle gerçekleştirilir ve bu iş kadınların önemli gelir kaynaklarından biridir. Ancak bu kadınların tarımda yaptığı tek iş değildir. Ekim, dikim, hasat ve harman savurma gibi işler de hem kadın hem erkekler için temel tarımsal çalışma alanlarıdır. Herbisit toleranslı tohumların ekilmeye başlamasıyla birlikte yabancı ot sökülme/ayıklama için kırdaki çalışan çok sayıda kişi, özellikle kadınlar, gelir kaynaklarını kaybetmiştir. Bunun yanında, Hindistan'da bir çok kadın halen yasal olarak toprak üzerinde intifa hakkı sahibi olamadığından, resmi olarak tarım yapmıyor sayılıyorlar. Tüm tarımsal yardımlardan, kredi ve hibe imkanlarından yoksun kalan kadınların intihar etmeleri durumunda aileleri intihar eden çiftçilere ödenen tazminata bile hak kazanamıyor. Çiftçi intiharlarında durumun vahametini belirtmek için yapılan 'Her 30 dakikada bir çiftçi intihar ediyor' uyarısının da içinde sayısal olarak kadın intiharları bu nedenle dahil edilmemiş durumda. Kadın genel olarak ayrımcılığa uğrarken, kırdaki ayrımcılık çoklu hale geliyor kadın için.

Çiftçilerin, köylülerin ve kırdan kente zorunlu olarak göç etmek durumunda kalmış veya kendi toprağında işçi haline gelmiş tüm kadın ve erkeklerin kendi öz örgütlerinin yönlendirmesiyle demokratik, ekolojik, eşitlikçi, sosyal ve küresel dayanışma içeren bir mücadele zemini için intihar çok erken, direniş ise çok geç bir yol haline dönüşmeden yola çıkmak gerekir. Hindistan'ın kadın ve erkekleri için uzak olmayan Türkiye için de değil; çünkü *uzak diye bir yer yok ve paylaştığımız gökyüzü buluşturuyor bizi*.

5-<http://homenetindia.org/aboutus.html>

Morales Hükümeti: Kılık Değiştirmiş Neoliberalizm mi?

Federico Fuentes

Çeviren: Umud K. Dalgıç

Bolivya on yıldan uzun bir süredir kökten bir dönüşümün gerekliliğini ve mümkün olduğunu gösteren kitlesel ayaklanma ve eylemliliklerle sallanmakta.¹ 2005'te, ülkenin su ve gaz savaşlarında başı çeken toplumsal hareketler o zamandan beri büyük ilerlemeler sağlayan bu değişim sürecini yöneten bir hükümeti seçmeyi başardı.

Bu ilerlemeler arasında: ilk defa ülkenin yerel çoğunluğunu tanıyan çoğul-uluslu bir devlet yapısının kabulü; hayati doğal kaynakların üzerinde egemenliğin yeniden sağlanması ve içeriden endüstrileşmeye doğru atılan başlangıç adımları; devam eden bir tarımsal reform; ve ortalama Bolivyalıların hayatlarını kayda değer biçimde iyileştiren sosyal programların geliştirilmesi sayılabilir. Demokratik haklar sağlandı; yerli topluluklar tarafından uygulanan özyönetim biçimleri getirildi; ve seçim sistemi yargının dahi

halk oyuyla seçilmesini sağlayacak şekilde genişletildi. Ve son ama en önemli gelişmelerden biri olarak, Bolivya emperyalizm karşıtı birleşik ve egemen Latin Amerika hareketinin önde gelen bileşenlerinden biri oldu ve kapitalizmin sebep olduğu iklim değişikliğine karşı verilen uluslararası mücadelenin başlıca lideri haline geldi.

International Socialism dergisindeki bir yazısında Jeffery Webber, son dönemde hükümet ve yerli gruplar arasında çevre ve kalkınma konularında yaşanan çatışmaları anlatarak, Evo Morales'in MAS (*Movimiento al Socialismo*) hükümetinin sert bir eleştirisini sunuyor.² Vardığı sonuç şu: hükümet bir dizi diğer politikanın yanında, sıkı kamu maliyesine, düşük enflasyonlu büyümeye, sonuç getirmeyen bir tarımsal reforma, düşük sosyal harcamalara ve uluslararası sermaye ile ittifaklara dayanan neoliberal bir programa sadık

1-John Riddell ve Richard Fidler'a bu makaleyi yazarken yaptıkları tavsiyeler için teşekkürler.

2-JWebber, Jeffery R. (2012) "Revolution against 'Progress': the TIPNIS Struggle and Class Contradictions in Bolivia", *International Socialism* 133 (Kış), www.isj.org.uk/?id=780 (Aksi belirtilmediği sürece Webber'e yapılan tüm atflar bu makaleden alınmıştır)

kalmaktadır. Bu haliyle hükümet politikası “*miras alınan neoliberal modelde bir kopuştan çok devamlılık*” arz etmektedir.

Bunlar ezici iddialar ve birçoğu da sorunlu. Webber, hükümetin sözde sıkı kamu harcamalarını eleştiriyor, ancak 2004 ile 2012 arasında bütçe harcamalarının neredeyse dört kat arttığı gerçeğini göz ardı ediyor. Hükümete, düşük enflasyon ve makroekonomik istikrar aradığı için saldırıyor, ama buna dair bir alternatif sunmuyor. Alternatifi yüksek enflasyon ve makroekonomik istikrarsızlık mı olmalıydı? Şüphesiz bunlar önceki neoliberal hükümetlerin özellikleriydi. Dahası, Morales hükümetinin ilk beş yılında 41 milyon hektarlık araziye yerli çiftçi toplulukların 900.000’den fazla üyesine yeniden bölüştürmesi veya tapulaması “sonuç getirmeyen” bir girişim midir?³ Ve eğer hükümetin politikası basitçe yabancı çokuluslu şirketlerle bir ittifak politikası olarak değerlendiriliyorsa neden Bolivya hükümeti uluslararası mahkemelerde aynı şirketler tarafından açılmış 12 davayla karşı karşıya?

Neoliberalizmin Özgeçmişi

Kısacası Webber Morales hükümetinin Bolivya’da neoliberal projeyi geriletmekte sağladığı somut ilerlemeleri göz ardı etmekte. Neoliberalizmi en iyi şekilde 1970’lerin ekonomik krizi doğarken semayenin uluslararası hakimiyetini yeniden kurmayı amaçlayan bir sınıf projesi olarak anlayabiliriz. Neoliberalizm, Webber’in de belirttiği gibi, “büyük ölçüde ABD emperyal devletinin korumasıyla uluslararası ölçekte faaliyete konulmuş” ve sadece “önceden devlet veya kamuya ait olan kaynakların özelleştirilmesini değil bunların ABD ve diğer merkez ekonomilerindeki ulusüstü sermaye tarafından ilhak edilmesini” temel strateji olarak benimsemiştir.⁴

Ayrıca, Bolivya devlet başkan yardımcısı Alvaro Garcia Linera’nın belirttiği gibi neoliberalizm üç ilave sütun üzerinde durmaktadır: “emekçi sektörlerin ve işçi örgütlerinin ufanması, küçülen devlet ve halkın karar alma süreçleri önüne konan engeller”.⁵

Neoliberalizmin Bolivya’daki etkileri şunlar olmuştur⁶:

- Bolivya’nın en büyük devlet teşekküllerinin satılması ya da parçalanması. Hükümetin gelirlerinin yüzde 50’sini oluşturan petrol/doğalgaz (hidrokarbon) sektöründeki özelleştirmeye şirketlerin ödemek zorunda oldukları lisans ücretlerinde %50’den %18’e bir düşüş eşlik etti.

YPBF’nin⁷ işgücü 1985’te 9.000’den fazlayken 2002’de 600’e düşürüldü.

- Devletin yabancı emperyalist hükümetlere, ulus ötesi şirketlere ve bunların kurumlarına olan bağımlılığı derinleşti. Her bütçe açığı IMF tarafından artan şekilde empoze edilen yapısal uyum programı getirirken Bolivya’nın kamu yatırımlarının yaklaşık yarısı uluslararası kredi ve yardımlar tarafından karşılanıyordu.

- Devlet desteklerinin kaldırılması Bolivya’nın zaten küçük olan sanayi sektörünü krize sürükledi. Sadece imalat sektöründe 35.000 civarı iş kayboldu.

- 1988’de kayıtdışı sektör Bolivya’nın şehirli işgücünün %70’i haline geldi ve kayıt altı sektörlerde yaratılan az sayıdaki istihdam esnek emek uygulamalarına maruz kaldı.

- Geleneksel partiler arasında iktidarı paylaşmak için kurulan ittifaklar ve alternatif partilerin seçime girmesine getirilen kısıtlamalar neoliberal siyasetçilerin siyasi karar alma süreçleri üzerindeki kontrolünü pekiştirdi.

Bu felaket sabıka kaydını, Morales hükümetinin yaptıklarıyla kıyaslayın. Daha önce Bolivya devletinin kapitalist hükümeti derinlere işlemiş sosyo-kültürel ilişkiler çerçevesinde işlevini sürdürürken bugün yerli-halk güçlerinin başarılı seçim ve ayaklanma mücadelelerinin bir bileşimi sayesinde devlet içinde önemli iktidar pozisyonlarını kontrol ettikleri de bir başka gerçek.⁸ Bu toplumsal güçler değişik stratejik sektörlerde gerçekleştirilen kamulaştırmalar sayesinde artan devlet gelirlerini, Bolivya’nın yabancı hükümetlere olan bağımlılığı kırmaya başlamak için kullandılar. Bu güçlü ekonomik pozisyon Bolivya devlet yöneticilerinin verilen borçlar karşılığında emperyalist hükümetler ve uluslararası finansal kurumlar tarafından yapılan dayatmalardan bağımsızlaşip kendi içi ve dış politikalarını belirlemelerine yardımcı oldu. Örneğin ABD ordusunun Bolivya ordusuyla olan bağları kesildi.

Bir kurucu meclis daha önce dışlanan yerli çoğunluğu ilk defa tanıyan ve doğal kaynaklar üzerinde devlet kontrolünü yeniden tesis eden bir yeni anayasa yazdı. Yeni anayasayı onaylayan referandumdan bu yana, Ekim 2010’da yargı mesuplarını seçmek üzere yapılan ilk halk oylamasıyla birlikte başlayan “kolonyal devleti tasfiye etme” süreci halen devam etmekte. Bu seçimin sonucu olarak rekor sayıdaki kadın ve yerli toplu-

3-Rojas Calizaya ve Juan Carlos (2011) Tierra, Propiedad y Poder, http://constituyentesoberana.org/3/docsanal/122011/201211_1.pdf

4-Spronk, Susan, and Jeffery R Webber (2003) “Struggles against Accumulation by Dispossession in Bolivia: The Political Economy of Natural Resource Contention”, Latin American Perspectives, issue 153, volume 34, no: 2.

5-García Linera, Álvaro (2007) “Neo-liberalism and the new socialism” 21st Century Socialism website, http://21stcenturysocialism.com/article/neo-liberalism_and_the_new_socialism_01389.html

6-Kohl, Benjamin, and Linda Farthing (2006) Impasse in Bolivia: Neoliberal Hegemony and Popular Resistance, Zed Books.

7-Yacimientos Petrolíferos Fiscales Bolivianos. Bolivya’nın kamu petrol şirketi.

8-García Linera, Álvaro (2011c), Las Empresas del Estado: Patrimonio colectivo del pueblo Boliviano, Vicepresidencia del Estado, www.vicepresidencia.gob.bo/IMG/pdf/empresas_del_estado.pdf

luklara mensup vatandaş, devletin yargı kolundaki pozisyonlara akin etti.

Morales hükümeti, ABD'ye karşı geleneksel itaatkar duruşu geride bırakarak Boliviya'nın dış politikasında da önemli bir dönüşümü başlattı. Bunun yerine Boliviya, Bolivarcı Birlik ve Bizim Amerika Halkları (ALBA) ve artan bölgesel işbirliği bağlamında, Güney Amerikan Milletler Birliği (UNASUR) gibi kurumları kullanarak, emperyalizm karşıtı güçlerle (hem hükümet hem de toplumsal hareketler seviyesinde) birlik arayan insiyatiflere öncülük etti. Üstüne odaklanılan bir başka önemli konu da, Cochabamba'da Nisan 2010'da yapılan Dünya Halklarının İklim Değişikliği zirvesinde görüldüğü gibi, iklim krizine gerçek çözümler üretmek için inşa edilen uluslararası ittifaktı.

Alternatif Bir Model

Webber, bu başarıların birçoğunu görmezden geliyor ve MAS'ın endüstriyel stratejisi ve bunun etrafında oluşan toplumsal gerilimlere odaklanıyor. Ama bu noktada kendisi stratejiyi yanlış yorumluyor. İlk olarak hükümetin ekonomik vizyonunda önemli bir bileşen olan bu strateji neleri içeriyor ona bakalım. Derinlemesine bir değerlendirme Boliviya'nın ekonomik modeli üzerine ekonomi ve kamu maliyesi bakanı Luis Alberto Arce tarafından geçenlerde yazılan makalede bulunabilir.⁹

Arce'ye göre, hükümetin uygulamakta olduğu "yeni *Ekonomik, Sosyal, Komüniter ve Üretken Model* kapitalist modeli anında değiştirmek iddiasında olmak yerine, yeni bir sosyalist üretim tarzına geçiş için temel taşlarını yerine yerleştirmeye çalışmaktadır".⁹

Artık değer ve rantın ulusüstü sermaye tarafından toplandığı neoliberalizmin aksine, makalesinin giriş bölümünde de belirttiği gibi, bu yeni model iç piyasayı canlandırmak suretiyle dış piyasalara olan bağımlılığı azaltmayı hedeflemektedir. Benzer şekilde yeni model, devlete bir gözlemci statüsü vererek ekonomiyi planlama, kamu iktisadi teşekküllerini yönetme, üretken sektörlerle yatırım yapma, banka ve denetleme rollerini üstüne alma gibi şeylere ilaveten, önceki hükümetler döneminde imtiyazlardan yararlanamayan sektörlerle öncelik tanıyarak devleti artığı yeniden bölüştürmek gibi işlevlerle donattı.

Arce'ye⁷ göre öncelik (sosyal harcamaları arttırmakla beraber) komüniter, kooperatif ve aile temelli girişimleri desteklemek. Bu tip bir strateji 20 yıllık neoliberalizmin un ufak ettiği işçi sınıfının ve komüniter güçlerin kuvvetini yeniden inşa etmek

için hayati önem taşıyor.

Özet olarak hükümet programının hedefleri şu: ekonomi ve doğal kaynaklar üzerinde devlet egemenliğini yeniden tesis etmek; endüstrileşme ve imalat ve tarım gibi diğer üretken sektörleri teşvik etmek suretiyle Boliviya'nın geleneksel temel madde ihracatçısı rolünü kırmak; yoksullukla mücadele etmek amacıyla ulusun servetini yeniden bölüştürmek ve Boliviya'da bugün sosyalizme geçiş ihtimalinin iki temel ayağını oluşturan proleter ve komüniter güçlerin örgütlenme kapasitesini güçlendirmek. Ulusüstü sermayeye karşı Boliviya'nın emekçi sınıflarının çıkarlarını yükseltmeyi amaçlayan bu bakış açısı bazıları tarafından sadece reform olarak hor görülebilir fakat bunların neoliberal politikalar olmadığı da açık.

Ekonomik Yapıdaki Değişimler

Peki Morales hükümetinin bu fikirleri gerçeğe dönüştürmek konusunda karnesi nasıl? Bu "yeni ekonomik modelin" temel bir ögesi hayati öneme sahip hidrokarbon sektörünün Morales hükümetinin birinci yılı içinde millileştirmektir. Yapılan düzenlemeler bu sektörde oyunun kurallarının tamamen değişmesini sağladı ve Boliviya halkına hemen fayda sağlamaya başladı. Neoliberal dönemde ulusüstü sermayenin doğalgaz rantının %82'sini toplamasına izin verilirken, yeni rejimde devlet bunun %80 ila %90'ını elinde tutuyor. Bu şu anlama gelir: Morales hükümetinin ilk altı yılında elde ettiği doğalgaz gelirinin toplam miktarı önceki beş yıl neoliberal özelleştirme tarafından elde edilen miktardan aşağı yukarı yedi kat daha fazlaydı.¹⁰

Teknik olarak ulusüstü şirketler Boliviya doğalgazının çoğunluğunu çıkarmakta olsa da bunu üretilen Boliviya doğalgazının miktarını ve her damlasının fiyatını belirleyen devlet tarafından işe alınan üstlenici şirketler olarak yapıyorlar. Anlaşma şartlarını yerine getiremediklerinde ise hükümet bu şirketleri millileştirmekten kaçınmıyor. Buna paralel olarak MAS hükümetinin amacı özelleştirilen kısımlarının geri alınmasından başlayarak YPBF'yi¹¹ yeniden inşa etmek ve kademeli olarak bu kamu kurumunun sektöre direk katılımını arttırmak.

Diğer millileştirmeler devletin telekomünikasyon ve elektrik sektörlerindeki en büyük oyuncu olmasını ve bu sektörlerin Bolivyalıların temel hizmetlere erişiminin artması için yeniden düzenlenmesini sağladı. Sonuç olarak doğalgaz bağlantısına sahip hanelerin sayısı yüzde 835 arttı, kırsal bölgelerde elektriğe erişimi olan hanelerin yüzdesi 20'den yüzde 50'ye fırladı, ve telekomünikasyon erişimine sahip belediyelerin sayısı (toplam 339 belediye içinde) 110'dan 324'e çıktı.¹²

9-Arce, Luís (2011) "El Nuevo Modelo Económico, Social, Comunitario y Productivo", Economía Plural, volume 1, no: 1, http://medios.economiayfinanzas.gob.bo/MH/documentos/Materiales_UCS/Revistas/Revista_01.pdf

10-García Linera, Álvaro (2011c)

11-Yacimientos Petrolíferos Fiscales Bolivianos. Boliviya'nın kamu petrol şirketi.

12-Telesur, 2012, "Tras nacionalización de hidrocarburos Bolivia incremento en más de un 300% su recaudación", HidrocarburosBolivia website, <http://bit.ly/zUmr6V>; García Linera, Álvaro (2011b) El "Oenegismo", Enfermedad Infantil del Derechismo, Vicepresidencia del Estado, www.vicepresidencia.gob.bo/IMG/pdf/el-oenegismo.pdf ve García Linera, Álvaro (2011c)

Bu sektörlerden elde edilen sevetin sosyal harcamalara kaydırılması suretiyle yoksulluk seviyesi 2005'te %60'dan 2010'da %49,6'ya düştü ve en zengin %10 ile en yoksul %10 arasındaki fark 128 kat fazla servetten 60 kat fazla servete geriledi.¹³ Diğer üretken sektörleri geliştirmek için kaydırılan servet işsizliğin 2005'te %8,2'den 2010'da %5,7'ye gerilemesini ve komüniter sektörün geliştirilmesinin bir parçası olarak yönetimi yerel topluluklara verilen bir dizi küçük ölçekli girişimin yaratılmasını sağladı.¹⁴

Bahsi geçen komüniter sektör hükümetin tarım politikalarında da öncelikli rolde: 35 milyon hektardan fazla toprak yerel topluluk mülkü olarak dağıtıldı ya da asıl yerli topluluk sakinlerinin direk kontrolüne verildi.¹⁵ Yeni kurulan EMAPA (Gıda Üretimini Destekleme Şirketi) küçük üreticilerin alet ve erzağa, yüzde sıfır faizli kredilere ve devlet destekli piyasalara öncelikli erişimini garanti altına aldı.¹⁶

Bütün olarak değerlendirildiğinde, Boliviya ekonomisini üzerinde egemenliği yeniden tesis etmeyi hedefleyen önlemler milli ekonomide devletin en büyük oyuncu haline gelmesini sağladı. Bugün önceye göre Boliviya servetinin daha büyük bir kısmı Boliviya'da kalıyor. Bu artan servet iç piyasanın genişlemesi, komüniter sektörlerin geliştirilmesi ve yoksullukla savaş için kullanılıyor. Açıktır ki bu ne tasarım ne de uygulama açısından neoliberal bir yaklaşım değil.

Dahası bu politikalar Boliviya'nın emekçi sınıflarından sadece seçim zamanında değil düzenli olarak yoğun bir destek gördü. Morales'in seçim zaferi, Webber'in iddia ettiği gibi "halkçı siyasetin sokaklardan ve kırsal kesimlerden seçim arenasına" kaydırılması değil, sonucu kitlelerin belirleyici müdahalesi ile belirlenen bütüncül iktidar savaşı ile zirveye ulaşan sınıf mücadelesinin yoğunlaşmasını sağlayan kıvılcımdı.

Webber'in "seçim sklerozu" gördüğü yerde Boliviya'nın geleneksel kapitalist seçkinleri siyasi ve ekonomik iktidarlarına karşı gerçek bir tehdit gördüler. Buna başarısız olan Eylül 2008 darbe girişimiyle zirveye ulaşan bir karşı devrimci saldırı başlatarak cevap verdiler. Bu meydan okumanın sonucu, dönemin sınıf eylemliliklerinin derin niteliği ve MAS lider kadrosunun kararlı bir şekilde halk sınıfları içinde, ordu içinde ve uluslararası düzlemde desteğini genişletme ve

birleştirmesi ile belirlendi. Sağ muhalefet hala içinden çıkamadığı bir kargaşaya itildi. Takip eden seçimlerde Morales hükümeti yüzde 64 rekor oyla yeniden seçildi ve hem mecliste hem de senatoda çoğunluğu kazandı. Seçimlerden bu yana iki yıl geçmesine rağmen MAS'a soldan veya sağdan tutarlı ve sağlam bir siyasi alternatif ise hala yok.

"Yaratıcı Gerilimler"

Webber toplumsal hareketlerle hükümet arasında yerel kalkınma projeleri, kaynak dağılımı, ücret anlaşmazlıkları vb. hususlarda tekrar edegelen çatışmalar olduğuna dikkat çekerek bunu MAS'a karşı büyüyen halk muhalefetinin ve MAS'ın temelde daha fazla gelişmenin önünde bir engel olduğunun kanıtı olarak sunuyor. Fakat "MAS'ın solunda gelişmiş bir devrimci ve sosyalist projenin" olmadığını ve bu mücadelelerden hiçbirinin Morales hükümetiyle "devrimci veya sosyalist bir kopuşa" benzemediğini de kabul ediyor.

MAS lider kadrosu ise şu anki durumu ve son zamanlarda çıkan anlaşmazlıkların doğasını hayli farklı yorumluyor. Başkan yardımcısı Garcia Linera'nın "devrim içindeki yaratıcı gerilimler" olarak adlandırdığı durum hakkındaki görüşleri yine Linera tarafından kaleme alınan 74 sayfalık bir broşürde belirtiliyor.¹⁷ Linera, 2008'deki çarpışmada kazanılan zaferden sonra oluşan toplumsal güç diziliminin Boliviya'nın şu anki devrimci tarihinde "düşman iktidar bloklar ve uzlaşmaz toplumsal projeler arasındaki çelişkilerin varlığıyla değil ulusal-halk bloğunun, yani Değişim Sürecine liderlik yapan sektörlerin içindeki çelişkilerle karakterize olacak" yeni bir dönem açtığını savunuyor. Bu çelişkiler ona göre "basit ikincil çelişkiler değil çünkü bunların devrim sürecini ilerletmeye yardımcı olma potansiyelleri var".¹⁸

Bu yaratıcı gerilimler değişik biçimler almakta. Bunlardan bir tanesi devletin karar alma süreçlerini merkezileştirme eğilimi ile toplumsal hareketlerin "müşterek meseleleri ilgilendiren konular hakkındaki tartışma, kararların tamamen ve sürekli bir şekilde sosyalleştirilmesi" isteği arasındaki çelişki ile ilgili. Linera bunun "yaratıcı, diyalektik, üretken ve gerekli bir çelişki" olduğunu belirtiyor.

Bir ikinci yaratıcı gerilim ise devrimin geniş kesimleri içermeye ihtiyacı ile bu süreçte "yerli halk, çiftçi, işçi ve halk liderliğini garanti altına alma ihtiyacı" arasında. Bir üçüncü gerilim ise "bir bütün olarak toplumun genel çıkarları ile tekil bir

13-Garcia Linera, Alvaro (2011b)

14-Cambio, (2011b) "Estado generó 485.574 empleos en cinco años" (4 Temmuz), www.cambio.bo/noticia.php?fecha=2011-07-04&idn=49025 ve Cambio (2011c) "Pequeñas empresas estatales crecen, se espera que sindicatos las manejen" (28 Kasım), www.cambio.bo/noticia.php?fecha=2011-11-28&idn=59332

15-Rojas Calizaya ve Juan Carlos (2011)

16-Cambio (2011a) "La empresa estatal amplió su apoyo productivo de 6 mil a 90 mil hectáreas desde 2007" (22 Şubat) www.cambio.bo/noticia.php?fecha=2011-02-22&idn=39409

17-García Linera, 2011a

18-García Linera, 2011a

parçasının özel çıkarları arasında... ortak, komüniter, komünist mücadele ile bireysel, kısmi, özel ve kişisel çıkarlar için süren arayış arasında.”¹⁹

Garcia Linera son olarak dördüncü bir gerilime işaret ediyor. Bu gerilim Boliviya ekonomisini kalkındırmak ve sanayileştirmek ile Toprak Ana'nın haklarına saygı gösterme gerekliliği arasında. Linera bu gerilimi çözmenin başlangıç noktasının halkın temel hizmetlere erişimini garanti altına alırken çevreyi korumak olması gerektiğini savunuyor.²⁰

TIPNIS Otoyolu Anlaşmazlığı

Bu çelişkiler bizi 2011 yılında hükümetin Villa Tunari (Cochabamba bölgesi içinde) ile San Ignacio de Moxos'u (Beni bölgesi içinde) bağlamak için TIPNIS²¹ olarak bilinen yerli bölgesi ve milli parktan geçireceği otoyol hakkında ortaya çıkan çatışmaya getiriyor. Webber bu anlaşmazlığı “neoliberal” MAS hükümetinin kendi kalkınma modelinin altında yatan “sınıf çelişkileri” tarafından yıpratılmakta olduğu tezinin bir kanıtı olarak görüyor.

Webber'in senaryosunda, otoyol güzergahı hakkındaki mücadele yoksul yerli topluluklar ile tamamı MAS hükümetinin himayesinde olan endüstriyel soya üreticileri, finans sermayesi, Brezilya alt-empyralizmi, çokuluslu petrol şirketleri ve zengin çiftçi ve koka üreticilerini karşı karşıya getirdi. Hepsinin de amacı hala parkı kontrol eden “haddini bilmez, kısmen kapitalistleşmemiş yerli toplumsal oluşumları” mülksüzleştirmekti. Bu yoksul çiftçiler ve destekçileri Morales hükümetine ezici bir darbe indirdi ve inşaatı durdurmaya zorladı. Hükümeti destekleyen değişik kent ve kır toplumsal hareketlerinin ve sendikaların eklektik bir koalisyonu olan MAS toplumsal tabanı da böylece çökmüş oldu.

Fakat yürüyüşü (ve Webber'in makalesini) takip edenler de dahil olmak üzere, olayların sırasını anlamak önemli. Boliviya parlamentosunun TIPNIS'den geçen otoyolu iptal eden ve parkı “dokunulmaz” (bu terim yürüyüş liderleriyle çalışan STK danışmanlarının ısrarı üzerine eklenmişti) ilan eden bir kanunu onaylamasının sonucunda Boliviya'da otoyol ve TIPNIS'in dokunulmaz statüsü hakkında bir tartışma başladı. TIPNIS'de yaşayan toplulukların aralarında kereste ve turizm girişimlerinin olduğu değişik ticari operasyonlarla imzaladığı sözleşmelere dair kanıtlar ortaya çıktı. Önde gelen yerli ve halk kesimleri otoyolu desteklemek için eyleme geçme niyetlerini bildirerek yeni yasaya karşı örgütlenmeye başladı.

Aralık'ta, TIPNIS'de yaşayan birçok yerli ve çiftçi topluluğunu bir araya getiren, CONISUR (Güney Yerlileri Konseyi) tarafından bir karşı yürüyüş başlatıldı. CONISUR yürüyüşü

değişik kesimlerden, özellikle de Boliviya'nın en büyük üç ulusal yerli çiftçi organizasyonundan destek aldı. Bu güçler otoyolun Boliviya'nın Amazon bölgesini ülkenin geri kalanı ile bütünleştirmek ve yerel toplulukların temel hizmetlere ve tarım ürünlerini satacakları piyasalara erişimini sağlamak için hayati olduğunu savundu.

CONISUR yürüyüşü 39 gün sonra La Paz'a ulaştığında, hükümet bir önceki yürüyüşün liderlerinden anlaşmazlığı çözmeyi denemesi için CONISUR temsilcileri ile buluşmalarını istedi. Alçak bölgelerde yaşayan 34 yerli halkı temsil eden CIDOB (Boliviya Yerli Halkları Konfederasyonu) liderleri ve TIPNIS Subcentral bu isteği reddetti. Bunun üzerine Parlemlenterler TIPNIS topluluklarının projenin kaderini tayin etmesine izin verecek yeni bir yasa tasarlamak için CONISUR temsilcileri ile buluşmaya başladı. Sonuç, TIPNIS'de yaşayan üç yerli halka (Yuracare, Chiman ve Moxe), kendi norm ve usullerine uygun olacak şekilde, otoyolun TIPNIS'den geçip geçmeyeceğine ve parkın “dokunulmaz” statüsünü koruyup korumayacağına karar verme hakkı tanıyan bir danışma sürecini öngören yeni bir kanun oldu.

Bu durumun nasıl sonuçlanacağını hep birlikte göreceğiz. MAS hükümetinin yerli topluluklara danışmak hususunda yaptığı hatalar ne olursa olsun yürüyüşçüler tarafından ifade edilen endişelere cevap vermek ve otoyol meselesini daha fazla tartışmaya açmak için adımlar atıldı ve şu anda son karar Webber'in sözde neoliberal hükümet tarafından ezilip geçildiğini iddia ettiği yerli topluluklara bırakılmış durumda.

TIPNIS protestolarının siyasi içeriği

Bu mücadelenin diğer boyutları da çatışan güçler hakkında gösterdikleri bakımından incelenmeyi hak ediyor. Bunlar, Webber'in yanlış bir şekilde protestocuları empyralizmin aracılığını yapmakla suçladığını düşündüğü, “*Boliviya: STK'lar Morales ve Amazon hakkında yanılıyor*” başlıklı makalemde savunduğum tezleri de güçlendiriyor.²² TIPNIS protestocuları arkadaşlarının ve destekçilerinin dürüst olmayan karakteri yüzünde lanetlenmemeli fakat böylesi fesat bir müdahale de detaylı bir incelemeyi hakediyor doğrusu. Webber'in makalesi “empyralistlerin burnunu sokmasına” karşı genel duruşuna rağmen, yabancı STK'lar tarafından yürütülen uluslararası TIPNIS kampanyasının arkasında yeşil empyralizmin yeni bir türünü temsil eden politikaları teşvik eden, zengin ulusların ve muhafazakar çevreci grupların somut çıkarlarının yattığını gösteren makalemdeki kanıtlarla yüzleşmeyi reddediyor.

Yararlı bir başlangıç noktası birinci TIPNIS yürüyüşünün siyasi içeriği olacaktır. Protestocuların 16 talebi arasında

19-García Linera, 2011a

20-García Linera, 2011a

21-Territorio Indígena del Parque Nacional Isiboro-Sécurre(TIPNIS): Isiboro-Sécurre Milli Parkı Yerli Bölgesi

22-Fuentes, Federico (2011) “Bolivia: NGOs wrong on Morales and Amazon” (25 Eylül), www.greenleft.org.au/node/48950

Bolivya'nın ormanlarını karbon kredisine çevirmek (emperyalist destekli Ormansızlaşma ve Orman Bozulmasından Kaynaklanan Emisyonların Azaltılması [REDD] çerçevesiyle uyumlu) ve Bolivya'nın doğalgaz sanayisinin %90'ını kapatmaya dair çağrılar vardı. Bu taleplerin sonucu Bolivya'nın endüstrileşme çabaları için en önemli kaynak kısılrken Bolivya ormanlarının kapitalist çıkarlara satılmasıdır. Anti-kapitalist bir programı temsil etmek şöyle dursun bu talepler ancak ulusüstü sermayenin Bolivya üzerindeki iktidarını yeniden tesis etmesinin yolunu açabilirdi. Elbette Morales hükümetine karşı yürütülen uluslararası kampanya bu meselelerin eleştirisini de es geçti. Webber, bu taleplerin "sorunlu" olduğunu kabul ediyor ama yine de yürüyüşçülerin genel gündeminin "özü itibarıyla haklı" olduğunda ısrar ediyor. Aslında bu talepler şunu gösterdi: TIPNIS'in *dokunulmaz* ilan edilmesine yönelik sürekli talepte bulunulan, Bolivya'da kendi gündemlerini yaymaya çalışan ve yabancılar tarafından finanse edilen STK'ların önemli bir etkisi var.

TIPNIS protestocuları açıkça sağcı Santa Cruz tarım şirketlerinin çıkarları, onların siyasi temsilcileri olan Santa Cruz valiliği ve Santa Cruz Sivil Komitesi tarafından destekleniyordu. Otoyola karşı çıkmalarının nedenlerini Garcia Linera şöyle açıklıyor:

Ülkenin geri kalanına ulaşabilmeleri için Amazonluların Santa Cruz'da konuşlanmış oligarkların kontrolündeki şirketlerin imalat ve finansman kaynaklarına ihtiyacı var. Amazon'u vadilere ve yüksek bölgelere bağlayacak bir yol, ayrılıkçıların son maddi temelini yıkarak ve yeni bir jeo-ekonomik eksen oluşturarak, bölgedeki ekonomik iktidarın yapısını radikal bir biçimde değiştirecekti.²³

Ayrıca Santa Cruz oligarşisinin CIDOB liderliği içinde etki sahibi olma çabası yürüyüşten önce olduğu gibi son aylarda da varlığını devam ettirmekte. Haziran 2011'de yerli vekiller ile sağcı partiler arasında Santa Cruz bölge meclisinde MAS'a karşı kurulan ittifak da buna dahil (bu iyğin karşılığı CIDOB topluluklarında uygulanacak kalkınma projeleri için valilik tarafından bahsedilen 3,5 milyon dolar ile ödendi).²⁴ Ocak 2012'de CIDOB başkanı Adolfo Chavez, Santa Cruz valisine yerli örgütüne valilikte bir pozisyon veren anlaşmayı imzaladığı için övgüler düzüyordu.

Washington'un Rolü

Webber "henüz eylemlerde ABD'nin oynadığı rolün boyutlarını bilmiyoruz" demekte haklı. Ancak daha şimdiden emperyalizm ile yerli protestosunun liderleri arasındaki bağları gösteren bir sürü bilgi var. Wikileaks tarafından kamuoyuna sunulan ABD elçilik telgraflarının gösterdiği gibi, bunlar Morales'in seçilmesinin öncesine gidiyor ve bugüne kadar devam ediyor.²⁵

Devam eden toplantılar ve iletişim hakkında daha fazla kanıt bulmak için USAID ve CIDOB'un internet sayfalarını ziyaret etmek yeterli. 2009 Kopenhag İklim Değişikliği Zirvesi'nde Morales kapitalizmi iklim krizinin temel nedeni olarak lanetlerken CIDOB liderleri USAID²⁶ tarafından fonlanan STK'larla birlikte takip ettikleri REDD projesini övmek için yine bu kurum tarafından düzenlenen bir atölyeye katılıyorlardı.²⁷ CIDOB liderleri için düzenlenen USAID eğitim programını kasteden CIDOB Başkanı Adolfo Chavez, "diş işbirlikçiler (özellikle USAID) tarafından fonlanan değişik programlar yoluyla edinilen bilgi ve eğitim" için teşekkür ediyordu.²⁸ Eylemlerin başladığı gün ABD elçiliği görevlilerinin yürüyüş liderleriyle nasıl bir telefon trafiği içerisinde olduğunu da hükümet ifşa etti.²⁹

ABD emperyalizmiyle uğraşmak yerine Webber otoyolun "Brezilya sermayesi için bir otopan" ve Morales hükümetinin Brezilya alt-emperyalizmine teslim oluşunun göstergesi olduğuna dair bir senaryo uyduruyor. İddiası anlaşmazlığın arkasında Brezilya'nın Pasifik'e erişim ihtiyacının yattığı yönünde. Bu hayali iddia, Webber gibi eleştirmenlerin "*Bolivya haritasını hiç görmediğine*" dikkat çeken Garcia Linera tarafından tarafından çürütüldü.³⁰ Önerilen otoyol Brezilya sınırının yakınından bile geçmediği gibi rotası kuzey-güney ekseninde ilerliyor; oysa Brezilya Bolivya'nın doğusunda, Pasifik ise batısında bulunmakta. Bunun Brezilya tarafından desteklenen Güney Amerika'nın Bölgesel Altyapısını Birleştirme İnsiyatifi'nin bir parçası olduğu iddiası da sorunlu. Özellikle de Webber'in, aynı projenin bir parçası olan otoyolun bitirilmesini talep eden "neoliberalizme karşı Potosi ayaklanması"ndan bahsederken bu tip kaygıları dile getirmediğini düşünürsek.³¹

23-Hernández Navarro, Luis (2012) "Bolivia's García Linera: 'Moving beyond capitalism is a universal task'", <http://johnriddell.wordpress.com/2012/02/19/bolivias-garcia-linera-moving-beyond-capitalism-is-a-universal-task/>

24-Mendez, Roberto (2011) "Con un juicio los masistas quieren correr al indígena López de la presidencia de la ALD", El Día, (16 Temmuz), http://eldia.com.bo/index.php?cat=1&pla=3&id_articulo=68520

25-Fuentes, Federico (2011)

26-USAID: ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı

27-USAID (2009) "USAID partner will present at the COP 15, the contribution of indigenous peoples to emission reductions in the Amazon", USAID Brezilya Ofisi, <http://brazil.usaid.gov/en/node/807>

28-CIDOB-USAID (2010) "Proyecto de desarrollo de capacidades de liderazgo y fortalecimiento de la capacidad de gestión territorial", www.cidob-bo.org/index.php?&view=article&id=394

29-Opinión (2011) "Comité Pro Santa Cruz reivindica a indígenas marchistas" (1 Eylül), www.opinion.com.bo/opinion/articulos/2011/0901/noticias.php?id=23866

30-Garcia Linera, A. (2011b)

31-Webber, Jeffery R. (2010) "The Rebellion in Potosí: Uneven Development, Neoliberal Continuities, and a Revolt Against Poverty in Bolivia", Upside Down World websitesi, www.isreview.org/issues/76/debate-bolivia.shtml

Fotoğraf: Fevzi Özlüer

Eğer Webber'in iddialarını kabul edecek olsaydık sadece Potosi protestolarının arkasında yatan çıkarları değil, otoyolu desteklediklerini sürekli ifade eden ama güzergahın kendi topraklarından geçmesine karşı olduklarını söyleyen TIPNIS topluluklarının çıkarlarını da sorgulamamız gerekirdi. Bolivya'daki otoyollara erişimi olmayan birçok yerel topluluk gibi TIPNIS sakinlerinin de temel hizmetlere ulaşmak ve ürünlerini pazarlara taşımak imkanları yok. Bu durumu değiştirmek ve Santa Cruz oligarşisinin Amazon ekonomisi üzerine vurduğu boyunduruğu kırmak sadece Morales hükümetinin birinci önceliği değil Bolivya'nın yoksullaştırılmış çoğunluğunun da temel talebi olageldi.

Webber'in yazısının en sorunlu yanlarından bir tanesi de yerli hareketlerini "burjuva sanayileşmesinin kaba ilerleyişine" karşı sınıf savaşı yürüten "kapitalist olmayan iyiler" ve MAS ile müttefik olan "kötüler" olarak ayırmaya çalışması. Fakat işin gerçeği ne (otoyolu destekleyen) koka yetiştiricileri önceden birer azıdı ne de şimdi birer uyuşturucu taciri; TIPNIS'de yaşayanlar ne emperyalizmin birer maşası ne de alternatif bir medeniyet için savaşan birer öncü güç.³² Çiftçi kitleler her zaman, her yerde sınıf ve gelir düzeyi ekseninde tabakalaşmışken Webber, eleştirileri ve nadir anlaşmazlıkları ne olursa olsun yerli çiftçilerin ve örgütlerinin büyük çoğunluğunun hala MAS hükümetiyle ittifak içinde olmadığına dair hiçbir kanıt sunmuyor.

Webber'in MAS ve onun programına duyduğu düşmanlık bu

gerçekleri ve sorunları göz ardı etmesine neden olmuş. Otoyol karşıtlarını romantize ederken Santa Cruz oligarşisinin ve ABD emperyalizminin gerçek rolünü görmezden geliyor. Bu şekliyle Webber'in yaklaşımı Bolivya'nın toplumsal değişim sürecini zayıflatmakta. Bolivya'da patlak veren her protestoya neoliberal hükümete karşı devrimci kitleler çerçevesini dayatarak bizim ve emperyalist ülkelerde yaşayan dayanışmacı aktivistlerin üzerine düşen görevleri anlamakta yetersiz kalıyor.

İlkesel olarak emperyalistlerin burnunu sokmasına karşı çıkmaktan daha fazlasını yapmalıyız. TIPNIS mücadelesi, emperyalist kurumların ve onların Bolivya içindeki ve dışındaki işbirlikçilerinin izlerini taşımakta ve bu süregelen müdahale TIPNIS protestocularının ve tüm Bolivyalıların haklarını ihlal etmektedir. Bahsi geçen durum Bolivya halkının şiddetle reddettiği diplomatik, askeri ve ekonomik müdahale geleneğinin bir parçası. Bu konu hakkında ister Garcia Linera gibi TIPNIS tartışmasına halk içi bir anlaşmazlık olarak bakalım ister Webber gibi Bolivya hükümeti karşısında taraf alalım emperyalist ülkelerin ve onların kurumlarının Bolivya halkının içişlerine karışmasına karşı muhalefetin imkanlarını elden kaçırmamalıyız.

Bu yazı ilk olarak 27 Mart 2012 tarihinde *International Socialism* dergisinin 134. sayısında yayınlanmıştır. Yazının orijinaline bu adresten erişilebilir:

32-Stefanoni, Pablo (2012) "Procesos de cambio reales e imaginados", Pagina Siete (17 Ocak), www.paginasiete.bo/2012-01-17/Opinion/Destacados/170pi00117-01-12-P720120117MAR.aspx

Latin Amerika: Yerel Direnişler, Küresel Hareketler

Raúl Zibechi

Çeviren: Pınar Ercan

Bundan yalnızca 10 yıl önce, 2002 Haziranında büyük ölçekli madencilik hakkında dünyadaki ilk halk *consulta'sı* (oylaması) Tambogrande'de (kuzey Peru) yapıldı. Seçmenlerin %90'ından fazlası yani yaklaşık 250.000 kişi altın, gümüş ve çinkonun Canadian Manhattan tarafından sömürülmesi projesini reddetti; yalnızca 350 kişi projenin lehine oy verdi ve bölgede yaşayanların yalnızca %6'sı oylamaya katılmadı. Oylama belediye tarafından düzenlendi ve sonuçlar, yaşamı suya bağlı olan köylü tarımı için bir zafer olarak değerlendirildi.

Tambogrande'deki oylamayı 2003 Martında Esquel'de (güney Arjantin) yapılan bir başkası izledi ve katılımcıların %80'i, siyanür kullanarak altın çıkaran Meridian Gold projesi aleyhinde oy kullandı. 2005 senesinde Sipacapa, Guatemala'da benzer sonuçlar gösteren başka bir referandum yapıldı. Bu oylamalar, soyutlanmış durumlarını kırmak ve davalarının devlet ile medyanın sessizliği tarafından bastırılmasına engel olmak için yerel topluluklar tarafından kurulan mücadelenin biçimiydi. Şu anda ise başarılı bir sonuçtan daha fazlasını elde ettikleri söylenebilir.

Peru'da madencilik karşı direniş, şubat ayında Su Hakkı için Ulusal Yürüyüş'e yol açarken Perulu toplumsal hareketlerin nüfuzu bu yürüyüşte birleşti. Arjantin'de Esquel zaferi, 18. toplantısını kısa süre önce Mendoza'da gerçekleştiren Yurttaş Meclisleri Birliği bünyesinde birbiriyle işbirliği halinde bulunan düzinelerce yerel meclisi faaliyete geçirdi. Şimdi de Guatemala'da halktan gelen müthiş bir baskı sonucu madencilik bıraktığını beyan eden 56 belediye bulunuyor. Peru, Brezilya ve Şili'de hidroelektrik mega-santrallere karşı halk direnişi büyüyerek devam ederken madencilik ve mono-tarım karşı mücadele ile iç içe geçmiş durumda.

On yıldan uzun süren direnişlerin ardından, yerel düzeyi büyük ölçüde aşmış ve doğal kaynakların kamusallaştırılması üzerine oluşturulan modele başlıca alternatifler olarak kurulan hareketler ile bir eylem modeli oluşturmak mümkündür. "Bu, Fujimori döneminden bu yana meydana gelen en önemli halk seferberliğidir" diye yazdı Hugo Blanco Su Yürüyüşü'nü değerlendirirken (*Lucha Indígena*, Şubat 2012).

Bu modelin ilk özelliği, bu hareketler yerel halklar arasında öylesine derin ve kitlesel bir destek gördü ki, münferit hallerini ve uğradıkları tacizi aşmalarına olanak sağladı. Bu direnişlerin önemli bir bölümü, onlara, büyük çokuluslu şirketler ile kendi yaşamlarını garantilemeye uğraşan yerel topluluklar arasında bir çatışmanın var olduğunu görünür kılmalarına yardımcı olan bir topluluğun özyapısal ilişkileri içindeki kökleşmiş bağlarıyla güçlendiler. Tartışmalarını kentli orta sınıfların diline çevirmesi için uzmanlara başvurdular ve de, her baskı gören kişinin taleplerini meşrulaştırmak için yaptığı gibi, yerel kurum ve otoritelerin koruyucu şemsiyesini aradılar.

Arjantin'deki halk meclislerinde sık sık meydana geldiği gibi ne zaman küçük gruplar veya bir avuç insan seferber olsa, hareket içindeki toplulukların otoriteye karşı inatçı direniş onlara, protestonun bir suç gibi gösterilmesini etkisiz kılma-

larını sağladı. Yerel topluluklar, bu konunun birikimin açgözlülüğü karşısında yaşamın savunulması hakkında olduğunu vurgulayarak en ücra yerlerdeki diğer insanlarla bağlantı içerisinde olma yeterliliğine sahip bir söylem üretmekte alışılmamış bir beceri gösterdi.

İkinci olarak, talep kesin surette yerel olsa bile, mücadelelerinin yankısını genişletmek için ta başından beri diğer toplumsal kesimlerle bir ağ oluşturmaya çalıştılar ve bu şekilde önce geniş, bölgesel, sonra ulusal, şimdi ise uluslar arası ittifaklar kurmaya başladılar. Enformasyon ve politika çemberini kırma yeteneği, üzerlerindeki baskıyı aşmalarına ve bu zamana dek elde etmesi zor gibi görünen, kentlerden kitlesel destek almalarına olanak sağladı.

Üçüncü olarak, mücadelenin biçimleri ne yasal ne yasadışı, ne barışçıl ne şiddet yanlısı, bununla birlikte tüm bu özelliklere sahip; ayrıca hepsi meşru, tıpkı üyelerin bedenlerini şirketlerin dev kamyonları ve polis saldırılarının önüne atmaktaki yetenekleri kadar taleplerin de meşru olduğu gibi. Tambogrande'de veya daha sonra Majaz'daki (kuzey Peru) sandıklardan çıkan oylar ve de 2009 senesinde Peru Ormanları'ndaki Baguá savaşılarının olağanüstü eylemi arasında bir çelişki yoktur.

Dördüncü olarak, (2011 yılında Boliviya'da yapılan TIPNIS'i savunma yürüyüşünde ve güney Şili'de bulunan Aysén'de o sıralarda olduğu gibi), tıpkı Peru'da kısa süre önce gerçekleşen Su Yürüyüşü sırasında köylü devriyelerin de yaptığı gibi, insanların karar almak ve güvenliklerini sağlamak için geleneksel iç mekanizmalarının yeniden canlanması ile çeşitli toplumsal kesimler bir araya geldi.

Son olarak zamanın ivme kazanması durumuyla karşı karşıyayız. Geçtiğimiz 8 Martta Ekvador'daki Su Yürüyüşünün başladığı sırada, içlerinde Hidroaysén Barajı'nın geniş bir yer kapladığı 11 adet talebin yer aldığı bir liste ile üç hafta boyunca köprü ve otoyolların kapanmasına neden olan Aysén Ayaklanması ve Peru'daki Su Yürüyüşü bu yılın ilk aylarında meydana geldi. Ülkenin üç bölgesini gezdikten sonra 22 Martta Quito gelecek. Ve şimdi ise TIPNIS'e yapılmakta olan karayolunu engellemek üzere Boliviya'da yeni bir yürüyüşün duyurusu yapılıyor.

Şu anda karşı karşıya olduğumuz şey bir seferberlik durumu değil, ancak su, yaşam ve insan haklarının korunması adına çokuluslu şirketler ve finansal spekülasyonlara karşı bir hareketle karşı karşıyayız. Bu, 1960'lı ve 1970'li yıllardaki mücadelelerden ve 90'lı yıllarda yaşanan neoliberalizmin ilk aşamasına karşı gösterilen direnişten bu yana görülen en zorlu, geniş ve değişik kıta hareketidir. Doğal kaynaklar adına yürütülen bu etkileyici hareket, sağcı hükümetler tarafından yönetilen ülkelerde olduğu kadar ilerici veya sol hükümetlerin yönettiği ülkelerde de yaşanıyor. Bu meşru değildir, dolayısıyla aşağıdakilerin mücadelelerini gölgelemek amacıyla hareketlerden "kim yararlanır"ın asortik bahanelerini aramaktan ibarettir.

Mümkün Olan Başka Bir Dünya İçin Ekofeminizm

Alicia Puleo ile Röportaj

“Çeviren: Kristina Rodemann – Ethemcan Turhan

Alicia Puleo García Universidad Complutense de Madrid’de Felsefe bölümünde Etik Felsefesi profesörü ve Valladolid Üniversitesi’nin Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları bölümü öğretim üyesidir. Burada okuduğunuz röportaj 2011 Kasım’ında Madrid’de Catedrá yayınlarından yayınlanan “*Mümkün olan başka bir dünya için ekofeminizm*” kitabının sonrasında Üçüncü Dünya Borç Silme Komitesi (CADTM) üyesi Juan Tortosa tarafından yapılmış ve Şubat 2012’de **Viento Sur** dergisinde yayınlanmıştır.

Sizin için ekofeminizm ne ifade ediyor?

Ekofeminizmi, 21. yüzyılda dünya üzerinde insanlığın rolünün tekrar değerlendirilmesinin zorunlu olduğu bir dönemde feminizm, ekolojistlik ve hayvan-odaklılık arasında bir geçiş olarak algılıyorum. Ekofeminizm sadece nesli tehdit altında olan türlerin korunması değildir. Aynı zamanda sosyal ekolojiyle birleşik bir şekilde insanlara yönelik bir adalet kaygısını da içerir. Burada vurgulamalıyım ki cevaplarım benim kendi ekofeminist önerim üzerinden şekilleniyor. Ekofeminizm hakkında düşünmenin pek çok yolu var ve bunların hepsi hayvan-odaklılığı içermiyor. Öte yandan bu farklı görüşlerin hepsinin paylaştığı nokta ekolojik meselelerle ilgili kaygı, ekolojik krizin en çok kadınları etkilediği. Üretici ve tüketici olarak, kadınlar –biyolojik ve hormonal sebeplerle- bugün kullanılan toksik maddelere karşı çok daha fazla kırılganlar. Örneğin kadın tarım işçilerinin kullandığı veya yaşadıkları yerin yakınında bulunan böcek ve zararlı ot öldürücü ilaçlara maruziyeti ele alalım. Ksenoöstrojen olan tarımsal toksinler östrojene benzerlikleri sebebiyle kadın vücudunda özel patolojik etkilere yol açan kimyasal maddelerdir. Bu erkeklerin bir çeşit kimyasal saldırıya karşı bağışıklık taşıdıklarını göstermez ama çoklu kimyasal aşırı duyarlılığının özellikle kadınları etkilediği son yirmi yılda artan miktarda göğüs kanseri bulgusunu bu tarımsal toksin ve atık yakım tesislerinden, boyalar ve benzeri maddelerden kaynaklı dioksinlerden gelen xenöstrojene bağlayan bilimsel araştırmalarla kanıtlanmıştır.

Diğer yandan, Vandana Shiva’nın doğru şekilde dikkat çektiği gibi, “Üçüncü Dünya”nın kırsal kesimindeki yoksul kadınların koşulları “kötü kalkınma” sebebiyle daha da kötüleşmiştir. Yeşil Devrim (tabii ki ekolojik anlamda değil, tek tür ürünün sanayi tarımı şeklinde üretimine dayanan yoğunlaştırılmış tarımı ifade eden şekliyle) ekolojiyi derin biçimde zedelemiş ve köylü aile-temelli üretim biçiminin bağımsızlığına son vermiştir. Kapitalizmin küreselleşmesi, daha önce doğal/vahşi halinde duran geniş arazi parçalarının tarım arazisine dönüşmesine neden olmuştur. Ekofeminizmin Küresel

Güney’den doğmasının nedenlerinden biri de tam olarak yukarıda bahsedilen dönüşüm altında küresel piyasalara ürün üreten araziler arasında evlerine su ve yakacak taşımaya çalışan kadınların durumlarının kötüleşmesidir. Latin Amerika’daki devasa maden tesisleri veya GDO’lu soya ekimlerinin yol açtığı yıkım insan yerleşimlerini yerinden etmekte ve insandışı doğayı yoketmektedir. Suyun, toprağın, havanın zehirlenmesi sömürgeciliğin şimdiye kadar görülen en canavarca ve en kapsamlı olan son biçimidir. Ekofeminizm, işte bu sınırsız açgözlülük ve insanı doğadan ayrı gören, herşeye kadir olduğunu sanan fantezinin yarattığı topyekün tahakkümün karşısında bir direniş biçimidir.

Ekofeminizm, feminizme ve ekolojiye ne gibi bir katkıda bulunmaktadır?

Feminizme katkısı çevresel duyarlılık ve içinde yaşadığımız ekolojik krizin daha derin bir idrakı şeklindedir diyebiliriz. Aynı zamanda aşırı insanmerkezciliğe eleştirel bir kapı açarak sadece insanları etik değerlendirmelerin öznesi yapan anlayışa karşı çıkmaktadır. Kadın kitleliliğinin karşılaştığı belirli ciddi sorunların ve bunların çözümlerinin de bir de ekolojik yönü olduğunu görmemizi sağlamaktadır. Feminizm her zaman yeni kuram ve konulara açık olmuştur. Şimdi ekolojiyi içselleştirmesi bizleri şaşırtmamalıdır.

Aynı zamanda, ekolojist hareketin feminizmin analitik çerçevesi sayesinde faydalı bir perspektif kazandığı ve eşitlik taleplerini içselleştirerek kadınlara daha da çekici geldiği söylenebilir. Ekolojist söylemin kadınlar arasında gündeme getirdiği korkulardan biri yaşam biçimlerimizin geri döndürülerek kadınların şimdikinden daha fazla ezildikleri veya sömürdükleri bir sisteme dönülmesidir. Bu bağlamda, ekolojist hareket saydam olmalı ve kadınların haklarını dikkate alarak seksist ve insanmerkezli düşünce biçimlerine karşı mücadele etmelidir.

Son olarak, şunu söylemek isterim ki dünya üzerinde ona saygılı bir biçimde yaşamının yolu olan “ekolojik vatandaşlık” (*ecological citizenship*) denilen kavram son yıllarda feminist teori tarafından genişletilen “koruma/bakım etiği” (*care ethics*) arasında benzerlikler vardır. Her iki model de işbirliği ve en fazla kırılgan olanın korunmasında sorumluluk alma açılarından piyasanın bencil hükümlerinin terkedilmesi konusunda uzlaşmaktadır.

Yazılarınızda “Aydınlanma Ekofeminizmi”nden bahsediyorsunuz. Bununla kastettiğiniz nedir?

Eleştirel ekofeminizm veya “aydınlanmış” ekofeminizmden bahsederken aslında teorik duruşumu ifade etmeye çalışıyorum. Bu nelerin korunup nelerin dönüştürülmesini belirtecek bir şekilde Aydınlanma mirasının eleştirel bir biçimde gözden geçirilmesidir. İnsan hakları, özgürlük, eşitlik ve kardeşlik; sosyalizm, anarşizm ve feminizm gibi özgürleştirici hareketlerin temelinde yatan kavramların veya insandışı canlı varlıkların korunmasından bahsediyorum burada. Bu da yozlaştırmaya düşmeden Aydınlanmanın kendisiyle eleştirel bir aydınlanma düşüncesi yoluyla angajmana girmeyi gerektirir. Aydınlanmanın, feminizmin kendisinin burjuva devrimlerinden doğan ataerkil patriarkaya karşı çıkışında belirgin kıldığı gibi ikili bir mirası vardır. Doğaya ilişkin olarak bir tahakküm söylemi ve pratiği işletmiştir. Ama her iki durumda da, yine Aydınlanmayla gelen bilimsel bilginin ve felsefi paradigmalardan tahakkümü yok etmedeki faydası görülmüştür.

Sizin savunduğunuz ekofeminizm ve Küresel Güney’deki kadınların savunduğu arasında ortak bir nokta var mı? Veya hut Aydınlanma Ekofeminizmi sadece Küresel Kuzey’deki kadınlara mı hitap etmekte?

Tabii ki bahsettiğim eleştirel ekofeminizmin her iki bağlamda pek çok ortak noktası var. Aslına bakılırsa Gıda Egemenliği için Kadın Manifestosu (*Manifeste des Femmes pour la Souveraineté Alimentaire*, Nyéléni, Mali, 2007) bana tam da bu fikirlerle uyumlu bir metin olarak geliyor. Burada aynen şunu diyor: “Not etmeliyiz ki toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelemizde artık ne geleneksel ne modern toplumların, ne de piyasanın baskısı altında yaşamak istemiyoruz. Bu fırsatla her türlü cinsiyet yanlılığını bir kenara bırakıp saygı, eşitlik, adalet, dayanışma, barış ve özgürlük temelinde yeni bir dünya vizyonu geliştirmek istediğimizi belirtiyoruz. Bu yolla kadınlar üzerindeki her iki baskı (aile-piyasa) çeşidini de tanıyor ve bunların ikisiyle de mücadele etmenin gerekliliğini ifade ediyoruz”. Burada ne geçmişin bir yüceltilmesi ne de yıkıcı “kalkınma” vizyonunun eleştirel olmayan bir görüşü mevcut. Küresel Kuzey ve Güney’in ekofeministleri enternasyonalist kızkardeşlik ve başka bir dünyayı mümkün kılacak ortak bir proje için bir araya gelmelidirler.

Feminist gruplarda ve sosyal hareketlerde bu meseleyi içselleştirmek için neden bu kadar fazla atalet var?

Geniş anlamda düşündüğümde bunun yakın zamanın yapısalcı akımlarına dair bilgi eksikliği sebebiyle olduğuna inanıyorum. Ekofeminizm, diğer alternatifleri gözardı etmeden cinsiyetlerin çift-kutuplu karşıtlığı üzerine kurulu özcülükle ilişkilidir. Pek çok feminist, ekofeminizmin kadının sadece doğa ve annelikle ilişkilendirilmesi anlamına geldiğine inanır ve bu yüzden bu görüşü reddederler. Pek çok yıldır bu yanlış düşünceyle savaşıyorum. Varolan bazı akımlarda olduğu gibi yaşamın kutsallaştırılması (özellikle gebeliğin gönüllü bir biçimde durdurulması, kürtaj meselesinde) korkusu cinsel haklar ve üreme haklarıyla çelişebilir. Bu nedenle, bana göre

eleştirel ekofeminizmin temel noktalarından biri kuşaklar boyunca mücadele etmiş kadınlar sayesinde edinilen bu hakların açık olarak tanınmasıdır. Bunu öne süren tek ekofeminist ben değilim. Örneğin Latin Amerikalı dindar Katolik ekofeministlerden müteşekkil Con-Spirando grubu da benzer şekilde kadınların gebelikleri hakkında karar verme hakkını savunmaktadır.

Peki bir erkek ekofeminizmi savunabilir mi?

Tabii ki, çünkü benim savunduğum ekofeminizm özcü bir felsefi antropoloji üzerine değil, daha ziyade kadın ve erkeklerin değişebilen, evrilebilen, gelişebilen sosyal kimlikleriyle eşit bireyler olacaklarını öngören yapısalcı bir anlayışa dayanıyor. Bu görüşün temel bir boyutu koruma ve bakıma ilişkin tavır ve pratiklerin kabullenilmesi, insandışı doğaya yayılması ve evrenselleşmesidir. Kadın ve erkekler, birlikte bunu geliştirme kapasitesine sahiptir. Bunun için empati ve şevkatten yoksun kişiler ve tarih boyunca hegemonik olmuş yıkıcı tahakküm biçimlerine karşı çıkan bir ekolojik eğitim modeli şarttır. Bugün, pek çok erkek bahsi geçen modellere eleştirel yaklaşıyor ve değiştirmek istiyor. İşte tam bu noktada ekofeminizm bir cevap olabilir.

